

Χωρική ολοκλήρωση των πολιτικών για τη βιώσιμη αστική
ανάπτυξη και ψηφιακή διακυβέρνηση
Εμπειρία και προοπτικές στη μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης
Ερευνητικό Πρόγραμμα

Ελισάβετ ΘΩΙΔΟΥ

Εισαγωγή

Η έρευνα με τίτλο «Χωρική ολοκλήρωση των πολιτικών για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη και ψηφιακή διακυβέρνηση: εμπειρία και προοπτικές στη μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης» πραγματοποιείται στο πλαίσιο του έργου του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης «Πυθαγόρας II - Ενίσχυση Ερευνητικών Ομάδων στα Πανεπιστήμια» που εντάσσεται στο ΕΠΕΑΕΚ του Γ' ΚΠΣ, με επιστημονικό υπεύθυνο τον *Γρηγόρη Καυκαλά*, Καθηγητή ΑΠΘ και συντονίστρια την *Ελισάβετ Θωίδου*, Δρ. Αρχιτέκτονα Μηχανικό. Στην ερευνητική ομάδα συμμετέχουν τα μέλη ΔΕΠ, *Μάγδα Πιτσιόβα-Λατινοπούλου* Καθηγήτρια ΑΠΘ, *Νίκος Κομνηνός* Καθηγητής ΑΠΘ, *Μαρία Καϊκα* Λέκτορας στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, ο *Δημήτρης Φουτάκης* Καθηγητής Εφαρμογών στο ΤΕΙ Σερρών και οι παρακάτω επιστήμονες ερευνητές: *Αρτέμις Κουρτέσης* Δρ. Οικονομολόγος, *Νατάσα Τασοπούλου* Μηχανικός Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, *Χριστίνα Κακδέρη* Οικονομολόγος, *Νίκος Γαβανάς* Πολιτικός Μηχανικός και *Λευτέρης Μπόζης* Μηχανικός Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Ελισάβετ Θωίδου, Ερευνητική Μονάδα Χωρικής Ανάπτυξης ΑΠΘ, διδάσκουσα ΠΔ 407/80 ΑΠΘ.

Έχοντας ξεκινήσει τον Μάιο του 2005 η έρευνα προγραμματίζεται να περατωθεί τον Ιούνιο του 2007. Τα αποτελέσματα, όπως προβλέπεται για το έργο ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ II, αξιοποιούνται για την προετοιμασία και υποβολή άρθρων σε επιστημονικά περιοδικά καθώς και για παρουσιάσεις σε επιστημονικά συνέδρια.¹

1 Το θεωρητικό πλαίσιο και η οριοθέτηση των ερευνητικών ερωτημάτων

Η έρευνα αφορά την προσέγγιση των επιμέρους πολιτικών που ασκούνται στον αστικό χώρο με κοινό άξονα τη συμβολή τους στη βιώσιμη αστική ανάπτυξη, καθώς και τη διερεύνηση της δυνατότητας των νέων τεχνολογιών να συμβάλλουν στον ολοκληρωμένο σχεδιασμό και τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη, μέσω της ηλεκτρονικής ή ψηφιακής διακυβέρνησης (e-governance). Η βασική παραδοχή πάνω στην οποία κινείται είναι ότι, αν ζητούμενο για τη μητροπολιτική περιοχή είναι η βιώσιμη ανάπτυξη, η ψηφιακή διακυβέρνηση μπορεί να υποστηρίξει τις διαδικασίες που θεωρούνται απαραίτητες για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης, όπως είναι η εμπλοκή των πολιτών, η ενεργοποίηση διαδικασιών πληροφόρησης και δημοκρατικής συμμετοχής, η συνεργασία των φορέων για τον συντονισμό και τη συνέργια των επιμέρους πολιτικών, με την προϋπόθεση ότι ξεπερνά τους κινδύνους του ψηφιακού αποκλεισμού. Υποστηρίζεται δηλαδή ότι στο αστικό και ειδικότερα στο μητροπολιτικό επίπεδο η ψηφιακή διακυβέρνηση στο πλαίσιο της μητροπολιτικής διακυβέρνησης και της χωρικής ολοκλήρωσης των πολιτικών μπορεί υπό προϋποθέσεις να συμβάλλει στην προσπάθεια για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη.

Η έρευνα ξεκίνησε με την επισκόπηση των βασικών εννοιών που συνθέτουν το αντικείμενό της, την παρουσίαση του πλαισίου που κατευθύνει τις αντίστοιχες πολιτικές καθώς και συγκεκριμένων εφαρμογών τους. Το πλαίσιο αναφέρεται σε τρία επίπεδα: διεθνές (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών), ευρωπαϊκό (Ευρωπαϊκή Ένωση) και εθνικό, ενώ οι εφαρμογές αναφέρονται κυρίως στο ευρωπαϊκό και το εθνικό επίπεδο. Οι έννοιες και πολιτικές που εξετάστηκαν είναι οι εξής:

1.1 Βιώσιμη αστική ανάπτυξη

Η βιώσιμη ανάπτυξη προσεγγίζεται ως πολυσύνθετη έννοια με παγκόσμια και τοπική διάσταση και ως στόχος πολιτικής που, καθώς εμπλέκει το σύνολο των περιοχών του πλα-

νήτη, το σύνολο των φυσικών πόρων και το σύνολο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, αποκαλύπτει μια σειρά συγκρούσεων και αντιθέσεων. Στην πράξη η επιδίωξή της πρέπει να δώσει απάντηση στη σχέση ανάπτυξης και περιβάλλοντος με βάση ορισμένες αρχές και επομένως να εξισορροπήσει τις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και χωρικές διαστάσεις αυτής της σχέσης.

Η έρευνα ξεκινά από το πλαίσιο του ΟΗΕ που στην *Agenda 21* θέτει τον στόχο της βελτίωσης «της κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής ποιότητας των οικισμών και του περιβάλλοντος διαβίωσης και εργασίας όλων, ιδίως των φτωχών στις αστικές και αγροτικές περιοχές» (UN,1992). Στο ίδιο πλαίσιο η αστική διάσταση προωθείται με το πρόγραμμα *Local Agenda 21* (από το 1995) για την υποβοήθηση των τοπικών αρχών στην προσπάθεια εφαρμογής της *Agenda 21* και της *Habitat Agenda* (UN-HABITAT, 1996), που δίνει έμφαση στο πρόβλημα της φτώχειας στα αστικά κέντρα και στηρίζεται ιδιαίτερα στην προώθηση της καλής αστικής διακυβέρνησης.

Πέρα από το πλαίσιο του ΟΗΕ που καθιέρωσε τη βιώσιμη ανάπτυξη ως στόχο πολιτικής διεθνών οργανισμών, εθνικών και τοπικών κυβερνήσεων, καθώς και ομάδων πολιτών, η έρευνα εξετάζει το αντίστοιχο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) για τη βιώσιμη ανάπτυξη, που πιο άμεσα επηρεάζει τις συνθήκες και προοπτικές των μητροπολιτικών περιοχών στην Ελλάδα.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αν και δεν ασκείται εξειδικευμένη πολιτική για τα αστικά κέντρα, μέσα από την ανάδειξη της χωρικής διάστασης των προβλημάτων και των πολιτικών αναγνωρίζεται ο ρόλος τους και η σημαντική αστική διάσταση πολλών πολιτικών της ΕΕ. Παράλληλα, από τη δεκαετία του 1990 οι αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης επηρεάζουν τους στόχους και τα μέσα των ευρωπαϊκών πολιτικών και κατευθύνσεων, όπως αποκρυσταλλώνονται στους στόχους που εθεσε το *Πλαίσιο Δράσης για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη στην ΕΕ*: (α) Ενδυνάμωση της οικονομικής ευημερίας και της απασχόλησης σε μικρά και μεγάλα αστικά κέντρα (β) Προώθηση της ισότητας, της κοινωνικής ένταξης και της αναζωογόνησης των υποβαθμισμένων αστικών ζωνών (γ) Προστασία και βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος: προς την τοπική και την παγκόσμια βιωσιμότητα (δ) Συμβολή στην καλή αστική διακυβέρνηση και την ενδυνάμωση του τοπικού δυναμικού (ΕΕ, 1998). Το *Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου* παρουσιάζει μια σφαιρική προσέγγιση της βιώσιμης χωρικής ανάπτυξης στην Ένωση, που εξειδικεύεται και για τον αστικό χώρο, καθώς θεω-

ρείται ότι οι τάσεις για αλλαγές στο αστικό σύστημα της Ευρώπης αποτελούν ένα από τα χωροταξικά ζητήματα ευρωπαϊκής σημασίας (ΕΕ,1999). Σε ό,τι αφορά το πλαίσιο πολιτικής για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη η έρευνα το εντοπίζει στην Πολιτική Συνοχής καθώς και στην Περιβαλλοντική Πολιτική της Ένωσης.

Ειδικότερα σύμφωνα με τη *Δεύτερη Έκθεση για τη Συνοχή* οι πόλεις αποτελούν βασικές τοποθεσίες για την προώθηση μιας στρατηγικής συνοχής και βιώσιμης ανάπτυξης. Η *Τρίτη Έκθεση για τη Συνοχή* θεωρεί τα αστικά συστήματα ως «ατμομηχανές της περιφερειακής ανάπτυξης» αλλά και ως έναν παράγοντα των εδαφικών ανισοτήτων (ΕC, 2001, ΕC, 2004). Για την προγραμματική περίοδο 2007-2013 αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στην αστική διάσταση της Πολιτικής Συνοχής σε μια προσπάθεια όχι μόνο να αντιμετωπιστούν βασικές κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες που έχουν χωρική έκφραση στο εσωτερικό των πόλεων, αλλά κυρίως να αξιοποιηθεί η δυναμική τους ως «κινητήρων» της ανάπτυξης για την υποστήριξη μιας στρατηγικής ενίσχυσης της συνολικής ανταγωνιστικότητας της Ένωσης (ΕΕΚ, 2006α). Στην έρευνα εντοπίζονται επίσης οι σχετικές δράσεις από την πλευρά της Περιφερειακής Πολιτικής στο αστικό επίπεδο (Urban Audit, URBACT, Κοινοτική Πρωτοβουλία URBAN κ.ά.).

Παράλληλα, εξετάζεται η αστική διάσταση της Περιβαλλοντικής Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το *Πλαίσιο Συνεργασίας για την προώθηση της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης* (2001-2004) σκοπό είχε να προσδιορίσει, να ανταλλάξει και να εφαρμόσει καλές πρακτικές, ως συνέπεια της αναγνώρισης των προβλημάτων που αφορούν το αστικό περιβάλλον αλλά και της δέσμευσης της Ένωσης στη διάσκεψη του Ρίο με την Agenda 21 (European Parliament, Council, 2001). Ως συνέχεια, στο Έκτο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον, το αστικό περιβάλλον αποτελεί μια από τις θεματικές στρατηγικές που προκρίνονται. Με βάση αυτό, από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή προτάθηκε μια θεματική στρατηγική με δράσεις που αφορούν τέσσερα θέματα προτεραιότητας: «διαχείριση του αστικού χώρου, βιώσιμες μεταφορές, δόμηση και πολεοδομικός σχεδιασμός, όπως και ένταξη των ορθών πρακτικών και των πιθανών ευρωπαϊκών υποχρεώσεων στην έγκριση σχεδίων σε τοπικό επίπεδο» που πρόσφατα οδήγησε στην παρουσίαση μιας τέτοιας στρατηγικής για το αστικό περιβάλλον (ΕΕΚ, 2006β).

Για την Ελλάδα η κατεύθυνση της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης διερευνάται μέσα από το θεσμικό πλαίσιο και συγκεκριμένα τους νόμους «Βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων

και οικισμών της χώρας» (1997) και «Χωροταξικός σχεδιασμός και αιεφόρος ανάπτυξη» (1999). Επισημαίνεται ότι ο ρόλος των αστικών κέντρων υπήρξε ανέκαθεν βασικός για την υποστήριξη της αναπτυξιακής διαδικασίας, αλλά η διάσταση της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης προέκυψε σε μεγάλο βαθμό ως ανταπόκριση στις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η εφαρμογή των Ευρωπαϊκών Πολιτικών και ιδίως της Πολιτικής Συνοχής δίνει πολλές δυνατότητες και δημιουργεί υποχρεώσεις προς την κατεύθυνση αυτή. Ωστόσο διατυπώνονται επιφυλάξεις για το κατά πόσον μπορούν να γενικευτούν χωρίς να παραμείνουν σε *ad hoc* προσεγγίσεις (Getimis and Grigoriadou, 2004).

1.2 Πόλεις, μητροπόλεις και μητροπολιτική διακυβέρνηση

Δεδομένου ότι η περιοχή αναφοράς της έρευνας είναι η μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης, είναι σημαντικό η εξειδίκευση της βιώσιμης ανάπτυξης στο επίπεδο αυτό να λάβει υπόψη της τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τη δυναμική των μητροπολιτικών περιοχών. Καταρχήν επισημαίνεται η σημασία τους για την προώθηση της ανάπτυξης στο μεταβαλλόμενο πλαίσιο που διαμορφώνεται ανάμεσα στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης από τη μια και της ανάδειξης του τοπικού επιπέδου από την άλλη, αλλά και οι πιέσεις αυτής της δυναμικής που βασική έκφραση έχουν την αστική εξάπλωση και τη διάχυση της ανάπτυξης, με συνέπειες για τις υποδομές, την ενέργεια, το περιβάλλον, την κοινωνική διαφοροποίηση κ.ά.

Το ενδιαφέρον της έρευνας στρέφεται ιδίως στον τρόπο αντιμετώπισης των προβλημάτων μέσα από τους θεσμούς και τους μηχανισμούς που ρυθμίζουν τη λειτουργία του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα σε μια μητροπολιτική περιοχή. Νέα σχήματα πολυεπίπεδης διακυβέρνησης εμφανίζονται ή προτείνονται, με διαπραγματευτικές – συνεργατικές διαδικασίες ανάμεσα στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα τα οποία επιδιώκουν να καλύψουν τα κενά που δημιουργούνται τόσο ως προς το χωρικό επίπεδο αρμοδιότητας, όσο και ως προς το περιεχόμενο των πρωτοβουλιών που αναλαμβάνονται. Η διαδικασία αυτή σχετίζεται με τη διαφοροποίηση του ρόλου του κράτους και τη σταδιακή υποχώρηση των ρυθμιστικών – παρεμβατικών του λειτουργιών του (Γετίμης και Καυκαλάς, 2003).

Για τους όρους που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο της έρευνας επισημαίνεται ότι η διαφοροποίηση σε σχέση με τον παραδοσιακό ρόλο του κράτους οδηγεί και στη χρήση του διαφοροποιημένου όρου της διακυβέρνησης αντί της κυβέρνησης (Βασενχόβεν και Σα-

πουντζάκη, 2005). Τα θέματα της αστικής διακυβέρνησης προσεγγίζονται τόσο γενικά όσο και ειδικότερα στο πλαίσιο του ΟΗΕ, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ελλάδας, με έμφαση στη σχέση τους με τον στόχο της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης.

Στο πλαίσιο του ΟΗΕ η «καλή» αστική διακυβέρνηση έχει τεθεί ως προϋπόθεση για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης. Η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τους Οικισμούς θεωρεί ότι η καλή αστική διακυβέρνηση είναι σημαντική για την εφαρμογή της Habitat Agenda και γενικά για τη μείωση της φτώχειας και τη βιώσιμη ανάπτυξη στις πόλεις, καθώς, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, «η φτώχεια αστικοποιείται». Θεωρείται ότι η διακυβέρνηση δεν είναι κυβέρνηση, περιλαμβάνει επίσημους θεσμούς καθώς και άτυπες ρυθμίσεις και την κοινωνία των πολιτών. Ως αστική διακυβέρνηση ορίζεται το σύνολο των ποικίλων τρόπων που τα άτομα και οι φορείς σχεδιάζουν και αντιμετωπίζουν τα ζητήματα που αφορούν την πόλη. Δίνεται έμφαση στις διαδικασίες, με την έννοια ότι η λήψη των αποφάσεων βασίζεται σε σύνθετες σχέσεις μεταξύ πολλών δρώντων με διαφορετικές προτεραιότητες. Τονίζεται ότι η χρήση του προσδιορισμού «καλή» προϋποθέτει ένα πλαίσιο αρχών και αξιών. Η «καλή» αστική διακυβέρνηση, που βασίζεται στην αρχή της συμμετοχής των πολιτών, εξασφαλίζει ότι όλοι πρέπει να έχουν πρόσβαση στα απαραίτητα για τη ζωή στην πόλη αλλά και τον τρόπο να χρησιμοποιήσουν τις ικανότητές τους για να βελτιώσουν την οικονομική και κοινωνική τους κατάσταση (UN, 2000).

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση η συζήτηση για τη διακυβέρνηση είναι προσανατολισμένη κυρίως προς τις θεσμικές ιδιαιτερότητες της Ένωσης που επηρεάζουν τον τρόπο λήψης των αποφάσεων καθώς και τη στάση των πολιτών απέναντι στην Ένωση (EEK, 2001). Για την Ελλάδα καθοριστική για την προώθηση της έννοιας και της πρακτικής της αστικής διακυβέρνησης είναι η επίδραση των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που βέβαια συνδέεται με το υπάρχον ενδογενές σύστημα θεσμών και διαδικασιών (Getimis and Grigoriadou, 2004). Αν και υπάρχουν ισχυρά εμπόδια στις συμμετοχικές διαδικασίες και στην εμπλοκή της κοινότητας στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που δεν ευνοούν την αξιοποίηση του πλαισίου των Ευρωπαϊκών πολιτικών, είναι γεγονός ότι ο σχετικός προβληματισμός υπάρχει, αφενός στο επιστημονικό πεδίο και αφετέρου μεταξύ των φορέων της διοίκησης και της αυτοδιοίκησης, για τη διερεύνηση των προϋποθέσεων συγκρότησης και των μηχανισμών εφαρμογής θεσμών μητροπολιτικής διακυβέρνησης στις μητροπολιτικές περιοχές Αθήνας / Θεσσαλονίκης. Η εξέλιξη αυτή σφειλεται στις νέες αναγκαιότητες και τις νέες προκλήσεις

για την υποστήριξη ενός νέου, μητροπολιτικού ρόλου με διεθνή και ευρωπαϊκή εμπέλευση για την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη.

Η ιδιαιτερότητα των μητροπολιτικών περιοχών σε ό,τι αφορά την πολυπλοκότητα και τη σημασία τομεακών και χωρικών πολιτικών, αναδεικνύει μια ακόμα έννοια που απασχολεί την έρευνα, αυτήν της χωρικής ολοκλήρωσης των πολιτικών, που με τη σειρά της υποστηρίζει τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη. Η ολοκλήρωση μπορεί να είναι κάθετη μεταξύ διαφορετικών επιπέδων διοίκησης, ή οριζόντια, μεταξύ διαφορετικών πεδίων πολιτικής στην ίδια περιοχή. Ο συντονισμός και η συνέργια μεταξύ των διαφορετικών πολιτικών θα πρέπει να ξεκινάει από την κοινή τους θεώρηση με βάση τον χώρο αναφοράς και εφαρμογής τους, δηλαδή τη μητροπολιτική περιοχή.

1.3 Ψηφιακή Διακυβέρνηση

Η ψηφιακή διακυβέρνηση εντάσσεται από την έρευνα στις δυνατότητες που προκύπτουν για τη μητροπολιτική διακυβέρνηση με βάση τις Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ), καθώς η αλματώδης ανάπτυξή τους επηρεάζει τις σύγχρονες εξελίξεις στους τομείς της οικονομίας, της κοινωνίας, της πολιτικής. Οι ΤΠΕ έχουν σημασία και για τις τρεις παραμέτρους της βιώσιμης ανάπτυξης: για την οικονομία ως ένας από τους παράγοντες προώθησης της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας στην κατεύθυνση της οικονομίας της γνώσης, για το περιβάλλον συμβάλλοντας στην ίδια την παραγωγική διαδικασία, στον έλεγχο/διαχείριση του περιβάλλοντος, στην απούλοποίηση πολλών διαδικασιών, και για την κοινωνική συνοχή μέσω των δυνατοτήτων πρόσβασης σε μαρφές εκπαίδευσης, σε πληροφορίες, υπηρεσίες και συμμετοχικές διαδικασίες. Η τελευταία παράμετρος θεωρείται ίσως η σημαντικότερη, με προϋπόθεση την αποφυγή του ψηφιακού αποκλεισμού και τη μείωση του ψηφιακού χάσματος (Thorleifsdottir et al., 2004).

Ιδιαίτερα τονίζεται η διάκριση που πρέπει να γίνεται μεταξύ e-government και e-governance, που είναι ανάλογη με τη διάκριση μεταξύ κυβέρνησης και διακυβέρνησης, με την επισήμανση ότι θα μπορούσε η διάκριση αυτή να αποδοθεί ως ψηφιακή διοίκηση και ψηφιακή διακυβέρνηση, αντίστοιχα. Τελικά και για τις δύο εκδοχές του όρου από την έρευνα επιλέγεται η χρήση του όρου ψηφιακή (ή ηλεκτρονική) διακυβέρνηση. Διεξοδικά παρουσιάζεται το ευρωπαϊκό πλαίσιο για την ψηφιακή διακυβέρνηση, από το οποίο μάλιστα αντλούνται χρήσιμοι για την έρευνα προσδιορισμοί όρων και μεθοδολογικών εργαλείων,

καθώς και το αντίστοιχο εθνικό πλαίσιο.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση το πεδίο της ψηφιακής διακυβέρνησης αναπτύσσεται από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 αποτελώντας μια από τις προτεραιότητες του σχεδίου δράσης *eEurope 2005*. Η *e-government* ορίζεται ως «η αξιοποίηση των τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών στις δημόσιες διοικήσεις, σε συνδυασμό με οργανωτικές αλλαγές και νέες δεξιότητες, ώστε να βελτιωθούν η παροχή υπηρεσιών και οι δημοκρατικές διαδικασίες καθώς και να ενισχυθεί η υποστήριξη των πολιτικών που ασκεί το δημόσιο» (EEK, 2003). Μεγάλο βάρος δόθηκε στον δημόσιο τομέα, αφού μεταξύ των στόχων του σχεδίου αυτού ήταν οι σύγχρονες δικτυακές δημόσιες υπηρεσίες και η ηλεκτρονική διακυβέρνηση (*e-government*, με έμφαση σε *e-learning* και *e-health*). Το *i2010* είναι το νέο στρατηγικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την «Ευρωπαϊκή Κοινωνία της Πληροφορίας για την Ανάπτυξη και την Απασχόληση», έχοντας μεταξύ των στόχων του την «κοινωνική ένταξη, βελτίωση των δημόσιων υπηρεσιών και της ποιότητας ζωής» (EEK, 2005).

Χρήσιμα μεθοδολογικά «εργαλεία» που εντοπίζονται στις μελέτες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι οι συγκριτικοί δείκτες μέτρησης των αποτελεσμάτων της ψηφιακής διακυβέρνησης που χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση των σχετικών δράσεων (*benchmarking indicators*) (CEC, 2002). Ιδιαίτερα χρήσιμο είναι επίσης το Πλαίσιο Καλής Πρακτικής ("*Good Practice Framework*" - GPF) που αποτελεί βασικό σημείο της στρατηγικής για τη δημιουργία περιεκτικών υπηρεσιών *e-government* σε όλα τα επίπεδα της Ένωσης. Ειδικότερα στην έρευνα για τη μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης ακολουθείται η διάκριση που γίνεται στα σχετικά κείμενα και μελέτες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (α) για τις «σχέσεις» που διαμορφώνονται στο πλαίσιο της ψηφιακής διακυβέρνησης που διακρίνονται σε: G2G, G2C, G2B (Government to Government, Government to Citizens, Government to Business, αντίστοιχα), (β) για τα στάδια των εφαρμογών ψηφιακής διακυβέρνησης τα οποία διακρίνονται σε: (1) παροχή πληροφοριών, (2) διάδραση (ενεργητική συμμετοχή με διάθεση εντύπων), (3) αμφίδρομη διάδραση (ενεργητική συμμετοχή διπλής κατεύθυνσης με επεξεργασία εντύπων), (4) πραγματοποίηση συναλλαγής (πλήρης χειρισμός μιας υπόθεσης) (EC/DG:INFSO, 2005).

Στην Ελλάδα η ψηφιακή διακυβέρνηση, που αναπτύσσεται κυρίως μετά το 2000, συνδέεται με τη γενικότερη κατεύθυνση εκσυγχρονισμού της δημόσιας διοίκησης (π.χ. πρόγραμμα «ΠΟΛΙΤΕΙΑ»), και κατά κύριο λόγο προωθείται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Κοινωνίας της Πληροφορίας (ΕΠ ΚτΠ) στο πλαίσιο του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης. Σε

αυτό το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα ο Άξονας Προτεραιότητας «Εξυπηρέτηση του Πολίτη» προβλέπει ότι: «Στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, η δημόσια διοίκηση έχει την υποχρέωση να παρέχει στους πολίτες και στις επιχειρήσεις υπηρεσίες υψηλής ποιότητας, σε σύντομο χρόνο και με το μικρότερο δυνατό κόστος», με ειδικότερα Μέτρα κυρίως τα: «Ήλεκτρονική κυβέρνηση» για την εξυπηρέτηση του πολίτη: Επιχειρησιακά σχέδια, μελέτες και πιλοτικά έργα» και «Ήλεκτρονική κυβέρνηση» για την εξυπηρέτηση του πολίτη». Σχετικές δράσεις εντάσσονται και σε άλλα συγχρηματοδοτούμενα από την Ευρωπαϊκή Ένωση Προγράμματα όπως τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ).

2 Το πλαίσιο και οι εφαρμογές της ψηφιακής διακυβέρνησης για βασικά πεδία πολιτικής στη μητροπολιτική περιοχή Θεσσαλονίκης

Η ονασκόπηση των θεωρητικών ζητημάτων, των πολιτικών και των εφαρμογών τους, δίνει το πλαίσιο για να εξειδικευτούν τα ερωτήματα στη μητροπολιτική περιοχή Θεσσαλονίκης για τρία πεδία πολιτικής που έχουν επιλεγεί: Χωρικός Σχεδιασμός, Αστικές Μεταφορές, Επιχειρηματικότητα - Καινοτομία. Για κάθε πεδίο, αφού προσδιοριστεί το αντικείμενό του, διερευνώνται:

(1) Η σύνδεσή του με τις κατευθύνσεις της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης, όπως προκύπτει από τα κείμενα στρατηγικού προσανατολισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από τις εξειδικευμένες ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές.

(2) Η διάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης στη μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης, σε ό,τι αφορά τους εμπλεκόμενους φορείς και τις αρμοδιότητές τους, τις διαδικασίες σχεδιασμού, τα προγράμματα και τις δράσεις υλοποίησης, τη χωρική ολοκλήρωση των πολιτικών

(3) Ο ρόλος της ψηφιακής διακυβέρνησης στη μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης σε ό,τι αφορά τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των πολιτικών, τη χωρική τους ολοκλήρωση και τις υπάρχουσες εφαρμογές.

Προηγήθηκε αναζήτηση στο διαδίκτυο παραδειγμάτων των λεγόμενων καλών πρακτικών μέσα από τα οποία προκύπτουν οι πραγματικές διαστάσεις και οι δυνατότητες της ψηφιακής διακυβέρνησης.

Η επεξεργασία του θεωρητικού πλαισίου, η οριοθέτηση των ερευνητικών ερωτημάτων και η πραγματοποίηση της πρώτης φάσης της έρευνας σε πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές και ιδίως στο διαδίκτυο, έθεσαν το πλαίσιο για την πραγματοποίηση της δεύτερης φάσης με την έρευνα πεδίου. Έτσι διατυπώθηκαν τα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία αποτέλεσαν τη βάση για το ερωτηματολόγιο που καταρτίστηκε προκειμένου να πραγματοποιηθούν συνεντεύξεις σε επιλεγμένους φορείς της μητροπολιτικής περιοχής για κάθε ένα από τα τρία πεδία πολιτικής. Τα θέματα που περιλαμβάνονται στο ερωτηματολόγιο αφορούν:

- Αρμοδιότητες του φορέα (θεσμοθετημένες – ασκούμενες) και ενσωμάτωση του στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης σε αυτές.
- Βαθμός και τρόπος ενημέρωσης του φορέα για τα μέσα και τις δυνατότητες της ψηφιακής διακυβέρνησης.
- Εφαρμογές για την αξιοποίηση των μέσων ψηφιακής διακυβέρνησης κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων, σύμφωνα με τη διάκριση σε τρία επίπεδα: G2G, G2C, G2B.
- Στάδιο στο οποίο μπορεί να ενταχθούν οι εφαρμογές ψηφιακής διακυβέρνησης (παροχή πληροφοριών, διάδραση, αμφίδρομη διάδραση, πραγματοποίηση συναλλαγής).
- Πλαίσιο πολιτικής στο οποίο εντάσσονται οι υπάρχουσες εφαρμογές (π.χ. Επιχειρησιακά Σχέδια Υπουργείων στο πλαίσιο της ΚτΠ, συμμετοχή σε συγχρηματοδοτούμενα από την ΕΕ προγράμματα, εθνική πολιτική, τοπικές πρωτοβουλίες κ.λπ.).
- Συνεργασία μεταξύ φορέων κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους, ιδίως με την αξιοποίηση μορφών ψηφιακής διακυβέρνησης.
- Παρακολούθηση – αξιολόγηση εφαρμογών ψηφιακής διακυβέρνησης.
- Περιορισμοί και δυνατότητες για την ανάπτυξη/αναβάθμιση εφαρμογών ψηφιακής διακυβέρνησης.

Τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων στους φορείς της μητροπολιτικής περιοχής μαζί με αυτά της πρώτης φάσης της έρευνας κατά πεδίο πολιτικής θα αποτελέσουν τη βάση για τη σύνταξη της τελικής έκθεσης για κάθε ένα από τα τρία επιλεγμένα πεδία πολιτικής στη μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης. Δεδομένου ότι η έρευνα βρίσκεται σε εξέλιξη,

δεν μπορούν να εξαχθούν ολοκληρωμένα συμπεράσματα στη φάση αυτή ούτε και να προδιαγραφεί επακριβώς η μορφή των αποτελεσμάτων της. Εξάλλου, τα θέματα που διαπραγματεύεται και οι εφαρμογές τους βρίσκονται σε εξαιρετικά γρήγορη εξέλιξη και έτσι συχνά προκύπτει η ανάγκη για επικαιροποίηση του εμπειρικού υλικού στην πορεία της έρευνας. Επιδίωξη της έρευνας είναι, μετά την ολοκλήρωση της ανάλυσης των θεμάτων και τη διερεύνησή τους στον συγκεκριμένο χώρο αναφοράς, να διατυπωθούν προτάσεις που θα επιτρέψουν την παρακολούθηση των θεμάτων αυτών (π.χ. μέσω της διαμόρφωσης κατάλληλων δεικτών) καθώς και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων της ψηφιακής διακυβέρνησης προς την κατεύθυνση της υποστήριξης της βιώσιμης ανάπτυξης στη μητροπολιτική περιοχή.

Σημειώσεις:

- ¹ Στο πλαίσιο αυτό παρουσιάστηκε το άρθρο των Ε. Θωΐδου και Δ. Φουτάκη «*e-Governance, Metropolitan Governance and Development Programming: the case of the Thessaloniki metropolitan area*» στο 46th Congress of the European Regional Science Association (Βόλος, 2006).

Βιβλιογραφικές αναφορές

ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

- Commission of the European Communities (CEC), (2002), *eEurope 2005: Benchmarking Indicators*, Communication from the Commission, COM (2002) 655 final, Brussels, 21.11.2002, http://europa.eu.int/eur-lex/en/com/cnc/2002/com2002_0655eno1.pdf.
- European Commission (EC), (1998), *Sustainable Urban Development in the EU: A Framework for Action* http://europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docoffic/official/communic/pdf/caud/caud_en.pdf.
- European Commission (EC), (2001), *Unity, solidarity, diversity for Europe, its people and its territory. Second report on economic and social cohesion* http://europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/contentpdf_en.htm.
- European Commission (EC), (2004), *A new partnership for cohesion convergence, competitiveness, cooperation*, Third report on economic and social cohesion http://europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion3/cohesion3_en.htm.
- European Commission / Directorate General for Information Society and Media (EC/DGINFSO), (2005), *Online Availability of Public Services: How is Europe Progressing? Web based survey on electronic public services*, report of the fifth measurement, October 2004, Prepared by: Capgemini http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2005/doc/all_about/online_availability_public_services_5th_measurement_fv4.PDF.

- European Parliament, Council (2001) *Decision No 1471/2001/EC of the European Parliament and of the Council of 27 June 2001 on a Community Framework for cooperation to promote sustainable urban development*, Official Journal of the European Communities L 197/1.
- Getimis, P. and Grigoriadou, D., (2004), "The Europeanization of Urban Governance in Greece: A dynamic and Contradictory Process" in *International Planning Studies*, Vol. 9, No 1, 5-25.
- Thorleifsdottir Asta, Krassimira Paskaleva-Shapira, Lennart Forseback, Dimitrios Tzovaras, Eleni Christodoulou, Andrea Stocker and Doris Schnepf, (2004), "Best Practices in eGovernance. Review and Documentation", *INTEUCITIES Project report*, final, July 30, 2004, <http://www.intelcitiesproject.com/wcm-site/jsps/index.jsp?type=docDetails&cid=5503&lg=>.
- UN Human Settlements Program (UN-HABITAT), (1996), *The Habitat Agenda*, http://www.unhabitat.org/declarations/habitat_agenda.asp.
- UNITED NATIONS / Department of Economic and Social Affairs / Division for Sustainable Development (UN), (1992), *Agenda 21*, <http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/index.htm>.
- UNITED NATIONS Commission on Human Settlements (UN), (2000), *Urban Governance, Report of the Executive Director*, Eighteenth session Nairobi, 12-16 February 2001 <http://www.unchc.org/chs18/English/koo50310.pdf>.

ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

- Βασενχόβεν, Α. και Σαπουντζάκη, Π., (2005), «Πρακτικές Διακυβέρνησης στο Μητροπολιτικό Σχεδιασμό της Αθήνας Βελτιώνουν τις Προοπτικές Υλοποίησης Χωρικών Παρεμβάσεων Μεγάλης Κλίμακας» Εισήγηση στο Συνέδριο Γεωγραφίες της Μητρόπολης Όψεις του φαινομένου στον ελληνικό χώρο, Θεσσαλονίκη, 21-23.10.2005.
- Γετίμης, Π. και Καυκαλάς, Γ., (2003), «Οι ευρωπαϊκές μητροπόλεις και το ζήτημα της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης» στο Π. Γετίμης και Γ. Καυκαλάς (επιμ.) *Μητροπολιτική Διακυβέρνηση. Διεθνής εμπειρία και ελληνική πραγματικότητα*, Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού (ΙΑΠΑΔ) Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕΚ), (2001), Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση. Μια Λευκή Βίβλος, COM (2001) 428 τελικό, Βρυξέλες, 25.7.2001 http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/el/com/2001/com2001_0428el01.pdf.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕΚ), (2003), Ο ρόλος της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης για το μέλλον της Ευρώπης, Ανακοίνωση της Επιτροπής, COM (2003) 567 τελικό, http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/el/com/2003/com2003_0567el01.pdf.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕΚ), (2005), Η στρατηγική i2010 – Ευρωπαϊκή κοινωνία της πληροφορίας για την ανάπτυξη και την απασχόληση, Ανακοίνωση της Επιτροπής COM (2005), 229 τελικό Βρυξέλες, 1.6.2005, http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/el/com/2005/com2005_0229el01.pdf.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕΚ), (2006α), *Πολιτική συνοχής και πόλεις: η συμβολή των πόλεων και των πολεοδομικών συγκροτημάτων στην ανάπτυξη και την απασχόληση στις περιφέρειες*, Ανακοίνωση της Επιτροπής, Βρυξέλες, 13.7.2006, COM(2006) 385 τελικό http://ec.europa.eu/regional_policy/consultation/urban/com_2006_0385_el.pdf.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕΚ), (2006β), *Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με μια θεματική στρατηγική για το Αστικό Περιβάλλον*, Βρυξέλλες, 11.1.2006, COM(2005) 718 τελικό http://ec.europa.eu/environment/urban/pdf/com_2005_0718_el.pdf.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΕΕ), (1999), *Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου - ΣΑΚΧ*, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία των Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Περιφερειακά πανεπιστήμια και πόλη. Διαδικασίες και προοπτικές ενσωμάτωσης

*Διδακτορική Διατριβή, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Ε.Μ.Π.¹,
Επιβλέπουσα: Καθηγήτρια Μ. Μαντούβαλου, Αθήνα, 2004*

Γιώτα ΘΕΟΔΩΡΑ

Εισαγωγή

Η συμβολή του πανεπιστημίου στην ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής του και οι σχέσεις που η ακαδημαϊκή του κοινότητα αναπτύσσει με τα μέλη της τοπικής κοινωνίας είναι δυο ζητήματα που έχουν απασχολήσει, και εξακολουθούν να απασχολούν - καθώς δε η γνώση, και ειδικότερα η ανώτατη εκπαίδευση, αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο ως ένα από τα κύρια μέσα ανάπτυξης των κρατών, και των περιφερειών τους, ο σχετικός με τα δυο αυτά ζητήματα προβληματισμός αποκτά νέα βαρύτητα, και τίθεται σε μια καινούργια βάση. Η σχέση πανεπιστημίου και πόλης έχει αποτελέσει αντικείμενο έντονα αντιθετικών απόψεων ιδωμένη, άλλοτε από την οπτική των πιθανών συμβολών του πανεπιστημίου στη ζωή της πόλης, και άλλοτε από την οπτική της πόλης που ως "περιβάλλον" επιδρά τελικά στην πανεπιστημιακή κοινότητα και λειτουργικότητα. Στο πλαίσιο αυτό, επιχειρείται η ερευνητική προσέγγιση της συμβολής των ελληνικών περιφερειακών πανεπιστημίων στη βελτίωση της ποιότητας της ανώτατης εκπαίδευσης σε εθνικό επίπεδο, και της επίλυσης του ελληνικού "περιφερειακού προβλήματος", αλλά και ο προσδιορισμός των λειτουργι-

Γιώτα Θεοδώρα, Π.Δ. 407/80, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας - Τ.Μ.Χ.Π.Π.Α., Αρχιτέκτων Μηχανικός Ε.Μ.Π. - Δρ. Πολεοδομίας-Χωροτάκτης Ε.Μ.Π., Post-Master Degree in City & Regional Planning, University of Pennsylvania, USA, M.Sc. Οικονομικής & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο

κών παραγόντων που φαίνεται να έχουν παίξει κάποιο ρόλο στο είδος, καθώς και στην ποιότητα των σχέσεων ακαδημαϊκών και τοπικών κοινωνιών και πόλεων. Στην προσπάθεια προσέγγισης του κύριου ζητούμενου η εργασία αρθρώνεται στη βάση μιας σειράς παράλληλων αναζητήσεων που σκοπό έχουν τον ορισμό του ευρύτερου πολυμεταβλητού πλαισίου αναφοράς, εντός του οποίου η φιλοσοφία για τα υπό εξέταση ζητήματα διαρκώς μεταβάλλονται, συνεκτιμώντας τις γενικότερες πολιτικο - κοινωνικο - οικονομικές αλλαγές, ανακατατάξεις / συγκυρίες από το διεθνές στο εθνικό και στο περιφερειακό επίπεδο. Το πολυμεταβλητό αυτό πλαίσιο εδράζεται στις έννοιες της "ανάπτυξης", του "πανεπιστημίου", του "χώρου" και της "κοινωνίας".

1 Τοποθέτηση προβλήματος : Βασικά ζητήματα προς διερεύνηση

Με βάση την προκύπτουσα προβληματική αλλά και τις έως τώρα ερευνητικές προσπάθειες, διερευνάται αν τα ελληνικά περιφερειακά πανεπιστήμια, όπως αυτά έχουν καταμεληθεί, οργανωθεί, και λειτουργούν, μπορούν να παίξουν ρόλο στην ανάπτυξη των ευρύτερων τους περιοχών [περιφέρεια, πόλη], και ποιος είναι αυτός, καθώς και αν, αλλά και σε τι βαθμό, επιτυγχάνεται η ενσωμάτωσή τους στη ζωή των πόλεων τους. Τα βασικά ζητήματα προς διερεύνηση είναι τέσσερα :

- Εάν η ίδρυση, η οργάνωση, και τα κριτήρια χωροθέτησης των ελληνικών περιφερειακών πανεπιστημίων εντάσσονται στο πλαίσιο μιας ευρύτερης πολιτικής για την "περιφερειακή ανάπτυξη", καθώς και σε μια ενιαία εθνική πολιτική προγραμματισμού και σχεδιασμού για την πανεπιστημιακή εκπαίδευση, με βάση συγκεκριμένα πολιτικά, κοινωνικο-οικονομικά, γολτισμικά και χωρικά κριτήρια [Πολιτική Διάσταση]
- Εάν οι πολιτικές ίδρυσης αλλά και τα κριτήρια χωροθέτησης των ελληνικών περιφερειακών πανεπιστημίων σχετίζονται με τις περιφερειακές και τις τοπικές ανάγκες, με τρόπο ώστε τα περιφερειακά πανεπιστήμια να μπορέσουν να λειτουργήσουν ως "καταλύτες" για επίτευξη "περιφερειακής" και "αστικής ανάπτυξης" [Κοινωνικο-οικονομική Διάσταση]
- Εάν υπάρχουν κάποιοι λειτουργικοί παράγοντες [π.χ. πολιτικοί, κοινωνικοί, οικονομικοί, πολιτιστικοί, χωρικοί] που - ανεξάρτητα από τη θέση του πανεπιστημίου - θα μπορούσαν να επηρεάσουν την συμβολή του στην ανάπτυξη της ευρύτερης του περιοχής [περιφέρεια, πόλη] και να καθορίσουν την σχέση ακαδημαϊκής κοινότητας και πόλης [Πολιτική - Κοι-

νικο-οικονομική Διάσταση]

άν η χωροθέτηση του πανεπιστημίου σε σχέση με τον πολεοδομικό ιστό της πόλης μπορεί και σε τι βαθμό - να επηρεάσει την εσωτερική δομή της πόλης, και τις τάσεις επέκτασης του αστικού της χώρου, καθώς και τις σχέσεις πανεπιστημιακής κοινότητας και τοπικής οινωνίας [Πολιτική - Κοινωνικο-οικονομική - Χωρική Διάσταση].

2 Μεθοδολογία Έρευνας : Διαδικασία Προσέγγισης - Πηγές

Η υλοποίηση της έρευνας έχει στηριχθεί στην συστηματική μελέτη της σχετικής με το θέμα διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας - με έμφαση στην αγγλική και αμερικανική βιβλιογραφία της μεταπολεμικής περιόδου, και σε σειρά ειδικών ερευνών με πεδίο αναφοράς τα περιφερειακά πανεπιστήμια και τις ελληνικές πόλεις. Η διερεύνηση εκτάθηκε στην συλλογή, καταγραφή, και στην αξιολόγηση στοιχείων που αφορούν στο πρότυπο εσωτερικής δομής και οργάνωσης των περιφερειακών πανεπιστημίων αλλά και στο είδος της υποδομής τους, στον τύπο της χωρικής ανάπτυξης των εγκαταστάσεών τους, και στην υποδομή περιφερειακής εμβέλειας των πόλεων, με έμφαση σε εκείνες που φιλοξενούν περιφερειακά πανεπιστήμια, ή τμήματά τους. Σημειώνεται ότι πολλά από τα στοιχεία που προέκυψαν από τις πραγματοποιούμενες διερευνήσεις αποτελούν προϊόν πρωτογενούς έρευνας, το οποίο έρχεται να καλύψει ένα σημαντικό κενό στην ελληνική βιβλιογραφία και εμπειρία αφού, έως πρόσφατα τουλάχιστον, δεν έχει υπάρξει συστηματική προσπάθεια καταγραφής του υλικού αυτού από την πλευρά του κράτους, ή του ακαδημαϊκού και ερευνητικού χώρου, ούτε έχει επιχειρηθεί η συσχέτιση πανεπιστημίων - πόλεων. Σημαντική υπήρξε και η πληροφόρηση που προέκυψε από συνεντεύξεις / συζητήσεις με αρμόδια πρόσωπα του ακαδημαϊκού χώρου, και υπηρεσιών με αντικείμενο και θέματα εκπαίδευσης, ανώτατης εκπαίδευσης, και τοπικής / περιφερειακής ανάπτυξης.

Η επεξεργασία και η παρουσίαση των δεδομένων έχει επιλεγεί και πραγματοποιηθεί με γνωστές μεθόδους της ποσοτικής περιφερειακής ανάλυσης όπως: ταξινομήσεις κάθε είδους, διαγράμματα και χάρτες. Σημαντικό μεθοδολογικό "εργαλείο" θεωρείται η χρήση πινάκων για την επιγραμματική παρουσίαση κύριων στοιχείων / σχέσεων που αφορούν το υπό διερεύνηση θέμα, που σκοπό έχουν να συμπληρώνουν το σχετικό κείμενο, και όχι να το υποκαθιστούν. Η πινακοποίηση γίνεται με γνώμονα τους κύριους άξονες διερεύνησης

της εργασίας, γι αυτό και εστιάζει στη συνοπτική παρουσίαση των πληροφοριών που κρίνονται αναγκαίες για την τεκμηρίωσή της. Η μεθοδολογική προσέγγιση περιλαμβάνει επίσης την - κατά το δυνατό - ευρεία χρήση κάθε πρόσφατης πηγής, όπως επίσημα κείμενα, χάρτες, αεροφωτογραφίες, στατιστικά δεδομένα, και κάθε άλλη πηγή πληροφοριών, κυρίως από δημόσιους φορείς και οργανισμούς, αλλά και τις διοικήσεις και υπηρεσίες των περιφερειακών πανεπιστημίων.

Ο χρονικός ορίζοντας των σχετικών αναζητήσεων ανάγεται σε ότι αφορά την μεταλλαγή των εννοιών της ανάπτυξης και του πανεπιστημίου στην μεταπολεμική περίοδο. Έμφαση δίνεται στη διάρκεια των 30 τελευταίων ετών - σε μια εποχή όπου οι αλλαγές στους τομείς της ανώτατης εκπαίδευσης και της περιφερειακής / τοπικής ανάπτυξης υπήρξαν έντονες και αποφασιστικές - αποτέλεσαν δε τη βάση για την ανάπτυξη μιας νέας φιλοσοφίας για τις σχέσεις αλληλεπίδρασης πανεπιστημίων - πόλεων. Αναφορές γίνονται και στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, ή ακόμα και στον 19^ο αι., όπου αυτό κρίθηκε αναγκαίο. Σε ότι αφορά τα ελληνικά περιφερειακά πανεπιστήμια χρονικός ορίζοντας αναφοράς ορίζεται η περίοδος η οποία ξεκινά με την έναρξη των προσπαθειών αποκέντρωσης της ανώτατης εκπαίδευσης και φθάνει έως και το 1999 [τέλος 2^{ης} χιλιετίας]. Αποφασίσθηκε να μη ληφθούν υπόψη τα μετέπειτα πανεπιστήμια που ιδρύθηκαν, ή οι επεκτάσεις των υφιστάμενων με νέα τμήματα, δεδομένου ότι είναι ακόμα πολύ πρόωρο να αξιολογηθεί η συμβολή τους στην ανάπτυξη της περιοχής τους, και να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για την επίδρασή τους στις πόλεις τους, και για το είδος και την ποιότητα των σχέσεων τους με τις ευρύτερες τοπικές κοινωνίες. Σε ότι αφορά τις πόλεις - έδρες νομών τα στοιχεία που αφορούν την υποδομή περιφερειακής εμβέλειας που διαθέτουν είναι τα πιο πρόσφατα [2001-2003].

3 Βασικές Θεματικές Ενότητες Αναφοράς - Διερεύνησης

Η μελέτη αρθρώνεται από ένα εισαγωγικό, και από τέσσερα κύρια Μέρη, κάθε ένα από τα οποία πραγματεύεται μια από τις τέσσερις κύριες ενότητες αναζήτησης που συνθέτουν το πολυμεταβλητό πλαίσιο αναφοράς εντός του οποίου τα υπό εξέταση ζητήματα - δηλαδή η συμβολή του πανεπιστημίου στην ανάπτυξη και η σχέση της πανεπιστημιακής και της τοπικής κοινότητας - μεταβάλλονται. Μετά το τέλος των τεσσάρων Μερών ακολουθεί το Κεφάλαιο Συμπερασμάτων.

Στο εισαγωγικό Μέρος επιχειρείται η διατύπωση του αντικειμένου της εργασίας και των κύριων ζητημάτων προς διερεύνηση, αναλύεται η μεθοδολογία προσέγγισης, παρουσιάζονται οι πηγές, και γίνεται περιγραφή της διάρθρωσης των Μερών και των Κεφαλαίων τους. Στο Α' Μέρος - που υποδιαιρείται περαιτέρω σε 5 κεφάλαια - και αποτελεί την πρώτη ενότητα αναζήτησης, αναφέρεται στις βασικές έννοιες που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με το θέμα, τις έννοιες δηλαδή της ανάπτυξης, του χώρου, της κοινωνίας, και του πανεπιστημίου. Ζητήματα που απασχόλησαν ήταν η γνωριμία και η διερεύνηση του περιεχομένου τους, η μεταβολή και μετεξέλιξή τους στο χρόνο, τα επίπεδα των μεταξύ τους αλληλεπιδράσεων, ο τρόπος αντιμετώπισης των ζητημάτων της ανάπτυξης του χώρου, καθώς και η προβληματική για τον ρόλο του πανεπιστημίου στην κοινωνία, και την αξιοποίησή του ως προωθητικής λειτουργίας για την ευρύτερη περιοχή χωροθέτησής του. Στο πλαίσιο αυτό γίνεται αναφορά στις σύγχρονες προσεγγίσεις για την ανάπτυξη και για τον αναπτυξιακό ρόλο του πανεπιστημίου, και στις πολιτικές ίδρυσης και χωροθέτησης των πανεπιστημίων και διερευνάται αν - και σε τι βαθμό - η ανώτατη εκπαίδευση έχει ενταχθεί στο πλαίσιο των βασικών θεωριών για την ανάπτυξη του χώρου σε κύρια πεδία όπως: η οικονομική ανάπτυξη, η περιφερειακή ανάπτυξη, η αστική ανάπτυξη, και η σχέση χώρου και κοινωνίας. Σκοπός της πρώτης αυτής ενότητας είναι, αφενός ο καθορισμός του πολυμεταβλητού πλαισίου αναφοράς εντός του οποίου οι αντιλήψεις για τον αναπτυξιακό ρόλο του πανεπιστημίου, και για την σχέση του με την τοπική κοινότητα μεταβάλλονται, αφετέρου η διερεύνηση του αν - και με τι τρόπο - η ανώτατη εκπαίδευση έχει προβληθεί ως ένα από τα μέσα ανάπτυξης στο πλαίσιο των θεωριών / στρατηγικών / πολιτικών για την ανάπτυξη του "χώρου".

Το Β' Μέρος - η δεύτερη βασική ενότητα αναζήτησης - έχει ως κύριο πεδίο αναφοράς την Ελλάδα. Ζητήματα που απασχόλησαν ήταν: α) η περιφερειακή διάρθρωση της χώρας, και β) η διάσταση του περιφερειακού προβλήματος - το κύριο ενδιαφέρον όμως επικεντρώθηκε στη διερεύνηση του ρόλου που έχει παίξει η επέκταση της ανώτατης εκπαίδευσης στις βασικές φάσεις περιφερειακής ανάπτυξης της χώρας, και στο ρόλο της επέκτασής της στην αναπτυξιακή διαδικασία. Στο πλαίσιο αυτό γίνεται αναφορά στην περιφερειακή διαμέριση της χώρας μας, στα αίτια και χαρακτηριστικά του "περιφερειακού προβλήματος", και παρουσίαση της εξέλιξης του ελληνικού συστήματος προγραμματισμού / σχεδιασμού και περιφερειακής πολιτικής. Σκοπός της ενότητας είναι, μέσα από τη συστηματική παρουσίαση των κύριων φάσεων περιφερειακής ανάπτυξης της χώρας στην μεταπολεμική περίοδο, να διερευνηθεί ο ρόλος της επέκτασης της ανώτατης εκπαίδευσης σε αυτή, και ο

βαθμός συσχέτισης της πολιτικής ίδρυσης και των κριτηρίων χωροθέτησης των ελληνικών περιφερειακών πανεπιστημίων με τις ευρύτερες πολιτικές ανάπτυξης και εκπαίδευσης. Πρόκειται για μια προσπάθεια που στηρίζεται στη θέση ότι το πανεπιστήμιο μπορεί να αποτελέσει αναπτυξιακό παράγοντα και να ενσωματωθεί στην περιοχή του αν η πολιτική ίδρυσης αλλά και τα κριτήρια χωροθέτησής του αποτελέσει οργανικό τμήμα της ευρύτερης αναπτυξιακής διαδικασίας σε επίπεδο χώρας. Κύριες περίοδοι αναφοράς ορίστηκαν : α) 1948 - 1960: "εποχή ανασυγκρότησης", β) 1960 - 1974 : "εποχή επέκτασης της συσσώρευσης και του πολιτικο-κοινωνικού μετασχηματισμού", γ) 1975 - 1985: "εποχή πολιτικών / θεσμικών ανακατατάξεων", δ) 1986 - 1999 : "εποχή σύγκλισης και συνοχής". Η προτεινόμενη περιοδολόγηση δεν υπήρξε τυχαία. Οι χρονικές τομές αποτελούν όρια, ή σημεία καμπής, που - με αφορμή τα πολύ σημαντικά πολιτικο - κοινωνικο - οικονομικά γεγονότα και συγκύριες σε διεθνές και σε εθνικό επίπεδο - εκφράζουν την αλλαγή στην αντίληψη για την επέκταση της ανώτατη εκπαίδευσης και τον ρόλο της στην περιφερειακή ανάπτυξη, ταυτόχρονα δε σηματοδοτούν την αλλαγή στην χάραξη των πολιτικών για την ανάπτυξη και εκπαίδευση. Το σχετικό κείμενο συνοδεύουν πίνακες για μια πιο εποπτική παρακολούθηση των αλλαγών στην αντίληψη για την ανάπτυξη του Ελληνικού χώρου, και στη διαδικασία χάραξης των κρατικών πολιτικών. Κύρια πηγή άντλησης πληροφοριών υπήρξε η σχετική με τα ζητήματα ανάπτυξης και ρύθμισης του Ελληνικού χώρου βιβλιογραφία.

Το Γ΄ Μέρος - η τρίτη βασική ενότητα αναζήτησης - έχει ως αντικείμενό του τα ελληνικά περιφερειακά πανεπιστήμια. Περιγράφεται η κατανομή τους σε εθνικό επίπεδο, παρουσιάζεται το πρότυπο της εσωτερικής ακαδημαϊκής τους δομής/οργάνωσης και της χωρικής τους ανάπτυξης, επισημαίνονται τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στη δομή / οργάνωση, την λειτουργία, και τη χωροθέτηση των εγκαταστάσεών τους, και τέλος επιχειρείται η σχηματική τους κατηγοριοποίηση, με βάση τα κύρια χαρακτηριστικά ίδρυσης, οργάνωσης, λειτουργίας, και χωροθέτησης. Σε αυτό το πλαίσιο : α) δίνονται πληροφορίες για το ιστορικό της ίδρυσης των ελληνικών περιφερειακών πανεπιστημίων, β) αναλύονται οι πολιτικές ίδρυσης και περιγράφονται τα κριτήρια χωροθέτησής τους, και γ) γίνεται συνοπτική αναφορά - κατά πανεπιστήμιο - σε θέματα που σχετίζονται με τη διοίκηση, την οργάνωση των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών, την ακαδημαϊκή έρευνα, τα χαρακτηριστικά των μελών των ακαδημαϊκών κοινοτήτων, τα κτιριολογικά προγράμματα, το είδος της δράσης τους σε εκπαιδευτικό, ερευνητικό, πολιτιστικό επίπεδο, ή σε θέματα τοπικής - περιφερειακής ανάπτυξης, και το είδος της υποδομής τους. Στόχος

είναι η γνωριμία των περιφερειακών πανεπιστημίων και ο εντοπισμός των βασικότερων προβλημάτων τους. Η πρακτική σημασία του Γ' Μέρους είναι σημαντική γιατί παρέχει μια βάση δεδομένων για το σύνολο των περιφερειακών πανεπιστημίων, συμβάλλοντας έτσι στην κάλυψη του κενού που, έτσι κι αλλιώς, έχει εντοπισθεί στην ελληνική βιβλιογραφία και εμπειρία - εν τέλει δε σε μελλοντικές προσπάθειες σύγκρισης των ζητημάτων που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη.

Το Δ' Μέρος αναφέρεται στην αλληλεπίδραση περιφερειακών πανεπιστημίων και ελληνικών πόλεων. Η προσέγγιση του ζητούμενου επιχειρείται μέσα από την υλοποίηση δυο βασικών διεργασιών. Στην πρώτη διεργασία γίνεται προσπάθεια να συσχετισθούν, σε ένα πρώτο επίπεδο οι ελληνικές πόλεις με περιφερειακό πανεπιστήμιο με τις υπόλοιπες πόλεις - έδρες νομών της χώρας, για να φανερί η βαρύτητά τους στο οικιστικό δίκτυο της χώρας και, σε ένα δεύτερο επίπεδο τα περιφερειακά πανεπιστήμια με τις πόλεις τους, ώστε να φανερί τι είδους πανεπιστήμια λειτουργούν σε τι πόλεις. Εκτιμήθηκε ότι για την υλοποίηση των δυο αυτών συσχετίσεων απαιτείται καταρχήν η παρουσίαση της δομής του οικιστικού δικτύου, των προσδιοριστικών παραγόντων και των σύγχρονων τάσεων εξέλιξής του, και των πολιτικών για τον αστικό χώρο, και ακολούθως η τυπολόγηση των ελληνικών πόλεων - εδρών νομών με κριτήρια περιφερειακής εμβέλειας², ώστε να αναδειχθεί η κεντρικότητα, η προσπελασιμότητα, και η δυναμικότητα των πανεπιστημιακών πόλεων. Είναι μια τυπολόγηση που γίνεται μέσα από ένα πρίσμα ανάλυσης ανταποκρινόμενο στο αντικείμενο, και στον κύριο σκοπό της έρευνας, με επιλογή κριτηρίων που επιτρέπουν ποιοτικές και ποσοτικές εκτιμήσεις, σε ότι αφορά τη χωρική δυναμική και την ενδο-διαπεριφερειακή εμβέλεια των ταξινομούμενων πόλεων - εδρών νομών - εκτιμάται δε ότι αποτυπώνει τις υφιστάμενες σχέσεις / τάσεις, και δίνει, μέσα από την μελέτη της κομβικότητας και δυναμικότητας των πόλεων - εδρών νομών της χώρας, μια εικόνα για την πραγματικότητα που θεωρείται σημαντική βάση για την συσχέτιση των περιφερειακών πανεπιστημίων με τις πόλεις τους. Διερευνήθηκε επίσης, μέσα από τη μελέτη της θέσης των περιφερειακών πανεπιστημίων ως προς τον αστικό ιστό, το είδος της χωρικής σχέσης τους με τις πόλεις τους, και ο βαθμός που έχει επηρεάσει την σχέση των ακαδημαϊκών και τοπικών κοινοτήτων. Η δεύτερη διεργασία ασχολείται με τον εντοπισμό των κυριότερων λειτουργικών παραγόντων αλληλεπίδρασης πανεπιστημίου και πόλης, και τον τρόπο που θα μπορούσαν να επηρεάσουν την διαδικασία της ενσωμάτωσής τους στις πόλεις. Η έρευνα, η οποία βασίστηκε στη διεθνή βιβλιογραφία / εμπειρία, προτείνει ομαδοποίηση των παραγόντων με βάση πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά, πολιτιστικά, και

χωρικά κριτήρια. Το Δ' Μέρος ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των σχέσεων / διαδικασιών ενσωμάτωσης των ελληνικών περιφερειακών πανεπιστημίων - προσέγγιση ενταγμένη στο πλαίσιο της ευρύτερης προβληματικής που διέπει την σχέση πανεπιστημίου και πόλης τα τελευταία 30 χρόνια σε διεθνές επίπεδο. Διατυπώνονται επίσης προοπτικές και πιθανές ενέργειες για την αρμονικότερη ενσωμάτωση των πανεπιστημίων στις ευρύτερες περιοχές τους, και ορισμένα ζητήματα σχετικά με το θέμα που θα άξιζαν περαιτέρω διερεύνηση σε επίπεδο πόλης. Στόχος της τέταρτης ενότητας είναι να εισάγει την ανάγκη της παράλληλης μελέτης του "πανεπιστημίου" και της "πόλης", κυρίως όμως να υπογραμμίσει την μοναδικότητα της κάθε περίπτωσης, υποδηλώνοντας έτσι την ανάγκη ιδιαίτερης αντιμετώπισης και την αποφυγή άκριτης υιοθέτησης γενικευμένων προτύπων.

4 Συμπεράσματα

Από την παρούσα ερευνητική προσπάθεια έχουν προκύψει τα ακόλουθα συμπεράσματα για τη διαδικασία επέκτασης της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα και το βαθμό ενσωμάτωσης των περιφερειακών πανεπιστημίων στις ελληνικές πόλεις :

A. Στην μέχρι περίπου το '86 περίοδο δε φαίνεται να έχει εφαρμοσθεί μια ολοκληρωμένη συνεπής πολιτική οικονομικής ανάπτυξης για τη διαμόρφωση και την επίτευξη συνδυασμού αναπτυξιακών στόχων και κλαδικών ή τομεακών πολιτικών και παρεμβάσεων. Οι πολιτικές διακρίνονται από αποσπασματικότητα και προσπάθειες με την μορφή ad hoc οικονομικών μέτρων. Η ανάπτυξη της χώρας έγινε μέσα από την προώθηση κυρίως τομεακών αναγκών και προσεγγίσεων χωρίς ιδιαίτερο συντονισμό σε κεντρικό επίπεδο. Παρά τις προσπάθειες εκσυγχρονισμού των αρχών της δεκαετίας του '60', οι πολιτικές συγκυρίες και οι οικονομικές συγκρούσεις, οι έντονες οικονομικές παγκόσμιες εξαρτήσεις, η εξωτερική και η εσωτερική μετανάστευση, το υπερ-συγκεντρωτικό σύστημα διοίκησης και η πολιτική που υιοθετήθηκε για την αποκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων και της διοίκησης, η μη αξιοποίηση του ιδιωτικού τομέα, οι δομικές αδυναμίες των τομέων παραγωγής, οι σημαντικές ελλείψεις σε επιστημονικό δυναμικό και τεχνογνωσία, και η έλλειψη άρθρωσης μεταξύ του "αναπτυξιακού προγραμματισμού" και "χωροταξικού σχεδιασμού" σε επίπεδο διοικητικής σύνδεσης και συνεργασίας, και σε επίπεδο των σχετικών θεσμικών τους πλαισίων, εμπόδισαν, ή ανέστειλαν για το "απώτερο μέλλον" την επιδίωξη διατύπωσης, κυρίως δε εφαρμογής ενός ολοκληρωμένου μεσοπρόθεσμα - ή έστω βραχυπρόθεσμα - σχεδίου

ολοκληρωμένης ανάπτυξης και οδήγησαν σε συγκυριακές και συχνά αποσπασματικές πολιτικές. Στην σύγχρονη, μετά το '86, εποχή οι διαδικασίες για την οργανική ένταξη της χώρας στην Ε.Ε. θα υποχρεώσουν την Πολιτεία να επιδιώξει την ανάπτυξη της Ελλάδας μέσα από τις κοινές ευρωπαϊκές πολιτικές και τις χρηματοδοτήσεις της Ε.Ε. Θα αρχίσουν έτσι να εφαρμόζονται περισσότερο συντονισμένες πολιτικές στους τομείς της οικονομίας και της εκπαίδευσης - πολιτικές που θα οδηγήσουν στη διαμόρφωση νέων αναγκών σε επίπεδο διοίκησης, έρευνας, τεχνολογικού εκσυγχρονισμού, χωρίς όμως να διασφαλίζεται η αποφυγή των κλαδικών αντιμετωπίσεων. Σε αυτές τις συνθήκες η πολιτική επέκτασης της ανώτατης εκπαίδευσης ακολούθησε την γενικότερη τάση της αποσπασματικής αντιμετώπισης, διατηρώντας μια σχετική αυτονομία ως προς τις υπόλοιπες αναπτυξιακές και εκπαιδευτικές πολιτικές⁴, αλλά και τις τοπικές κοινωνικο-οικονομικές συνιστώσες. Παρά τον αποσπασματικό της όμως χαρακτήρα, η αποκέντρωση της ανώτατης εκπαίδευσης δεν επιχειρήθηκε εντελώς ανεξάρτητα από την πολιτική της "περιφερειακής ανάπτυξης". Έτσι, στο πλαίσιο της πολιτικής για την συγκρότηση ισχυρών "πόλων ανάπτυξης" στην περιφέρεια την περίοδο του '60 θα αποφασισθεί η ίδρυση των πρώτων περιφερειακών πανεπιστημίων (Πάτρας και Ιωαννίνων), στην δεκαετία του '70 στο πλαίσιο της πολιτικής για την ισχυροποίηση των περιφερειών με ιδιαίτερη έμφαση στην παραμεθόριο ζώνη (ηπειρωτική, νησιωτική), θα αποφασισθεί η ίδρυση των Πανεπιστημίων της Θράκης, της Κρήτης, και του Πολυτεχνείου Κρήτης στα Χανιά. Στην δεκαετία του '80, στο πλαίσιο της ικανοποίησης της αύξησης των αναγκών για ανώτατη εκπαίδευση, και της συνέχισης της πολιτικής για ενίσχυση των περιφερειών προτείνεται, αφενός η διεύρυνση του δυναμικού των υφισταμένων περιφερειακών πανεπιστημίων, αφετέρου η ίδρυση νέων και η διασπορά των πανεπιστημιακών τους λειτουργιών σε διάφορες γόλες της αυτής Περιφέρειας (Θεσσαλία, Αιγαίο, Ιόνιο). Όπως και να έχει, οι γενικότερες ανακατατάξεις σε κοινοτικό και σε εθνικό επίπεδο έθεσαν "επί τάπητος" έναν νέο ρόλο για την Ελλάδα και προσέδωσαν στις περιφέρειές τις νέα βαρύτητα που θα έπρεπε να επηρεάσει και τις επιλογές της εκπαιδευτικής πολιτικής. Ίσως οι τάσεις αυτές και η υποχρέωση της χώρας μας να ενταχθεί οργανικά στον ευρύτερο Κοινοτικό χώρο να δημιούργησαν νέες παραμέτρους, που στο επίπεδο της ανάπτυξης και του "χωροταξικού σχεδιασμού" δεν προσέλαβαν τη διάσταση που έπρεπε, ούτε ελήφθησαν υπόψη στην κατανομή της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η ανυπαρξία σαφώς διατυπωμένων κριτηρίων χωροθέτησης των περιφερειακών πανεπιστημίων, αλλά και ο άμεσος ή ο έμμεσος επηρεασμός της πολιτικής ίδρυσής τους από ένα ευρύ φάσμα

πιέσεων των τοπικών κοινωνιών, φαίνεται ότι είχε ως συνέπεια η ίδρυση και η χωροθέτηση των περιφερειακών πανεπιστημίων να χρησιμοποιηθεί περισσότερο ως ένας τρόπος για πρόκληση άμεσης αύξησης της “ενεργού ζήτησης” σε συγκεκριμένες περιοχές, και την ικανοποίηση της γενικότερης ζήτησης της “αγοράς εργασίας” σε εθνικό επίπεδο, και πολύ λιγότερο τελικά ως ένα “μέσο” δημιουργίας κατάλληλου περιβάλλοντος για διασφάλιση ολοκληρωμένης ανάπτυξης σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Φτάσαμε έτσι σε μια μεγάλη διασπορά της ανώτατης εκπαίδευσης στις περιφέρειες - μια διασπορά η οποία βρίσκεται σε εξέλιξη και που - όπως όλα δείχνουν - απαιτεί εκ νέου επανεξέταση του ρόλου του πανεπιστημίου, όχι μόνο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αλλά και στην οικονομία και στην κοινωνία. Το θέμα της αποκέντρωσης δε χάνει την επικαιρότητά του και πρέπει να γίνει αντικείμενο περαιτέρω έρευνας, ειδικά τώρα που από ότι φαίνεται πολύ σύντομα κάθε Περιφέρεια θα διαθέτει το πανεπιστήμιό της, και σχεδόν κάθε πόλη - έδρα νομού τουλάχιστον ένα πανεπιστημιακό τμήμα.

Β. Οι πολιτικές ίδρυσης και χωροθέτησης των ελληνικών περιφερειακών πανεπιστημίων δεν είναι κοινές για όλες τις περιπτώσεις. Διαφοροποιούνται ανάλογα με τη χρονική περίοδο απόφασης για την ίδρυσή τους, τη δομή και το δυναμικό του νέου πανεπιστημίου, και ανάλογα με την γεωγραφική περιοχή, αλλά και τις αντιλήψεις των ομάδων που ενεπλάκησαν στην ίδρυση, και την μετέπειτα λειτουργία των συγκεκριμένων πανεπιστημίων. Οι κυριότεροι λόγοι, μέσω των οποίων υποστηρίχθηκε η επέκταση της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα - που εξακολουθεί να είναι σε εξελικτικό στάδιο - ήταν : α) η ικανοποίηση εθνικών σκοπών και “περιφερειακής ανάπτυξης” [π.χ. “ισόρροπη ανάπτυξη” χώρας, ενίσχυση περιφερειακών παραμεθορίων περιοχών, αποτροπή διόγκωσης της Πρωτεύουσας, διασφάλιση πολιτικής σταθερότητας, ενίσχυση μεσαίων ή μικρών πόλεων με περιορισμένη υποδομή, ικανοποίηση ιστορικών / παραδοσιακών λόγων, πολιτισμική αναβάθμιση συγκεκριμένων “περιφερειών” / περιοχών, κ.ά.], β) η αναβάθμιση της ποιότητας της ανώτατης εκπαίδευσης, γ) η αποκατάσταση της “δίκαιης ισοκατανομής” και καθιέρωση ίσων ευκαιριών, δ) η ικανοποίηση των αναγκών της “αγοράς εργασίας”, κυρίως όμως ε) η αύξηση του αριθμού εισαγωγής των φοιτητών στα πανεπιστημιακά ιδρύματα και την αποσυμφόρηση των κεντρικών πανεπιστημίων. Το πρόβλημα στην διαδικασία επέκτασης της ανώτατης εκπαίδευσης ήταν ότι υπήρξαν φορές που στηρίχθηκε σε πολιτικές σκοπιμότητες και πιέσεις από τοπικούς φορείς, χωρίς να συσχετίζεται πάντα με τις πραγματικές ανάγκες της “αγοράς εργατικού δυναμικού” και της “ενεργού ζήτησης”. Τελικά, τον βασικό ρόλο στην διαμόρφωση των

πολιτικών ίδρυσης φαίνεται να έχουν παίξει, τόσο οι ανάγκες, οι απαιτήσεις, αλλά και οι αντιφάσεις της ελληνικής κοινωνίας, όσο και οι πολιτικο - κοινωνικο - οικονομικές πιέσεις που ασκήθηκαν σε διάφορα επίπεδα στη διαδικασία της λήψης αποφάσεων για την ίδρυση και χωροθέτηση των περιφερειακών πανεπιστημίων.

Γ. Στην Ελλάδα φαίνεται ότι, η λειτουργία των περιφερειακών πανεπιστημίων - ακόμα και αν σε κάποιες περιπτώσεις βοήθησε στην αύξηση του πληθυσμού αλλά και των υπηρεσιών, ή στην οικονομική μεγέθυνση των περιοχών χωροθέτησής τους⁵ - δεν πέτυχε να δημιουργήσει όλες εκείνες τις αναγκαίες συνθήκες που θα επέτρεπαν στα πανεπιστήμια να λειτουργήσουν ως "καταλύτες" για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των περιοχών τους, και να ενσωματωθούν στην ζωή των πόλεών τους. Δεν κατάφεραν - δηλαδή - να αποτελέσουν έναν ζωτικό τοπικό πόρο ευρύτερης περιφερειακής, εθνικής, διεθνούς εμβέλειας. Στο πλαίσιο της πολιτικής ίδρυσης και χωροθέτησής τους - που, έτσι κι αλλιώς, αποτελεί παγκόσμια πρωτοτυπία⁶ - τα περιφερειακά πανεπιστήμια αντιμετωπίζονται πιο πολύ ως "πρωτογενές μέγεθος" για την άμεση οικονομική ανάπτυξη συγκεκριμένων περιοχών, το οποίο λειτουργεί υποστηρικτικά σε βασικούς τομείς της παραγωγής, παρά ως βασική "προωθητική λειτουργία" [χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των πόλεων του νησιωτικού χώρου με τουριστική κίνηση (π.χ. Λέσβος, Χίος, Σάμος, Ρόδος, κ.ά.)]. Η πολιτική της ίδρυσης και της χωροθέτησής τους - ανεξάρτητα αν πραγματοποιείται στο πλαίσιο ενίσχυσης των "πόλων ανάπτυξης" [δεκαετίες '60, και '70], ή των "περιφερειών" [δεκαετίες '70, και '80] - εξυπηρετεί, κατά κύριο λόγο, εν πολλοίς πολιτικές σκοπιμότητες. Κατά αυτόν τον τρόπο, ούτε η ποιότητα της ανώτατης εκπαίδευσης φαίνεται να βελτιώνεται σημαντικά μέσα από την λειτουργία τους, ούτε το "περιφερειακό πρόβλημα" να επιλύεται τελικά, στο βαθμό τουλάχιστον που ήταν επιθυμητός.

Δ. Με βάση την έως τώρα εμπειρία φαίνεται ότι, πανεπιστήμια που βρίσκονται χωροθετημένα σε πόλεις με περιφερειακή σημασία μπορούν πιο εύκολα να λειτουργήσουν ενισχυτικά στο ισχύον παραγωγικό / αναπτυξιακό τους σύστημα [Πάτρα, Ηράκλειο, Βόλος, Λάρισα, Ιωάννινα]. Αντίθετα πανεπιστήμια που λειτουργούν σε πόλεις με περιορισμένη περιφερειακή σημασία, χωρίς την απαραίτητη αναπτυξιακή, παραγωγική, εκπαιδευτική / ερευνητική / τεχνολογική υποδομή, δεν μπορούν, από μόνα τους, να παίξουν το ρόλο του "καταλύτη", κάτι που μένει να διερευνηθεί και σε επίπεδο πόλεων [Αλεξανδρούπολη, Κομοτηνή, Ξάνθη, Μυτιλήνη, Χανιά, Ρόδος, Κέρκυρα, Αγρίνιο, Τρίκαλα, Καρδίτσα, Χίος, Βαθύ / Καρλόβασι

Σάμου]. Είναι πολύ σημαντικό, λοιπόν, να διερευνάται η περιφερειακότητα των πόλεων, ώστε με μεγαλύτερη ασφάλεια να τίθενται τα κατάλληλα κριτήρια επιλογής τους για τη χωροθέτηση πανεπιστημίων.

Ε. Σύμφωνα με έρευνα που υλοποιήθηκε για το σύνολο των ελληνικών πόλεων - εδρών νομών με σκοπό να διαπιστωθεί η εθνική / διεθνής, περιφερειακή / νομαρχιακή βαρύτητα των πόλεων με περιφερειακό πανεπιστήμιο στο οικιστικό δίκτυο της χώρας διαπιστώνεται ότι : τα πιο πολλά περιφερειακά πανεπιστήμια λειτουργούν σε πόλεις που είχαν δρομολογηθεί, στο πλαίσιο των πολιτικών ανάπτυξης του κράτους, να έχουν κάποια δυναμική, για την ικανοποίηση καθαρά εθνικών λόγων, ή για να δοθούν λύσεις σε θέματα όπως : η επίλυση του "περιφερειακού προβλήματος", η διασφάλιση της "περιφερειακής ανάπτυξης", ή η αύξηση της "ενεργούς ζήτησης". Υπήρξαν όμως και περιπτώσεις που η χωροθέτησή τους έγινε με κύριο σκοπό την εξυπηρέτηση πολιτικών σκοπιμοτήτων και συγκεκριμένο ή άμβλυνση τοπικών αντιθέσεων ως προς το κριτήριο "διασποράς" των νέων Τμημάτων. Με βάση τα στοιχεία που προέκυψαν από τις επιχειρούμενες τυπολογήσεις των πόλεων - εδρών νομών της χώρας με κριτήρια περιφερειακής εμβέλειας⁷, διαπιστώνεται ότι : α) η πλειονότητα των πόλεων με περιφερειακό πανεπιστήμιο εμφανίζει ένα πληθυσμιακό μέγεθος, έχει έναν υψηλό [ΣΚ₂] ή έναν ικανοποιητικό δείκτη προσπελασιμότητας [ΣΚ₁], και η υποδομή τους συνδυάζει τους περισσότερους από τους βασικούς τομείς των υποδομών διοίκησης, της παραγωγής, της έρευνας / τεχνολογίας, και της ανώτατης ή/και ανώτερης εκπαίδευσης. Πρόκειται συνήθως για πόλεις που ανήκουν στην κατηγορία των παράκτιων-ηπειρωτικών, ή των νησιωτικών αστικών περιοχών, και συχνά έχουν και γεωπολιτική σημασία. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις αστικών κέντρων, κυρίως εκείνων που φιλοξενούν τμήματα των πιο πρόσφατα στην εξεταζόμενη περίοδο (έως 1999) ιδρυθέντων πανεπιστημίων που παρά τη σημαντικά προβλήματα υποδομής και προσπελασιμότητας που παρουσιάζουν επιλέχθηκαν [Τρίκαλα, Καρδίτσα, Χίος, Βαθό / Καρλόβασι]. β) το πλήθος των πόλεων με περιφερειακό πανεπιστήμιο με υποδομές παραγωγής υπερτοπικής σημασίας, που διαθέτουν ταυτόχρονα φορείς έρευνας και τεχνολογίας είναι περιορισμένο. Πρόκειται για πόλεις που βρίσκονται επί των κύριων "αναπτυξιακών αξόνων" της χώρας, ή σε μικρή απόσταση από αυτούς (Πάτρα, Ηράκλειο, Χανιά, Βόλος, Ξάνθη), γ) ανεξάρτητα πληθυσμιακού μεγέθους και ποιότητας υποδομών, οι πιο πολλές πόλεις με περιφερειακό πανεπιστήμιο έχουν γεωπολιτική βαρύτητα, δ) όσον αφορά στον δείκτη προσπελασιμότητας, οι πιο πολλές πανεπιστημιούπολεις (9 από 17) συνδυάζουν δυο από τα βασικά είδη μεταφορών [ΣΚ₁], υπάρχουν όμως περιπτώσεις με

υψηλό δείκτη [ΣΚ2] όπως Αλεξανδρούπολη, Βόλος, Λάρισα, Ηράκλειο, Πάτρα, και Χανιά, ή με χαμηλό επίπεδο μεταφορών όπως Τρίκαλα και Καρδίτσα, ε) συχνά παρατηρείται το φαινόμενο περιφερειακά πανεπιστήμια να διατηρούν τμήματα ταυτόχρονα σε πόλεις της ίδιας Περιφέρειας με σημαντικές μεταξύ τους διαφορές σε επίπεδο υποδομών και προσπελασιμότητας [π.χ. Θεσσαλία, Αιγαίο, Κρήτη].

ΣΤ. Από τη συσχέτιση των περιφερειακών πανεπιστημίων με τις πόλεις τους, προκειμένου να φανεί τι είδους πανεπιστήμια λειτουργούν σε τι είδους πόλεις, προκύπτει ότι τα περιφερειακά πανεπιστήμια λειτουργούν σε 17 πόλεις που διαφοροποιούνται ως προς το επίπεδο της ανάπτυξης τους στο εθνικό οικιστικό δίκτυο (Πάτρα, Ηράκλειο, Βόλος, Λάρισα : πόλεις διαπεριφερειακής σημασίας, Ιωάννινα, Κομοτηνή, Ξάνθη, Χανιά, Μυτιλήνη, Ρόδος : πόλεις περιφερειακής σημασίας, Αλεξανδρούπολη, Τρίκαλα, Καρδίτσα, Ρέθυμνο, Κέρκυρα, Αγρίνιο : πόλεις διανομαρχιακής εμβέλειας). Με βάση τα στοιχεία από την συσχέτιση των περιφερειακών πανεπιστημίων και των πόλεων τους με βάση την κατηγορία της πόλης (όπως έχει προκύψει από την προτεινόμενη τυπολόγηση), τόσο με το πρότυπο εσωτερικής ακαδημαϊκής τους οργάνωσης, όσο και το πρότυπο χωρικής ανάπτυξης των εγκαταστάσεών τους, διαπιστώνεται ότι: α) το μέγεθος της πόλης, αλλά και το επίπεδο ανάπτυξης της φαίνεται να έχει παίξει κάποιο ρόλο, τουλάχιστον στα πρώτα στάδια επέκτασης της ανώτατης εκπαίδευσης στην επιλογή των πόλεων για τη χωροθέτηση πανεπιστημίων, ή κάποιου τμήματός τους [Πάτρα, Ιωάννινα, Ηράκλειο]. Με την αλλαγή όμως στην φιλοσοφία και το πέρασμα από τα “περιφερειακά πανεπιστήμια πόλης”, στα “περιφερειακά πανεπιστήμια περιφερειών” όλο και πιο πολλές μικρές πόλεις, ακόμα και πόλεις με προβλήματα υποδομής διεκδικούν και εν τέλει επιλέγονται για τη χωροθέτηση κάποιου πανεπιστημιακού τμήματος [Τρίκαλα, Καρδίτσα, Χίος, Βαθύ / Καρλόβασι], β) μέγεθος πόλης και μέγεθος πανεπιστημίου σε κάποιο βαθμό σχετίζεται, παρόλα αυτά ο λόγος μέγεθος πανεπιστημίου προς μέγεθος πόλης [“κρίσιμη μάζα”] είναι μια παράμετρος που δε φαίνεται να συνεκτιμάται στο πλαίσιο της επέκτασης της ανώτατης εκπαίδευσης, γι αυτό υπάρχουν πόλεις με ανάλογο πληθυσμιακό μέγεθος ή / και υποδομή - δηλαδή της αυτής κατηγορίας - που φιλοξενούν πανεπιστήμια διαφορετικού μεγέθους [Πάτρα (4/16), Ηράκλειο (2/6), Βόλος (2/8), Λάρισα (1/3)], γ) τα πρώτα ολοκληρωμένα περιφερειακά πανεπιστήμια όσον αφορά στη ποικιλία επιστημονικών ειδικούσεων / ακαδημαϊκών υπηρεσιών είναι εκείνα της πρώτης περιόδου επέκτασης της ανώτατης εκπαίδευσης (δεκαετία ‘60), δηλαδή όσα εξ αρχής προγραμματίστηκαν να λειτουργήσουν σε μια πόλη, και έχουν ήδη διαγράψει μια σημαντική περίοδο λειτουργίας, δ) η επιλογή

των επιστημονικών ειδικοτήσεων γίνεται με άξονα πιο πολύ την ικανοποίηση της ζήτησης σε επίπεδο χώρας, και την ανάγκη αποσυμφόρησης των κεντρικών πανεπιστημίων της Αθήνας, και της Θεσσαλονίκης, και πολύ λιγότερο τελικά με άξονα την ικανοποίηση των τοπικών / περιφερειακών ιδιαιτεροτήτων και αναγκών και την αντιστοίχιση με την δυναμικότητα των πόλεων τους, ε) η πανεπιστημιακή έρευνα εμφανίζεται περιορισμένη στα περισσότερα από τα περιφερειακά πανεπιστήμια, το δε αντικείμενό της σπάνια σχετίζεται με την τοπική παραγωγική / επιχειρηματική δράση. Εξαιρέσεις θεωρούνται τα Πανεπιστήμια Πάτρας, Κρήτης, Ιωαννίνων, και το Πολυτεχνείο Κρήτης. Φαίνεται, έτσι, ότι υπάρχει κάποιος βαθμός συσχέτισης μεταξύ της έντασης αλλά και του είδους της ερευνητικής δραστηριότητας με το μέγεθος της πόλης, η βασική όμως συσχέτιση αφορά το είδος της ερευνητικής δραστηριότητας, το δυναμισμό της πόλης, και τον τύπο του πανεπιστημίου όσον αφορά στο είδος των επιστημονικών του εξειδικεύσεων, στ) η σύνδεση των περιφερειακών πανεπιστημίων με την παραγωγή, παρά τις προσπάθειες των τελευταίων 15 ετών, παραμένει συγκριτικά περιορισμένη. Παρά τα προβλήματα τα πιο δραστήρια περιφερειακά πανεπιστήμια είναι όσα λειτουργούν σε πόλεις κάποιου μεγέθους, που διαθέτουν υποδομή περιφερειακής εμβέλειας και υψηλό δείκτη προσπελασιμότητας, τέτοιες πόλεις είναι συνήθως όσες είναι επί των βασικών "αναπτυξιακών αξόνων" ή σε μικρή απόσταση από αυτούς [Πάτρα, Βόλος, Ηράκλειο, Χανιά], ζ) ο "κοινωνικός ρόλος" των περιφερειακών πανεπιστημίων - με την έννοια της συμμετοχής τους στην αντιμετώπιση των προβλημάτων της ευρύτερης εξω-ακαδημαϊκής τους κοινότητας - είναι περιορισμένος ενώ δε φαίνεται να σχετίζεται με το μέγεθος της πόλης, ή του πανεπιστημίου, η) δεν φαίνεται να έχει υπάρξει μια ολοκληρωμένη πολιτική χωροθέτησης των περιφερειακών πανεπιστημίων σε επίπεδο πόλης, παρά μόνο λύσεις ανάγκης. Το πρότυπο της χωρικής τους ανάπτυξης σε επίπεδο πόλης, και της εσωτερικής πολεοδομικής οργάνωσης των εγκαταστάσεών τους, δεν εξαρτάται τόσο από το μέγεθος της πόλης, όσο από τη μορφή του αστικού ιστού, και τις δυνατότητες που προσφέρει για την εξεύρεση των αναγκαίων εκτάσεων για την στέγαση της ακαδημαϊκής λειτουργίας, από το μέγεθος των πανεπιστημίων και το πρότυπο της εσωτερικής ακαδημαϊκής τους οργάνωσης, κυρίως όσον αφορά στον προσανατολισμό της εκπαιδευτικής / ερευνητικής τους δράσης. Η γενική τάση πάντως είναι: απομάκρυνση των πανεπιστημίων από τον πολεοδομικό ιστό της πόλης, θ) το θέμα της κατοικίας των μελών των ακαδημαϊκών κοινοτήτων - ιδιαίτερα δε των φοιτητών - δεν έχει ενταχθεί στο πλαίσιο της πολιτικής επέκτασης της ανώτατης εκπαίδευσης. Δεν έχει υπάρξει έτσι κάποιος προγραμματισμός

από την πλευρά του κράτους για αξιολόγηση της ικανότητας των πόλεων να καλύψουν τις στεγαστικές ανάγκες των μελών των πανεπιστημιακών κοινοτήτων, ι) ο σχεδιασμός των περιφερειακών πανεπιστημίων δε φαίνεται να αντιμετωπίζεται στο πλαίσιο του σχεδιασμού των πόλεων όπου χωροθετούνται, ούτε να εντάσσεται στον προγραμματισμό επέκτασης των ορίων τους, γεγονός που δημιουργεί προβλήματα στη διαδικασία ενσωμάτωσής τους στην ζωή των πόλεών τους.

Ζ. Από την διερεύνηση προκύπτει ότι : υπάρχουν ορισμένοι πολιτικοί, κοινωνικοί, οικονομικοί, πολιτιστικοί, χωρικοί λειτουργικοί παράγοντες, οι οποίοι - ανεξάρτητα από την θέση του πανεπιστημίου - μπορούν να επηρεάσουν, θετικά ή αρνητικά, τον αναπτυξιακό ρόλο του στην περιοχή του, και να καθορίσουν τις σχέσεις πανεπιστημιακής - τοπικής κοινότητας. Πρόκειται για παράγοντες που αναδύονται από το ευρύτερο πλαίσιο που ορίζουν τα βασικά επίπεδα αναφοράς της σχέσης πανεπιστημίου και πόλης, δηλαδή: το κράτος, το πανεπιστήμιο, την πόλη. Ρόλο στην αντιμετώπιση - αξιολόγηση των παραμέτρων αυτών μπορεί να παίξει και η μεταβλητή του "χρόνου", αφού στην ουσία αντανακλά την σημασία που έχει αποδοθεί στην διάρκεια του χρόνου στο πανεπιστήμιο, το κράτος και την τοπική κοινωνία, αλλά κυρίως στις μεταξύ τους σχέσεις. Με βάση πολιτικά κριτήρια οι πιο σημαντικοί παράγοντες θεωρούνται: α) η πολιτική του κράτους για τον σχεδιασμό της ανώτατης εκπαίδευσης και η σύνδεσή της με το σχεδιασμό της εκπαίδευσης και περιφερειακής / τοπικής ανάπτυξης, β) η αναγνώριση της διαφορετικότητας της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης ως "λειτουργίας" και ως "επένδυσης" για την ανάπτυξη σε περιφερειακό / τοπικό επίπεδο και την ένταξη της χρήσης της ευρύτερη αναπτυξιακή διαδικασία, και γ) το όραμα των πανεπιστημίων για το ρόλο τους στην ευρύτερη κοινωνία και τη συμβολή του στην ανάπτυξη της περιοχής τους. Εξίσου όμως σημαντικοί θεωρούνται και οι ορισμένοι κοινωνικο-οικονομικοί, πολιτιστικοί και χωρικοί παράγοντες που έχουν να κάνουν αφενός με το πανεπιστήμιο [πρότυπο εσωτερικής ακαδημαϊκής οργάνωσης, πρότυπο χωρικής ανάπτυξης (χωροθέτηση σε επίπεδο χώρας, ως προς τον αστικό ιστό, διάσπαση σε διάφορες πόλεις, ή θέσεις στην ίδια πόλη, πρότυπο πολεοδομικής οργάνωσης και αρχιτεκτονικής δομής)] αφετέρου με το πόσο έτοιμη είναι μια πόλη για να δεχθεί και για να αξιοποιήσει προς όφελός της ίδια και της ευρύτερης της περιοχής τα προϊόντα ενός πανεπιστημίου (ιστορία περιοχής, πληθυσμός (κοινωνικο-οικονομική διάρθρωση, πολιτισμική κουλτούρα), υποδομή πόλης (π.χ. παραγωγική, κοινωνική, τεχνική, εκπαιδευτική, ερευνητική, τεχνολογική, πολιτιστική, κ.ά.), μέγεθος πόλης ["κρίσιμη μάζα"], δείκτης προσβασιμότητας, βαρύτητα πόλης στο

οικιστικό δίκτυο, ποιότητα αστικού περιβάλλοντος, οικοδομική δραστηριότητα].

Η. Τα βασικά αίτια της αναποτελεσματικής αξιοποίησης της πανεπιστημιακής λειτουργίας ως “αναπτυξιακού μέσου” στην Ελλάδα εντοπίζονται : α) στην απουσία μακροχρόνιας σταθερής πολιτικής για την ανάπτυξη και για την εκπαίδευση, που έχει ως αποτέλεσμα την αδυναμία προσδιορισμού του ενδεδειγμένου, σε κάθε περίπτωση, αναπτυξιακού προτύπου, και τύπου της εκπαίδευσης, που θα βοηθούσε στην υλοποίηση των στόχων του, β) στην μη ένταξη της πολιτικής επέκτασης της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στο ευρύτερο πλαίσιο που ορίζουν οι κρατικές αναπτυξιακές και οι εκπαιδευτικές πολιτικές, και οι τοπικές κοινωνικο-οικονομικές συνιστώσες, που είχε ως συνέπεια τα περιφερειακά πανεπιστήμια να αντιμετωπίζονται ως μέσο πρόκλησης άμεσων οικονομικών αποτελεσμάτων, και όχι κατάλληλων προϋποθέσεων για τη διασφάλιση συνολικής μακροχρόνιας ανάπτυξης, και γ) στην μη συνεκτίμηση του παράγοντα “πόλη” - του κύριου περιβάλλοντος υποδοχής δηλαδή των πανεπιστημίων [μέγεθος πόλης, κοινωνικο-οικονομική διάθρωση πληθυσμού, υποδομή, βαρύτητα πόλης στο εθνικό οικιστικό δίκτυο] - παράμετρος η απουσία της οποίας στον τρόπο επέκτασης της ανώτατης εκπαίδευσης, είχε ως συνέπεια την περιορισμένη, αν όχι ανύπαρκτη σχέση ακαδημαϊκής - τοπικής κοινωνίας στην περίπτωση των περιφερειακών πανεπιστημίων.

Θ. Η χωροθέτηση ενός πανεπιστημίου στη ζωντανή κοινωνικο-οικονομική δομή της πόλης μπορεί να του παρέχει το προνόμιο να κάνει ευκολότερα ανταλλαγές με το περιβάλλον του, σε σχέση με κάποιο άλλο πανεπιστήμιο το οποίο βρίσκεται εκτός αστικού ιστού. Μέσα από την φυσική του παρουσία το πανεπιστήμιο παρέχει πολλές ευκαιρίες φυσικής⁸ και κοινωνικής⁹ ανάπτυξης, ευκαιρίες για οικονομική εξέλιξη¹⁰, για αλλαγή αντιλήψεων, αλλά και για γόνιμο διάλογο και προβληματισμό σε θέματα ανάπτυξης και σχεδιασμού του χώρου, καθώς και πλήθος ευκαιριών για τη δημιουργία νέων εκπαιδευτικών και ερευνητικών ινστιτούτων, για την ικανοποίηση της ζήτησης, αλλά και για τη βελτίωση των υφιστάμενων συνθηκών. Μπορεί επίσης να επηρεάσει την ζωή και την καθημερινότητα των κατοίκων της πόλης, και τις σχέσεις τους με τα μέλη των ακαδημαϊκών κοινοτήτων. Αξίζει, λοιπόν, να προωθείται η χωροθέτηση των πανεπιστημίων μέσα στον αστικό ιστό των πόλεων, και όταν οι συνθήκες δεν το επιτρέπουν να επιδιώκεται. Η ιστορία, παρόλα αυτά, έχει δείξει ότι, η θέση ενός πανεπιστημίου δεν μπορεί να αποτελέσει την αναγκαία και ικανή συνθήκη για την εξασφάλιση της ενσωμάτωσής του στην ζωή της πόλης, και την καλλίτερη αξιοποίησή του ως “προωθητικής λειτουργίας”. Με βάση την έως τώρα διεθνή εμπειρία αποδεικνύεται

ότι, για να διασφαλισθεί μια ουσιαστική σχέση πανεπιστημίου - πόλης είναι σημαντικό να επέλθουν περισσότερες ή πιο πολυσύνθετες αλλαγές στο επίπεδο, στους ρόλους, και στις λειτουργίες του πανεπιστημίου και της πόλης, που συχνά υπερβαίνουν τις χωρικές παραμέτρους. Η ενσωμάτωση του πανεπιστημίου στην πόλη φαίνεται ότι είναι πιο πολύ θέμα πρόθεσης του ίδιου του πανεπιστημίου να δημιουργήσει "κανάλια επικοινωνίας" με την ευρύτερή του περιοχή, και εξασφάλισης συντονισμού στόχων, ευθυνών, και διοίκησης, από την πλευρά του πανεπιστημίου, της Πολιτείας, και της τοπικής κοινωνίας. Για αυτό θα έπρεπε ενδεχομένως να αναζητηθούν πιο σύνθετα, ή πιο πολυκριτηριακά "πρότυπα χωροθέτησης" που να βασίζονται σε πιο ολοκληρωμένες λειτουργίες με αναφορά ακόμα και στην εξω-ακαδημαϊκή κοινότητα, τα οποία να μπορούν να εγγυηθούν την συνολική ανάπτυξη του πανεπιστημίου και της πόλης, δίνοντας παράλληλα την αναγκαία προσοχή στον τύπο της εσωτερικής πολεοδομικής οργάνωσης των ακαδημαϊκών εγκαταστάσεων, αλλά και στο είδος της αρχιτεκτονικής δομής των κτιριακών συγκροτημάτων. Πάντως και ο παράγοντας "χρόνος/ παράδοση/ ανάπτυξη ταυτότητας" του πανεπιστημίου αποδεικνύεται σημαντικό και θα πρέπει να συνεκτιμάται.

1. Η θέση του περιφερειακού πανεπιστημίου ως προς τον ιστό της πόλης μπορεί να επηρεάσει την εσωτερική δομή της πόλης του [αλλαγή χρήσεων γης, περιοχές κατοικίας, ανακατατάξεις στο ιστό, πεζοδρομήσεις, κ.ά.] και τις τάσεις επέκτασης των ορίων της. Το πώς όμως κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί, σε τι επίπεδα αναφέρεται, αλλά και τι διαστάσεις μπορεί να λάβει είναι ζήτημα που απαιτεί περαιτέρω διερεύνηση και σε πολεοδομικό επίπεδο, γεγονός που εκφεύγει από το βασικό αντικείμενο της συγκεκριμένης ερευνητικής προσπάθειας. Παρόλα αυτά, από μια πρώτη συσχέτιση χωροταξικού / πολεοδομικού επιπέδου, που επιχειρήθηκε στο πλαίσιο υλοποίησής της εργασίας, προκύπτει ότι, το πανεπιστήμιο δεν μπορεί - από μόνο του - να αποτελέσει βασικό ή κυρίαρχο "παράγοντα έλξης" των κύριων κοινωνικο-οικονομικών λειτουργιών της πόλης. Αυτό έχει συμβεί σε περιπτώσεις στις οποίες συντίθενται και άλλοι παράγοντες, όπως : α) η ύπαρξη λειτουργιών στο χώρο του πανεπιστημίου με αναφορά και στην εξω-πανεπιστημιακή κοινότητα [π.χ. : νοσοκομείο], β) η γεωμορφολογία της πόλης, γ) η ύπαρξη φυσικών ορίων [θάλασσα, βουνό, κ.ά.], δ) η ύπαρξη σημαντικών μονάδων παραγωγής, έρευνας, τεχνολογίας, εκπαίδευσης [π.χ. ΒΙ.ΠΕ., ερευνητικά κέντρα, εκπαιδευτικά ινστιτούτα, κ.ά.], ε) η ύπαρξη τουριστικής ανάπτυξης, στ) η χάραξη των δικτύων μεταφοράς και εν γένει της τεχνικής υποδομής, κυρίως όμως η διαδικασία σχεδιασμού του αστικού ιστού της πόλης.

Περιφερειακά πανεπιστήμια και τοπικές κοινωνίες χρειάζονται το ένα το άλλο προκειμένου να αναπτυχθούν. Για να περιορισθεί όμως η πιθανότητα ανάπτυξης προστριβών και για να διευκολυνθεί η καθιέρωση διαρκών αμφίδρομων συζητήσεων πανεπιστημιακών - τοπικών κοινωνιών, η πολιτική για την ανώτατη εκπαίδευση θα πρέπει να πάψει να αντιμετωπίζεται μονοδιάστατα, και να στηριχθεί στη βάση μιας ισότιμης μελέτης του "πανεπιστημίου" και της "πόλης". Ζητήματα που σχετίζονται με τον εκσυγχρονισμό της ανώτατης εκπαίδευσης ως "συστήματος" και το "κτίσιμο" της εσωτερικής οργάνωσής του, την αποσαφήνιση βασικών εννοιών / σχέσεων / ρόλων, την αναγνώριση της διαφορετικότητάς των πανεπιστημίων ως "οντοτήτων", "λειπουργιών", "επενδύσεων", την αποσαφήνιση του περιφερειακού / τοπικού ρόλου τους, την συγκρότηση αξιόπιστου δικτύου επικοινωνίας / πληροφόρησης ακαδημαϊκού - εξω- ακαδημαϊκού χώρου, την εξεύρεση νέων εναλλακτικών πηγών χρηματοδότησης, την αξιολόγηση της ακαδημαϊκής δράσης, και την επανεξέταση της "ακαδημαϊκής αυτονομίας", προκειμένου τα πανεπιστήμια να αποφασίζουν για την πολιτική και την εμβέλεια της δράσης τους, με βάση τις ανάγκες τους, και τις ανάγκες αλλά και τις δυνατότητες των περιοχών τους, θα πρέπει να προσεγγίζονται, ενώ θέματα που αφορούν την περιοχή χωροθέτησής τους δε θα πρέπει να αγνοούνται. Η πολιτική της ανώτατης εκπαίδευσης θα πρέπει, αφενός να εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο που ορίζουν οι πολιτικές για την ανάπτυξη και εκπαίδευση, αλλά και οι τοπικές κοινωνικο-οικονομικές συνιστώσες, αφετέρου να παρέχει κίνητρα για εδραίωση σχέσεων συνεργασίας ακαδημαϊκού και εξω-ακαδημαϊκού χώρου. Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει : α) να τεθούν κριτήρια επιλογής πόλεων, β) τοπικότητα και διεθνή ζητήματα να αντιμετωπίζονται σε συμπληρωματική διάσταση για να πάψουν τα περιφερειακά πανεπιστήμια να θεωρούνται "τοπικά" και να αναγνωρισθούν ως "εθνικά ινστιτούτα", γ) να αποσαφηνισθεί ο δημόσιος χαρακτήρας τους για να λειτουργούν ως "αυτόνομες οντότητες" και όχι ως "αντίγραφα" των κεντρικών πανεπιστημίων, δ) να υπάρξει ένας "εθνικός χάρτης εκπαίδευσης, έρευνας, και παραγωγής" για την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης στο πλαίσιο της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Με δεδομένη την αναγκαιότητα ύπαρξης ενός ουσιαστικού διαλόγου και αντιπαράθεσης για τη συμβολή του πανεπιστημίου στην ανάπτυξη της περιοχής του, και των σχέσεων που αναπτύσσει η ακαδημαϊκή κοινότητα με την ευρύτερη τοπική κοινότητα στην Ελλάδα, η παρούσα ερευνητική προσπάθεια επιδιώκει, αφενός να δώσει μια "βάση" που θα μπορούσε να συμπληρώνεται με νέα στοιχεία, ώστε να ξαναγίνουν οι συγκρίσεις που έλαβαν χώρα στο πλαίσιο της υλοποίησής της, αφετέρου να λειτουργήσει ως ένα ασφαλές "πεδίο", ικανό

να επιτρέψει την ανάλυση, όχι μόνο των θεμάτων που πραγματεύεται η συγκεκριμένη εργασία σε επίπεδο κοινωνικο-οικονομικής διαστρωμάτωσης του πληθυσμού, χωρικών σχέσεων, ποιότητας περιβάλλοντος ή/και υποδομών, παραγωγικής δομής, αλλά και ενός πλήθους πολιτικο - κοινωνικο - οικονομικών, πολιτιστικών, χωρικών παραμέτρων, μέσα από “μελέτες περίπτωσης”.

Σημειώσεις:

- ¹ Τα συμπεράσματα της Διατριβής παρουσιάστηκαν στο: “1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο: “Πολοδομία, Χωροταξία & Περιφερειακή Ανάπτυξη. Σύγχρονες τάσεις - Νέοι ερευνητές”, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τ.Μ.Χ.Π.Α., Βόλος, Μάιος, 2005.
- ² Τα κριτήρια αξιολόγησης - που εντάσσονται σε τρεις θεματικές ενότητες : πληθυσμός, γεωγραφική θέση, υποδομές - είναι : α) πληθυσμιακό μέγεθος (διάκριση πληθυσμού σε υποκατηγορίες ανταποκρινόμενες στις διεθνείς τάσεις για την αστική ανάπτυξη και τα στοιχ.α της Ε.Ε.), β) γεωπολιτική θέση, γ) προσπελασιμότητα (ΣΚ1, ΣΚ2), δ) υπηρεσίες περιφερειακής εμβέλειας, ε) υποδομές παραγωγής, στ) ερευνητική / τεχνολογική υποδομή, ζ) ανώτατη και ανώτερη εκπαίδευση.
- ³ Πενταετή Προγράμματα Οικονομικής Ανάπτυξης, Συμφωνία συνδεσης χώρας με την Ε.Ο.Κ., ίδρυση Υπηρεσιών Περιφερειακής Ανάπτυξης, ευαισθητοποίηση σε ζητήματα ρύθμισης του χώρου και χωροταξικού σχεδιασμού, κ.ά.
- ⁴ Αναπτυξιακές πολιτικές που σχετίζονται : με τη βιομηχανία, τις υπηρεσίες, έρευνα / τεχνολογία / καινοτομία, κ.ά. Εκπαιδευτικές πολιτικές που αφορούν διάφορες βαθμίδες της εκπαίδευσης, την επαγγελματική κατάρτιση, κ.ά.
- ⁵ Ενίσχυση τοπικών αγορών, αύξηση της οικοδομικής δραστηριότητας, κ.ά.
- ⁶ Παλιδιάσπαση των ακαδημαϊκών εγκαταστάσεων του ίδιου πανεπιστημιακού ιδρύματος σε διάφορες πόλεις, και συχνά σε διαφορετικές θέσεις της ίδιας πόλης.
- ⁷ βλ. Υπ.. iii.
- ⁸ π.χ. ανάπλαση περιοχών κατοικίας, εξυγίανση οδικού δικτύου, κεντρικές λειτουργίες - χρήσεις, τεχνική υποδομή, μεταφορές, πράσινο, κ.ά.
- ⁹ π.χ. καλή ποιότητα σχολείων, εμπλουτισμός και βελτίωση της κοινωνικής και της πολιτιστικής υποδομής περιορισμός μετακινήσεων, περιορισμός κοινωνικών προκαταλήψεων, κ.ά.
- ¹⁰ π.χ. ευκαιρίες για την παραγωγή νέων προϊόντων ή υπηρεσιών, ανάπτυξη νέων βιομηχανιών ή επιχειρήσεων, μεταφορά τεχνολογίας και τεχνογνωσίας, αύξηση ευκαιριών απασχόλησης, κ.ά.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Barnett, Ronald, (2000), *“Realizing the University in an age of super complexity”*, The Society for Research into Higher Education and Open University Press.

- Brennan, John, [et al], (ed.), (1999) *“What kind of University?: International Perspectives on knowledge, Participation and Governance”*, The Society for Research into Higher Education & Open University Press, Buckingham [England] : Philadelphia.
- Cisneros, Henry, G., (Secretary of Housing & Urban Development), (1996), *“The University and Urban Challenge”*, First in a Series of Essays, Washington, D.C., February.
- Davies, J. L., (1997), *“The Regional University: Issues in the Development of an Organizational Framework”*, *Higher Education Management*, OECD, Vol. 9, no. 3, November: 29-44.
- Deem, R., (2001), *“Globalization, New Managerialism, Academic Capitalism & Entrepreneurialism in Universities: Is the local dimension still important?”*, *Comparative Education*, Vol.37, No.1 : 7-20.
- DeMulder, E.K., Eby, K.K., (1999), *“Bridging Troubled Waters. Learning Communities for the 21st Century”*, issue devoted to *“Universities in Troubled Times-Institutional responses”*, [ed. by : Edwards, B., East Carolina University & Marullo, S., Georgetown University], *ABS : American Behavioral Scientist*, Sage Publications, Vol. 42, No. 5, February, 892-901.
- Elliott, Jane, Francis, Hywel, Humphreys, Rob, Istance, David, (eds.), (1996), *“Communities and their Universities. The challenge of Lifelong Learning”*, Lawrence & Wishart, London.
- Kerr, Clark, (2001), *“The Uses of the University”*, 5th Edition with Preface, 2001 & Preface, 1963, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts; London, England.
- Lazin, Fred, Aroni, Samuel, Gradus, Yehuda, (eds.), (1988), *“The Policy Impact of Universities in Developing Regions”*, St Martin's Press in association with the Policy Studies Organization, New York.
- Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), (1999), *“The response of Higher Education Institutions to Regional Needs”*, Program on Institutional Management in Higher Education (IMHE), (translated in American), Paris.
- Ortega y Gasset, Jose', (1944), *“Mission of the University”*, (translated by Nostrand, Howard Lee), Princeton University Press.
- Pappas, James, P., (ed.), (1997), *“The University's Role in Economic Development : From Research to Outreach”*, New Directions for Higher Education, No 97, Jossey - Bass Publishers, San Francisco, Spring.
- Theodora, Y., (2001), *“The Education System”*, *Independent Study*, Department of City & Regional Planning, School of Design , University of Pennsylvania, Philadelphia, PA, U.S.A..
- Woodhall, M., (1992), *“Economic Development and Higher Education”*, in Clark, B. R., Neave, G. R., (eds.), 889-896.

ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

- Ε.Μ.Π., (2000), *“Το πανεπιστήμιο στον 21^ο αιώνα”*, στο πλαίσιο Ερευνητικού προγράμματος με θέμα: *“Τα πανεπιστήμια στη νέα χιλιετία”* της Ενέργειας 3.2β, Φορές διαχείρισης & παρακολούθησης: Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας, Υπευθ. Έρευνας : Τσαμσφύρος, Γ., εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Θεοδωρά Γ., Γκίκα Π., (1992), *“Πανεπιστήμιο και Πόλη. Η περίπτωση της Αθήνας”*, Διάλεξη, Ε.Μ.Π.

- Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέας 2 : Πολεοδομίας-Χωροταξίας, Αθήνα, Ιούλιος.
- Θεοδωρά Γ., Γκίκα Π., "Ε.Μ.Π. και κέντρο Αθήνας, (1993α), Υφιστάμενες αλληλεπιδράσεις και προοπτικές", Διπλωματική Εργασία, Ε.Μ.Π. - Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέας 2 : Πολεοδομίας-Χωροταξίας, Πυρφόρος, διμηνιαία έκδοση Ε.Μ.Π., τεύχος 7, σελ. 63-71, Αθήνα, Μάιος-Ιούνιος.
- Θεοδωρά Γ., (1998), "Τυπολογική χωρική προσέγγιση των περιφερειακών πανεπιστημίων στην πόλη", Διπλωματική Εργασία στο Μ.Δ.Ε., Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικονομικής & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Αθήνα, Ιούνιος.
- Θεοδωρά Γ., (2004), "Περιφερειακά πανεπιστήμια και πόλη. Διαδικασίες και προοπτικές ενσωμάτωσης", Διδακτορική Διατριβή, Ε.Μ.Π.- Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέας 2 : Πολεοδομίας - Χωροταξίας, Αθήνα, Μάρτιος.
- Λαμπριανίδης Α., (1993), "Περιφερειακά πανεπιστήμια στην Ελλάδα. Από το αίτημα για στρατόλεδα νεοσύλλεκτων στο αίτημα για περιφερειακά πανεπιστήμια", εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
- Λουκάκης, Π., Θεοδωρά, Γ., Λουκάκης, Κυρ., (2000), "Έρευνα - Αξιολόγηση και Εκπόνηση Προτάσεων σχετικά με τη δυνατότητα ίδρυσης στο Άργος τμημάτων - σχολών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου", Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Δήμος Άργους, Αθήνα, Μάρτιος.
- Λουκάκης, Π., Θεοδωρά, Γ., (2004), "Χωροταξική και Ρυθμιστική Μελέτη Σκοπιμότητας Ίδρυσης πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων στον ν. Καστοριάς", Δήμος Μακεδονών, Αθήνα.
- Μαντουβάλου Μ., (1993), "Το Πανεπιστήμιο στον Αστικό Χώρο. Κοινωνικές διαστάσεις της χωροθέτησης πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων στον αστικό ιστό", Πυρφόρος, διμηνιαία έκδοση του Ε.Μ.Π., τεύχος 5, σελ. 56-61, Αθήνα, Ιανουάριος-Φεβρουάριος.
- Πανεπιστήμιο & Κοινωνία, Αφιέρωμα, Πυρφόρος, διμηνιαία έκδοση του Ε.Μ.Π., τεύχος 7, Αθήνα, Μάιος-Ιούνιος 1993, σελ. 120-135.
- Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικής & Πολιτικών Επιστημών, (1991), Πρακτικά 1ου Συνεδρίου "Το πανεπιστήμιο στην Ελλάδα σήμερα. Οικονομικές, κοινωνικές & πολιτικές διαστάσεις", έκδοση Ιδρύματος Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα 28/11-1/12.
- Παπαγεωργίου, Σπ., Θεοδωρά, Γ., (1998), "Προμελέτη Σκοπιμότητας για την ίδρυση του Βοιωτικού Πανεπιστημίου", Οικονομικό Πανεπιστήμιο Πειραιά, Μελέτη για λογαριασμό της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Βοιωτίας.

Οι διαστάσεις του ζητήματος της αναπηρίας και ο ρόλος της πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Διπλωματική Εργασία για το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2006

Επιβλέπων: Καθ. Π. Γετίμης

Σοφία ΜΙΖΑΜΤΣΗ

1 Εισαγωγή

Η εργασία διερευνά το ρόλο της πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην εφαρμογή του πολυδιάστατου μοντέλου για την αναπηρία, το οποίο αποτυπώνει τη σύγχρονη αντίληψη και τη νέα προσέγγιση για την αναπηρία. Σκοπός της εργασίας είναι η ανάδειξη του ρόλου και των δυνατοτήτων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στη διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος ικανού να αναβαθμίσει την ποιότητα ζωής των ατόμων με αναπηρία.

Για την εκπόνηση της εργασίας πραγματοποιήθηκε ανασκόπηση της σχετικής διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας, αξιοποιήθηκαν δευτερογενή στοιχεία και πηγές και διενεργήθηκε πρωτογενής ποιοτική έρευνα (ημικατευθυνόμενες συνεντεύξεις) σε φορείς που εκπροσωπούν τα άτομα με αναπηρία: (α) Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, (β) Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών, (γ) Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος, (δ) Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Συλλόγων Ατόμων με Σακχαρώδη Διαβήτη και (ε) Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων Ατόμων με Αναπηρία.

Στην εργασία αναδεικνύεται ότι το ζήτημα της αναπηρίας αποτελεί ένα εξειδικευμένο και συγχρόνως πολύπλοκο θέμα, η αντιμετώπιση του οποίου απαιτεί ολοκληρωμένες ρυθμίσεις σε συνδυασμό με ειδικές δράσεις και πρωτοβουλίες. Διαπιστώνεται ότι για την προώθηση της νέας προσέγγισης για την αναπηρία, καθίσταται απαραίτητη η διάχυση της διάστασης της αναπηρίας στο σύνολο των φορέων που σχεδιάζουν και εφαρμόζουν πολιτική. Στο πλαίσιο αυτό υποστηρίζεται ότι ο ρόλος της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των ατόμων με αναπηρία είναι καθοριστικός. Λαμβάνοντας υπόψη το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας της, προβάλλονται οι τομείς στους οποίους θα μπορούσε να αναπτύξει δράση και αναδεικνύεται ότι η παρέμβασή της προσδιορίζει σε σημαντικό βαθμό την ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνική και οικονομική ζωή. Για την επίτευξη των ανωτέρω προτείνεται η ανάπτυξη και η εφαρμογή ενός Τοπικού Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία, το οποίο υποστηρίζεται ότι μπορεί να συμβάλλει αποτελεσματικά στην έμπρακτη υιοθέτηση της νέας προσέγγισης για την αναπηρία.

2 Θεμελιώδη ζητήματα για την αναπηρία

Το ζήτημα της αναπηρίας αποτελεί μείζον ζήτημα δημοκρατίας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αφορά σημαντικό τμήμα της κοινωνίας που περιλαμβάνει τόσο τα άτομα με αναπηρία, όσο και το περιβάλλον που τα υποστηρίζει (οικογενειακό, φιλικό). Οι διαστάσεις του αποκαλύπτονται εάν συνυπολογιστούν τρεις βασικές πτυχές του. Πρώτον, ότι η εξασφάλιση ίσων δικαιωμάτων στα άτομα με αναπηρία συνιστά θεμελιώδες ανθρωπινό δικαίωμα. Δεύτερον, ότι η ποιότητα ζωής των ατόμων με αναπηρία αποτελεί κοινωνικό ζήτημα και συνιστά βασικό δείκτη ευημερίας όλης της κοινωνίας. Τρίτον, ότι πρόκειται για ένα αναπτυξιακό ζήτημα, καθώς τα άτομα με αναπηρία μπορούν να συμβάλλουν ενεργά στην οικονομική ανάπτυξη τόσο ως απασχολούμενοι, όσο και ως καταναλωτές. Πρόκειται συνεπώς για ένα πολύπλευρο ζήτημα, που αφορά από τη μια πλευρά το σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και από την άλλη την κοινωνική ευημερία και οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας. Τις τελευταίες δεκαετίες η προσέγγιση του ζητήματος της αναπηρίας έχει απασχολήσει σημαντικά τους διεθνείς οργανισμούς και τη διεθνή βιβλιογραφία και βρίσκεται υπό διαρκή εξέλιξη. Η αναγκαιότητα και οι κατευθυντήριες γραμμές για την παρέμβαση της Πολιτείας με σκοπό την αντιμετώπιση των προβλημάτων που απορρέουν από την αναπηρία, θεωρούνται πλέον δεδομένες.

Ο σχεδιασμός, η υλοποίηση και η αξιολόγηση των πολιτικών για την αναπηρία επηρεάζονται από την αντίληψη για την αναπηρία. Η αντίληψη για την αναπηρία έχει κρίσιμη σημασία, διότι συνιστά το θεωρητικό υπόβαθρο για τον καθορισμό του είδους των πολιτικών για την αντιμετώπισή της. Η υιοθέτηση της προσέγγισης που αντιλαμβάνεται την αναπηρία αποκλειστικά ως ατομικό πρόβλημα (ιατρικό μοντέλο), οδηγεί στη διαμόρφωση πολιτικών που επικεντρώνονται στο άτομο και κατά κανόνα συνδυάζονται με παθητικές πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας. Αντιθέτως, η υιοθέτηση της προσέγγισης που δίνει έμφαση στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, μετατοπίζοντας το κέντρο βάρους από το ατομικό στο κοινωνικό επίπεδο και εισάγοντας τη διάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (κοινωνικό μοντέλο), συνεπάγεται τη διαμόρφωση ενεργητικών πολιτικών σε κοινωνικό επίπεδο.

Σήμερα, η νέα προσέγγιση για την αναπηρία (πολυδιάστατο μοντέλο) συνίσταται στο συγκερασμό του ιατρικού και του κοινωνικού μοντέλου και αφορά στην υιοθέτηση πολιτικών οι οποίες περιλαμβάνουν συνδυασμό γενικών μέτρων σε κοινωνικό επίπεδο και εξατομικευμένων παρεμβάσεων σε ατομικό επίπεδο. Συνακόλουθα, το πολυδιάστατο μοντέλο καλύπτει αφενός την μονόπλευρη αντιμετώπιση του ιατρικού μοντέλου, η οποία αντιμετωπίζει την αναπηρία ως ατομικό πρόβλημα, αφετέρου τη «γενική» προσέγγιση του κοινωνικού μοντέλου, κατά την οποία η κοινωνία φέρει την κύρια ευθύνη για τα προβλήματα που βιώνουν τα άτομα με αναπηρία. Η καινοτομία του έγκειται στο μείγμα μέτρων που υιοθετεί και στην ευελιξία των πολιτικών που προβλέπει.

3 Θεσμικό πλαίσιο και πολιτικές για την αναπηρία

Οι εξελίξεις στην αντίληψη για την αναπηρία έχουν αποτυπωθεί στο διεθνές, το ευρωπαϊκό και το εθνικό πλαίσιο αρχών και θεσμών (Όργανισμός Ηνωμένων Εθνών, Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Ένωση, επικύρωση διεθνών συμβάσεων από τη χώρα μας, Σύνταγμα της Ελλάδος, ελληνική νομοθεσία), και συνιστούν τη βάση για το νομοθετικό έργο και τη διαμόρφωση των πολιτικών για την αναπηρία. Έτσι, οι πολιτικές για την αντιμετώπιση της αναπηρίας, αντανακλούν τις ουσιαστικές εξελίξεις στις αρχές και στην αντίληψη για την αναπηρία και χαρακτηρίζονται τα τελευταία χρόνια από ριζικές αλλαγές. Σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο έχει πλέον αναγνωρισθεί η ανάγκη επίτευξης οικονομικής και κοινωνικής συνοχής με την ανάληψη δράσεων για την ενσωμάτωση και την ενεργό συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην οικονομική και κοινωνική ζωή.

Το πλαίσιο πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα άτομα με αναπηρία συμβαδίζει με τη νέα προσέγγιση για την αναπηρία. Έχοντας ως στόχο τη δημιουργία οικονομιών και κοινωνιών για όλους, οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα άτομα με αναπηρία περιλαμβάνουν τη λήψη μέτρων για τη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την καταπολέμηση των διακρίσεων, τη βελτίωση της προσβασιμότητας για όλους, την προώθηση ίσων ευκαιριών, ίσης μεταχείρισης και άρσης εμποδίων.

Όσον αφορά την ελληνική πραγματικότητα, διαπιστώνεται ότι τα τελευταία χρόνια έχει σημειωθεί πρόοδος σε πολλούς τομείς της οικονομικής και κοινωνικής ζωής που αφορούν τα άτομα με αναπηρία και την ποιότητα ζωής τους. Παράλληλα όμως, διαπιστώνεται σημαντική υστέρηση σε αρκετούς τομείς. Η ανωτέρω «αντίφαση» πηγάζει κυρίως από το γεγονός ότι, η νέα προσέγγιση για την αναπηρία όχι μόνο δεν έχει εμπεδωθεί από την ελληνική κοινωνία, αλλά είναι άγνωστη ακόμη και σε αρμόδιες υπηρεσίες και παράγοντες της Πολιτείας, με αποτέλεσμα να μην έχει επιτευχθεί η διάχυση των σύγχρονων αξιών στην πολιτική πρακτική. Ο βαθμός διεύθυνσης της σύγχρονης αντίληψης για την αναπηρία στις στάσεις, νοοτροπίες και πρακτικές της κοινωνίας είναι περιορισμένος. Η καθυστέρηση αυτή οφείλεται εν μέρει στη «φυσιολογική» αδράνεια που έχει η κοινωνία σε κάθε αλλαγή, αλλά και σε παράγοντες που σχετίζονται με τις αδυναμίες στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση συγκεκριμένων πολιτικών. Ενώ η ισότιμη συμμετοχή και οι ίσες ευκαιρίες έχουν εισαχθεί ως αξίες μείζονος προτεραιότητας στο σχεδιασμό, υστερεί ως ένα βαθμό το κανονιστικό πλαίσιο και η συνολική δομή που θα αναβαθμίσει τη θέση των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία. Το σύστημα των αξιών, τα κατάλοιπα της παραδοσιακής προσέγγισης, η έλλειψη ολοκληρωμένης στρατηγικής και η περιορισμένη διάθεση πόρων εμποδίζουν τη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ στοχοθεσίας και υλοποίησης.

4 Η Τοπική Αυτοδιοίκηση ως θεσμός προώθησης της νέας προσέγγισης για την αναπηρία

Μια από τις θεμελιώδεις αρχές του ζητήματος της αναπηρίας, που ταυτόχρονα συνιστά και βασική πτυχή του πολυδιάστατου μοντέλου για την αναπηρία, αποτελεί η αρχή του «mainstreaming». Η αρχή του mainstreaming αναφέρεται στη διάχυση της διάστασης της αναπηρίας στο σύνολο των πτυχών της κοινωνικής και οικονομικής ζωής αλλά και στο σύνολο των φορέων που σχεδιάζουν και εφαρμόζουν πολιτική. Ως εκ τούτου, προκύπτει ότι

η διάσταση της αναπηρίας θα πρέπει να διαχέεται σε όλες τις πολιτικές (εθνικές, τοπικές) που αφορούν στο γενικό πληθυσμό, καθώς και σε όλους τους φορείς άσκησης αυτών των πολιτικών.

Αναδεικνύεται συνεπώς ότι οι τοπικές πολιτικές αποτελούν απαραίτητο συστατικό για την εφαρμογή του πολυδιάστατου μοντέλου της αναπηρίας και της αρχής του mainstreaming. Τα ζητήματα της αναπηρίας και οι υποθέσεις των ατόμων με αναπηρία, πέραν του ότι πρωτίστως αντιμετωπίζονται από την κεντρική διοίκηση, αποτελούν και ζητήματα τοπικής κλίμακας. Εξάλλου, οι κροτικές πολιτικές πολλές φορές υστερούν στη ρύθμιση των ιδιαιτεροτήτων μιας περιοχής, οι οποίες περιλαμβάνουν και τα ειδικά προβλήματα ομάδων που υφίστανται διακρίσεις και αντιμετωπίζουν εμπόδια, όπως τα άτομα με αναπηρία. Συνεπώς, ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μέτρων σε τοπικό επίπεδο θα μπορούσε να συμβάλει αποτελεσματικά στην ενσωμάτωση των ατόμων με αναπηρία στην τοπική κοινωνία και οικονομία. Ο εντοπισμός των προβλημάτων και των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία είναι πολύ πιο εύκολος και πιο ουσιαστικός, όταν γίνεται σε τοπικό επίπεδο δεδομένου ότι τα προβλήματα και οι ανάγκες των ατόμων με αναπηρία, καθώς και η σύνθεση της ίδιας της ομάδας των ατόμων η οποία διαφοροποιεί τις ανάγκες τους (είδος και μορφή αναπηρίας), μπορεί να διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή.

Οι τοπικοί φορείς άσκησης πολιτικής, όπως η πρωτοβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση, βρίσκονται σε «πλεονεκτική θέση» για την εξεύρεση λύσεων και την αντιμετώπιση προβλημάτων κοινωνικά ευπαθών ομάδων, δεδομένου ότι γνωρίζουν τις τοπικές συνθήκες, οι οποίες διαμορφώνουν το πλαίσιο για το σχεδιασμό και την εφαρμογή μέτρων. Τα μέτρα για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία πρέπει να σχεδιάζονται στη βάση των εκάστοτε αναγκών και ιδιαιτεροτήτων των ίδιων των ατόμων, ο εντοπισμός των οποίων «βιώνεται» ουσιαστικά μέσα από την τοπική κοινωνία. Επιπλέον, η άσκηση πολιτικών καταπολέμησης των διακρίσεων σε τοπικό επίπεδο ευνοεί την ανάπτυξη σχέσεων με την ομάδα που υφίσταται διακρίσεις, κάτι το οποίο είναι ιδιαίτερα αναγκαίο στην περίπτωση της ενσωμάτωσης των ατόμων με αναπηρία. Η συμμετοχή τους συμβάλει στην «αποκάλυψη» των πολλαπλών διαστάσεων της αναπηρίας, καθώς και στον εντοπισμό νέων προβλημάτων και βοηθάει τόσο τα ίδια τα άτομα, όσο και τους τοπικούς φορείς.

Η τοπική αυτοδιοίκηση εμπλέκεται ενεργά στο σχεδιασμό της τοπικής ανάπτυξης, διαμορφώνει το ανθρωπογενές περιβάλλον το οποίο επηρεάζει την ποιότητα ζωής των πολιτών

και επιπλέον μπορεί να ασκήσει εξειδικευμένες πολιτικές. Επομένως, οι θεμελιώδεις αρχές και οι πολιτικές για τα άτομα με αναπηρία, καθώς και η αρχή του «mainstreaming», είναι αδύνατον να εφαρμοστούν αποτελεσματικά χωρίς την αποκέντρωση και την ενεργό συμμετοχή της τοπικής αυτοδιοίκησης, η οποία μπορεί να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στην ποιοτική αναβάθμιση της ζωής και στην πρωτοβάθμια υποστήριξη των ατόμων με αναπηρία σε τοπικό επίπεδο.

Η πρωτοβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση παρουσιάζει χαρακτηριστικά που της επιτρέπουν - και υπό μια έννοια της επιβάλλουν - να αναδείξει τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία, να εμβραθύνει στις αιτίες των προβλημάτων τους, να σχεδιάσει και να εφαρμόσει πολιτικές σε πολλούς τομείς που τους αφορούν. Έχοντας υπόψη ότι η πρωτοβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση αποτελεί βασικό μηχανισμό κατασκευής των διαδικασιών κοινωνικής ενσωμάτωσης και αντιμετώπισης του αποκλεισμού, οι πολιτικές που ακολουθεί σε τοπικό επίπεδο διαμορφώνουν σημαντικά πρότυπα, συμπεριφορές, αξιακά μοντέλα και λύσεις στα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία.

Το πλαίσιο λειτουργίας (θεσμικό, πολιτικό, οικονομικό) της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα παρέχει ένα ικανοποιητικό περιβάλλον και σημαντικές δυνατότητες για την ανάληψη δράσεων αντιμετώπισης των προβλημάτων των ατόμων με αναπηρία. Παρά το ότι θεσμικά δεν καθιστά τη δράση της υποχρεωτική, τουλάχιστον στους περισσότερους τομείς, εντούτοις της δίνει τη δυνατότητα να παρέμβει και να συμβάλλει σε μια σειρά τομέων πολιτικής στους οποίους έχει αρμοδιότητα, αναλαμβάνοντας δράσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των ατόμων με αναπηρία, την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής τους και την ενσωμάτωσή τους στην τοπική κοινωνία.

Η παρέμβαση της τοπικής αυτοδιοίκησης μπορεί να γίνει τόσο σε «οριζόντιο», όσο και σε «κάθετο» επίπεδο πολιτικής. Το οριζόντιο επίπεδο αφορά τομείς που οι σκοποί τους εντάσσονται σε ένα γενικότερο πλαίσιο υποστήριξης, οι ομάδες στόχος στις οποίες απευθύνονται είναι αρκετά διευρυμένες και οι δράσεις τους έχουν εφαρμογή σχεδόν σε όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων της τοπικής αυτοδιοίκησης. Πρόκειται για τομείς όπως η ενημέρωση, η έρευνα, η πρόσβαση, η νομοθεσία, η επιμόρφωση προσωπικού και το τρίπτυχο δικτύωση-συνεργασία-συντονισμός. Από την άλλη πλευρά, στο κάθετο επίπεδο περιλαμβάνονται οι τομείς που περιέχουν ειδικούς σκοπούς και παρεμβάσεις για την εξυπηρέτηση και υποστήριξη των ατόμων με αναπηρία, οι δράσεις τους απευθύνονται σε

περιορισμένες ομάδες στόχο και αφορούν σχεδόν αποκλειστικά το συγκεκριμένο τομέα δράσης της τοπικής αυτοδιοίκησης. Πρόκειται για τομείς όπως η ιατρική φροντίδα και η αποκατάσταση, οι υπηρεσίες υποστήριξης, η εκπαίδευση, η απασχόληση, ο πολιτισμός, ο αθλητισμός και η αναψυχή.

Οι ενέργειες ανά τομέα δράσης θα πρέπει να ανταποκρίνονται στην ποικιλία των ομάδων στόχου στις οποίες απευθύνονται και να χαρακτηρίζονται από πολυμορφία στο σκοπό που εξυπηρετούν, το είδος των παρεμβάσεων και των μεθόδων υλοποίησής τους, τη νομική μορφή και το είδος των φορέων στους οποίους απευθύνονται, διασφαλίζοντας πληρότητα στη γεωγραφική κάλυψη. Η ανωτέρω πολυμορφία των δράσεων καθιστά αναγκαία την ολοκληρωμένη αντίληψη ώστε η πρωτοβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση να επιτύχει την αποτελεσματική παρέμβαση στα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία. Ταυτόχρονα, δημιουργεί ευνοϊκές προϋποθέσεις για τη διάχυση και αξιοποίηση των αποτελεσμάτων και την ευρύτερη υιοθέτηση και ενσωμάτωση των πρακτικών ή των λύσεων που θα προκύψουν στις σχετικές πολιτικές (τοπικές και εθνικές).

5 Η δράση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για τα άτομα με αναπηρία σε Ευρώπη και Ελλάδα

Οι πολιτικές που σχεδιάζονται και οι δράσεις που υλοποιούνται για τα άτομα με αναπηρία διαφέρουν ανάμεσα στους ελληνικούς δήμους. Σημαντικές διαφορές όμως παρουσιάζονται κυρίως ανάμεσα στους ευρωπαϊκούς και ελληνικούς δήμους, οι οποίες αναδεικνύουν προβλήματα και κενά που υφίστανται στο θεσμικό, οργανωτικό, οικονομικό και λειτουργικό επίπεδο της ελληνικής πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης. Καταδεικνύουν ακόμη ότι δεν αρκεί μόνο η «θεωρητική» αποδοχή και η διακήρυξη της νέας προσέγγισης για την αναπηρία, αλλά η έμπρακτη υιοθέτησή της που αποτελεί κατ' ουσία την εφαρμογή της από όλα τα επίπεδα διοίκησης και άσκησης εξουσίας, δεν αρκεί απλώς η αναγνώριση των φορέων εκπροσώπησης των ατόμων με αναπηρία ως κοινωνικών εταίρων της πολιτείας και η «ανάγνωση» των προτάσεών τους, αλλά η ουσιαστική αναγνώρισή τους ως φορέων σχεδιασμού και άσκησης πολιτικών για την αναπηρία.

Οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης μπορούν, υπό τις κατάλληλες θεσμικές, οργανωτικές και οικονομικές προϋποθέσεις να συμβάλλουν καθοριστικά στην αντιμετώπιση των προβλη-

μάτων των ατόμων με αναπηρία. Η ύπαρξη υποχρεωτικού ή μη θεσμικού πλαισίου για την ενσωμάτωση της διάστασης της αναπηρίας στις πολιτικές της τοπικής αυτοδιοίκησης, αν και συνιστά ένα κρίσιμο στοιχείο, δε φαίνεται να παίζει τόσο σημαντικό ρόλο όσο η ύπαρξη ενός ικανοποιητικού και ανεπτυγμένου πλαισίου λειτουργίας της τοπικής αυτοδιοίκησης.

6 Τοπικό σχέδιο δράσης για την αναπηρία

Το ζήτημα της αναπηρίας αποτελεί ένα εξειδικευμένο και συγχρόνως πολύπλοκο θέμα, και ως εκ τούτου η αντιμετώπισή του δεν εξαντλείται σε μονοδιάστατες παρεμβάσεις. Αντιθέτως, απαιτεί ολοκληρωμένες ρυθμίσεις σε συνδυασμό με ειδικές δράσεις και πρωτοβουλίες. Δεδομένου ότι οι αποφάσεις που λαμβάνονται από τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης αφορούν τομείς όπως η ενημέρωση, η εκπαίδευση, η πρόσβαση, η φροντίδα, η αναψυχή κ.ά. και συνεπώς προσδιορίζουν σε καθοριστικό βαθμό την καθημερινή ζωή των ατόμων με αναπηρία, είναι σημαντικό σε όλες τις περιπτώσεις λήψης αποφάσεων να λαμβάνονται υπόψη τα ζητήματα που σχετίζονται με την αναπηρία. Στην επίτευξη των ανωτέρω μπορεί να συμβάλλει η ανάπτυξη και εφαρμογή ενός Τοπικού Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία.

Η ιδέα για το σχεδιασμό και την εφαρμογή ενός Τοπικού Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία, πηγάζει από την αναγκαιότητα δημιουργίας και «εγκαθίδρυσης» ενός μηχανισμού που όχι μόνο θα εκφράζει τη βούληση της τοπικής αυτοδιοίκησης για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των ατόμων με αναπηρία, αλλά και θα αποτυπώνει τον τρόπο και τα μέσα υλοποίησης αυτής της βούλησης. Το ζήτημα της αναπηρίας, ακριβώς επειδή είναι πολύπλοκο, ιδιόμορφο και πολυδιάστατο, και υπάρχει ο κίνδυνος αλλοίωσης του σκοπού, του στόχου, της συνεκτικότητας και της αποτελεσματικότητας στην αντιμετώπισή του, χρειάζεται ένα συγκροτημένο και συνεκτικό τοπικό πρόγραμμα δράσης, ενταγμένο στο γενικότερο σχεδιασμό του δήμου.

Τούτο εξάλλου συμβοδίζει και με την ευρωπαϊκή εμπειρία, με βάση την οποία ανάλογες πρωτοβουλίες είναι συνήθως διακριτές, υποχρεωτικές και θεσμικά κατοχυρωμένες τόσο για την τοπική αυτοδιοίκηση, όσο και για άλλους δημόσιους οργανισμούς και φορείς, και αποδεικνύονται αποτελεσματικές. Διαπιστώνεται επομένως ότι ακόμη και σε πιο ανεπτυγμένες χώρες όπου το *mainstreaming* θα μπορούσε να λειτουργήσει αποτελεσματικότερα, δεδομένου του προηγμένου πλαισίου λειτουργίας της τοπικής αυτοδιοίκησης, αλλά και

του γενικότερου θεσμικού, πολιτικού, κοινωνικού και οικονομικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο δρα, παράλληλα με τις γενικές πολιτικές υπάρχουν ειδικές πολιτικές και συμπληρωματικά εργαλεία για την αναπηρία από φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης. Κατά μείζονα λόγο σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, στην οποία το επίπεδο ανάπτυξης της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι λιγότερο ανεπτυγμένο και ο βαθμός εμπέδωσης του προβλήματος της αναπηρίας από την κοινωνία είναι σχετικά περιορισμένος, απαιτούνται εξειδικευμένες τοπικές πολιτικές οι οποίες θα στηρίζονται σε ειδικά, συμπληρωματικά σχέδια.

Το Τοπικό Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία, προσαρμοσμένο στις τοπικές ανάγκες των ατόμων με αναπηρία κάθε περιοχής, θα αποτελεί ένα ολοκληρωμένο και συστηματοποιημένο «εγχειρίδιο» δράσης του δήμου, το οποίο θα αποτυπώνει τους σκοπούς, τους στόχους και τη στρατηγική του δήμου για την προώθηση και εφαρμογή του πολυδιάστατου μοντέλου της αναπηρίας. Θα είναι ένα συνεκτικό και ευέλικτο τετραετές πρόγραμμα δράσεων και κατανομής πόρων για την αναπηρία στο πλαίσιο των επιλογών του δήμου, το οποίο παράλληλα με τη διατύπωση προτάσεων για την αντιμετώπιση των άμεσων αναγκών των ατόμων με αναπηρία, θα δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο μεσο-μακροπρόθεσμο διάστημα. Η επιλογή αυτή οφείλεται στην αναγνώριση του γεγονότος, ότι η αποτελεσματική αντιμετώπιση πολλών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία απαιτεί πολύχρονες κοινωνικές διαδικασίες. Είναι προφανές ότι πολλές από τις επιμέρους προτάσεις του σχεδίου δε θα συνιστούν ένα πρόγραμμα «άμεσης-αυτόματης» εφαρμογής. Θα δείχνουν ωστόσο την κατεύθυνση και τον τρόπο δημιουργίας των προϋποθέσεων για την επίλυση των προβλημάτων των ατόμων με αναπηρία στο μέλλον. Η προσέγγιση αυτή είναι αποτέλεσμα επίγνωσης των ορίων και δυνατοτήτων της τοπικής κοινωνίας και ρεαλιστικής προσέγγισης για τις χρονικές απαιτήσεις των κοινωνικών διεργασιών, ώστε οι αλλαγές που θεωρούνται ορθές να γίνουν πραγματικότητα.

Κρίσιμα στοιχεία για την κατάρτιση, το περιεχόμενο και την εφαρμογή ενός Τοπικού Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία, που ταυτόχρονα αποτελούν μερικές από τις προϋποθέσεις για την υλοποίησή του είναι η ρεαλιστική δομή του, οι σαφείς, συγκεκριμένοι και χρονικά προσδιορισμένοι στόχοι, τα μετρήσιμα αποτελέσματα, η άμεση σχέση του με όλο το φάσμα δραστηριοτήτων της τοπικής αυτοδιοίκησης και βέβαια η αποτροπή προσχηματικών εμποδίων που σχετίζονται με τα οικονομικά του Ο.Τ.Α., που πολλές φορές αποτελούν προφάσεις για τη μη υλοποίηση ενεργειών. Η υλοποίηση ενός Τοπικού Σχεδίου Δράσης για την Αναπηρία

για τη δημιουργία ικανής βάσης που να στηρίζεται και να πραγματοποιεί την αρχή των ίσων ευκαιριών για όλους, ενσωματώνοντας το άτομο με αναπηρία στην τοπική κοινωνία και οικονομία, απαιτεί και ορισμένες άλλες προϋποθέσεις. Μέρος των προϋποθέσεων αυτών εξαρτώνται από την οικονομική πολιτική του δήμου και το αντίστοιχο χρηματοδοτικό πλαίσιο του κράτους και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ορισμένες εξαρτώνται από τοπικές διεργασίες, ενέργειες και πρωτοβουλίες, ενώ άλλες εξαρτώνται από θεσμικές διαδικασίες και διαδικασίες που σχετίζονται με την οργάνωση και τη λειτουργία του δήμου, καθώς και από το ευρύτερο περιβάλλον μέσα στο οποίο δρα.

7 Επίλογος

Το προηγούμενο παγιωμένο πλαίσιο αντιμετώπισης της αναπηρίας (στάσεις, συμπεριφορές, θεσμοί, πολιτικές, δομές υποστήριξης) επιδρά ανασταλτικά στη διάδοση του νέου μοντέλου για την αναπηρία. Η πρωτοβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί να συμβάλλει στην υπέρβαση αυτής της αδράνειας και στη διάδοση της νέας αντίληψης υιοθετώντας το πολυδιάστατο μοντέλο για την αναπηρία, σχεδιάζοντας και υλοποιώντας ένα Τοπικό Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία.

Εν κατακλείδι, ο ρόλος της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης στη διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος κατάλληλου να αναβαθμίσει την ποιότητα ζωής των ατόμων με αναπηρία, να εξασφαλίσει την άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους στην καθημερινή ζωή, να κατοχυρώσει την ισότιμη συμμετοχή τους σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής, να απελευθερώσει και να ενσωματώσει το αναξιοποίητο δυναμικό τους στη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης αναδεικνύεται περισσότερο από καθοριστικός.

Αξιοποίηση και Διαχείριση Ολυμπιακών Εγκαταστάσεων: Χωροταξικές και Περιβαλλοντικές Διαστάσεις με έμφαση στο Παραλιακό Μέτωπο

*Διπλωματική Εργασία για το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών, Τμήμα Οικονομικής και
Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2006*

Επιβλέπων: Καθ. Γ. Γετίμης

Ελευθερία ΠΕΤΤΑ

1 Εισαγωγή

Βασικό ζητούμενο της Διπλωματικής Εργασίας αποτελεί η διερεύνηση μέρους των κυριότερων διαστάσεων που συνδέονται με τη μεταολυμπιακή αξιοποίηση των εγκαταστάσεων οι οποίες δημιουργήθηκαν στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας για την κάλυψη των αναγκών των Ολυμπιακών Αγώνων 2004. Η ανάλυση εντοπίζεται στα συγκροτήματα εκείνα, των οποίων η διοίκηση, διαχείριση, χρηματοδότηση και αξιοποίηση τελούν υπό την ευθύνη της «ειδικού σκοπού» εταιρείας «Ολυμπιακά Ακίνητα ΑΕ». Το είδος της προσέγγισης που επιλέχθηκε μπορεί να χαρακτηριστεί ταυτόχρονα και ως περιγραφικό αλλά και ως κριτικό.

Πιο συγκεκριμένα, η μεταολυμπιακή πολιτική αναλύεται σε συσχέτιση κυρίως με τις χωροταξικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις που ενδέχεται να προκύψουν από αυτή. Κατά τη διάρκεια της ερευνητικής αυτής εργασίας, κατέστη σαφές ότι η ανάλυση των συγκεκριμένων παραμέτρων είναι προς το παρόν ιδιαίτερα δυσχερής, αφού όλες οι σχετικές με την αξιοποίηση των ολυμπιακών εγκαταστάσεων ενέργειες βρίσκονται σε σχετικά πρώιμο στάδιο. Για το

λόγο αυτό θεωρούμε τη μελέτη αυτή ως μια προσπάθεια αξιολόγησης των διαρθρωτικών στο χώρο και στο περιβάλλον αποτελεσμάτων που ενδέχεται να προκύψουν στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας από τη μεταολυμπιακή αξιοποίηση των εγκαταστάσεων, αξιολόγηση που θα μπορέσει να οδηγήσει σε περισσότερο εμπειριστάωμένα συμπεράσματα όταν το εγχείρημα αυτό λάβει τις πραγματικές του διαστάσεις.

2 Η Μεταολυμπιακή αξιοποίηση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων στην περίπτωση της Αθήνας

Τα Ολυμπιακά Συγκροτήματα, τοπόσημα της σημερινής μητροπολιτικής Αθήνας, αποτελούν μέρος της υλικής κληρονομιάς που κατέλειπε το τεράστιο αυτό αθλητικό γεγονός στην πόλη. Όταν έπεσε η «αυλαία» των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας, η πολιτική ηγεσία βρέθηκε αντιμέτωπη με την ευθύνη της ορθής αξιοποίησης κι εκμετάλλευσης των ογκωδέστατων αυτών εγκαταστάσεων που κληροδότησε η μεγάλη αθλητική διοργάνωση σε διάφορες επιλεγμένες τοποθεσίες της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας, οι οποίες έπρεπε να ενταχθούν ορμονικά στον υπόλοιπο αστικό ιστό. Το τεράστιο αυτό, για τα δεδομένα της χώρας μας, επενδεδυμένο κεφάλαιο έπρεπε να αποτελέσει αφορμή για περαιτέρω ανάπτυξη. Μια ανάπτυξη πολυδιάστατη: οικονομική, αθλητική, κοινωνική. Σε αντίθετη περίπτωση, το κεφάλαιο αυτό κινδύνευε να απαξιωθεί και στο τέλος να απολεσθεί, καθιστώντας το ισοζύγιο της αναληφθείσας αυτής διοργάνωσης αρνητικό κι επιφέροντας σημαντική επιβάρυνση στον κρατικό προϋπολογισμό.

Ο νόμος για τις χρήσεις που θα λάμβαναν τα ολυμπιακά συγκροτήματα ήρθε περίπου ένα χρόνο μετά τη λήξη της μεγάλης διοργάνωσης, μέσα σε ένα κλίμα έντονης αντιπαράθεσης σε πολιτικό επίπεδο, αφού η πολιτική ηγεσία βαλλόταν με κατηγορίες για καθυστερήσεις και ολιγωρία, ενώ πλήθος δημοσιευμάτων κυκλοφορούσαν στον τύπο με αναφορές στην εικόνα εγκατάλειψης που παρουσίαζαν οι εγκαταστάσεις.

Βασική κατεύθυνση της πολιτικής καθορισμού χρήσεων στα περισσότερα από τα Ολυμπιακά Συγκροτήματα ήταν η επιλογή ενός «μείγματος» χρήσεων που εκτός από αθλητικό χαρακτήρα είχαν και εμπορικό, πολιτιστικό και ψυχαγωγικό περιεχόμενο. Στην ουσία, στις μέρες μας προωθείται η δημιουργία ενός συστήματος πόλων στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας, που ο καθένας από αυτούς θα συγκεντρώνει πολλαπλές λειτουργίες και υπηρεσίες,

οι οποίες θα εξυπηρετούν, εκτός από τις τοπικές κοινωνίες, και τους κατοίκους ολόκληρης της Αττικής (υπερτοπικοί πόλοι). Ο συνδυασμός χρήσεων χαρακτηρίστηκε από τους αρμόδιους για τη μεταολυμπιακή αξιοποίηση της ακίνητης περιουσίας των Ολυμπιακών Αγώνων ως ο καταλληλότερος τρόπος για τη μεγιστοποίηση των συνολικών οφελών, κοινωνικών και οικονομικών, από τη λειτουργία των εγκαταστάσεων. Οι μεικτές χρήσεις θεωρούνται ως οι πιο ενδεδειγμένες σε προγράμματα αστικής ανάπλασης και κατασκευής μεγάλων αθλητικών και άλλων εγκαταστάσεων. Η περίπτωση της μεταολυμπιακής αξιοποίησης των εγκαταστάσεων του Σιδνεύ σε πολλά σημεία της επιβεβαιώνει αυτή την πολιτική.

Το πιθανότερο, πάντως, στην περίπτωση της χώρας μας ήταν ο εμπλουτισμός των χρήσεων των εγκαταστάσεων να επιλέχθηκε, προκειμένου να γίνουν αυτές πιο ελκυστικές προς τον ιδιωτικό τομέα, έτσι ώστε να εκδηλωθεί ζήτηση για την ανάληψη της εκμετάλλευσής τους και να αποφευχθεί το τεράστιο κόστος με το οποίο θα επιβαρυνόταν ο κρατικός προϋπολογισμός στην περίπτωση που οι Ολυμπιακές Εγκαταστάσεις παρέμεναν ανεκμετάλλετες για μεγάλο χρονικό διάστημα.

3 Χωροταξικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις της μεταολυμπιακής αξιοποίησης των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων για την ευρύτερη περιοχή της Αθήνας

Κατά την περίοδο προ της ανάληψης των Ολυμπιακών Αγώνων οι επικρατούσες χωροταξικές και περιβαλλοντικές συνθήκες στην Αθήνα παρουσίαζαν πλήθος αρνητικών χαρακτηριστικών, που αφορούσαν κυρίως σε: 1) αυθαίρετη αλλά και νόμιμη εκτός σχεδίου δόμηση που οδηγούσε σε εκ των υστέρων νομιμοποιήσεις μέσω εντάξεων των εν λόγω κτισμάτων στο σχέδιο πόλης, 2) σοβαρά μειονεκτήματα στην αστική δομή (έλλειψη ουσιαστικής σχέσης της πόλης με τη θάλασσα στο μέτωπο του Σαρωνικού, απουσία ισχυρών σημείων, απαραίτητων για να έχει η αντιληπτική εικόνα της πόλης αναγνωρισσιμότητα και ταυτότητα), 3) ανάμειξη και υψηλός κατακερματισμός χρήσεων γης, 4) μεγάλη τάση γραμμικής ανάπτυξης κεντρικών χρήσεων κατά μήκος των κυρίων αξόνων του αστικού οδικού δικτύου με δυσμενείς συνέπειες (αύξηση κυκλοφοριακών φόρτων και μείωση προσπελασιμότητας, δυσκολίες στάθμευσης, τομές στον αστικό ιστό, συγκρούσεις χρήσεων γης, πολύ εντατική χρήση του χώρου), 5) ελλείψεις συγκεντρωμένες σε μεγάλο ποσοστό στις δυτικές περιοχές αλλά και στο σύνολο του Λεκανοπεδίου και στην υπόλοιπη Αττική, 6) περιβαλλοντική υποβάθμιση (υψηλά επίπεδα ατμοσφαιρικής ρύπανσης, υποβάθμιση θαλάσσιου περιβάλλοντος, ηχο-

ρύπανση, χαμηλό ποσοστό πρασίνου ανά κάτοικο, αισθητική υποβάθμιση ανθρωπογενούς περιβάλλοντος).

Υπό τις συνθήκες αυτές, η ανάληψη της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 από την πόλη της Αθήνας θεωρήθηκε ως μια εξαιρετική ευκαιρία άμβλυσης μεγάλου μέρους των προαναφερθέντων προβλημάτων. Σήμερα, δύο χρόνια και πλέον μετά τη λήξη της μεγάλης διοργάνωσης, το σίγουρο είναι ότι οι ολυμπιακές εγκαταστάσεις, σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες υποδομές που κατά-σκευάστηκαν, άλλαξαν σε μεγάλο βαθμό τη φυσιογνωμία του αττικού τοπίου, ειδικά στις περιοχές που χωροθετήθηκαν, μεταβολή που αναμένεται να λάβει μεγαλύτερες διαστάσεις, όταν τα μεγάλα αυτά συγκροτήματα λάβουν την τελική τους μορφή.

Το σύστημα των υπερτοπικών πόλων με χρήσεις μητροπολιτικής εμβέλειος που προωθείται στις μέρες μας μπορεί να συμβάλλει στη δημιουργία μιας πολυκεντρικής δομής στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας και στη μετακίνηση από τη γραμμική ανάπτυξη των κεντρικών και κοινωνικών λειτουργιών σε μια μορφή πολιτικής ανάπτυξης. Μέσω αυτής της διαδικασίας, θα ενισχυθεί ο σκελετός των ισχυρών θέσεων, θα αναδειχθεί η αστική δομή, ενώ η αντιληπτική εικόνα της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας θα εμπλουτιστεί με ισχυρά τοπόσημα – σημεία αναφοράς.

Σε γενικές γραμμές, η ιδέα του συστήματος των υπερτοπικών πόλων μπορεί να συμβάλλει στη βελτίωση της λειτουργίας της πόλης. Πιο συγκεκριμένα, το σύστημα θα συντελέσει εν μέρει στην εξισορρόπηση της κατανομής των λειτουργιών, προς μια γενική κατεύθυνση αποκέντρωσης και αποσυμφόρησης της κεντρικής περιοχής της Αθήνας, αν ληφθούν υπόψη και οι πόλοι που προωθούνται στην περιφέρεια του Λεκανοπεδίου Αττικής. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι τα ισχυρά σημεία που δημιουργούνται εντός της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας και οι ενισχυμένες υπηρεσίες με τις οποίες τα σημεία αυτά εξοπλίζονται μπορούν να προκαλέσουν ακόμα και ανακατανομές στο χάρτη κατοικίας κι εργασίας, αφού, πέρα από την αναβάθμιση των περιοχών όπου βρίσκονται χωροθετημένα, συμβάλλουν και στην αξιοποίηση των επενδύσεων που πραγματοποιήθηκαν προολυμπιακά σε υπερτοπική οδική υποδομή, ενώ μεταολυμπιακά η διευκόλυνση της πρόσβασης σε αυτά μπορεί να αποτελέσει αφορμή για τη δημιουργία αρκετών νέων μεταφορικών υποδομών (σήμερα έχουν ήδη δρομολογηθεί επεκτάσεις του δικτύου του μετρό σε Ελληνικό και Γαλάτσι).

Πέραν, όμως, από τα όποια θετικά αποτελέσματα δημιουργούνται στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας από τη δημιουργία των υπερτοπικών πόλων, υπάρχει και η αρνητική πλευρά των μεγάλων αυτών προωθούμενων παρεμβάσεων. Η αύξηση του δομημένου περιβάλλοντος (εξάντληση των συντελεστών δόμησης που προολυμπιακά είχαν οριστεί για τα συγκροτήματα και μονιμοποίηση των χαρακτηρισμένων ως «προσωρινών» εγκαταστάσεων), η συνεπαγόμενη μείωση των ελεύθερων χώρων, συνυπολογίζοντας ότι είναι πολύ μικρή η έκταση που διατέθηκε για τη χωροθέτηση πάρκων και χρήσεων πρασίνου, η πιθανότητα υποβάθμισης του φυσικού περιβάλλοντος από το είδος και την ένταση των προωθούμενων χρήσεων, η υπερσυσσώρευση εγκαταστάσεων, η πυκνωση και η υπερεντατικοποίηση των χρήσεων γης, η επιτάχυνση της εξάπλωσης του αστικού ιστού είναι μερικά από τα αρνητικά αποτελέσματα που ενδέχεται να προκληθούν.

Επιπλέον, ένα αρνητικό στοιχείο είναι και το γεγονός της ύπαρξης περιοχών που συγκεντρώνουν πολύ περισσότερα ολυμπιακά συγκροτήματα και ως εκ τούτου μεταολυμπιακά πολύ περισσότερες ωφέλειες σε σχέση με άλλες (π.χ. περίπτωση παραλιακού μετώπου). Το φαινόμενο αυτό δηλώνει μια μη ισόρροπη κατανομή των προωθούμενων λειτουργιών και δραστηριοτήτων μεταξύ των επιμέρους χωροταξικών υποσημοτήτων της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας, γεγονός που συνεπάγεται ακύρωση σε μεγάλο βαθμό της κοινωνικής εξισορρόπησης και της μείωσης των ανισοτήτων μεταξύ των διαφόρων περιοχών, με επιπλέον αρνητικές συνέπειες για το περιβάλλον και την ποιότητα ζωής των κατοίκων (π.χ. κυκλοφοριακή φόρτιση, δυσκολίες στάθμευσης, συγκρούσεις χρήσεων γης, εντατικοποίηση χρήσης χώρου κ.τ.λ.). Τέλος, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι η πιθανότητα προσέγκυσης ακόμα μεγαλύτερου μέρους του συνολικού πληθυσμού στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας, λόγω της διόγκωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων και των περισσότερων επιλογών αναψυχής, με όλες τις συνεπαγόμενες πιέσεις που αυτή θα προκαλέσει είναι ένα ακόμα αρνητικό στοιχείο που πιθανόν να προκληθεί από την ανάπτυξη των υπερτοπικών πόλων.

Από τα παραπάνω, λοιπόν, συνάγεται το συμπέρασμα ότι το θέμα της μεταολυμπιακής αξιοποίησης της κληρονομιάς των Ολυμπιακών Αγώνων, έχει τόσο θετικές όσο και αρνητικές πτυχές. Οι τεράστιες αυτές σημειακές παρεμβάσεις δημιουργούν μεν κάποιες ισχυρές θέσεις εντός του Λεκανοπεδίου, αλλά από την άλλη προκαλούν κάποιες αρνητικές συνέπειες στο χώρο και το περιβάλλον. Ο τελευταίος κίνδυνος μπορεί να υποστηριχθεί ότι ενισχύεται κι από την ανυπαρξία ενός ολοκληρωμένου χωροταξικού σχεδιασμού για την πόλη της Αθήνας.

Το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας, το οποίο δέχτηκε μια υποτυπώδη συμπλήρωση και τροποποίηση, προκειμένου να συμπεριλάβει ρυθμίσεις για τις περιοχές εκείνες όπου αποφασίστηκε να κατασκευαστούν τα ολυμπιακά συγκροτήματα, αποτελεί το μόνο υπάρχον αυτή τη στιγμή θεσμικό πλαίσιο με σαφώς διατυπωμένους χωροταξικούς και περιβαλλοντικούς στόχους για το σύνολο του Λεκανοπεδίου. Όμως, μέρος αυτών των στόχων φαντάζουν στις μέρες μας παρωχημένοι, γεγονός που οφείλεται στο ότι το Ρυθμιστικό Σχέδιο διατυπώθηκε σύμφωνα με τα δεδομένα που ίσχυαν στην πόλη της Αθήνας κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του '80. Συνεπώς, μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι οι ολυμπιακές εγκαταστάσεις, των οποίων η εκμετάλλευση προωθείται στις μέρες μας, εξαρχής δημιουργήθηκαν και χωροθετήθηκαν ελλείψει ενός επικαιροποιημένου θεσμικού πλαισίου και πολιτικού σχεδιασμού, ικανού να τις ενσωματώσει ομαλά στον αστικό ιστό.

Από την άλλη πλευρά, η επικείμενη και πολυσυζητημένη επ.καιροποίηση του εν λόγω σχεδίου, ιδέα που συζητείται από την προηγούμενη δεκαετία, δεν έχει μέχρι στιγμής καταλήξει σε ένα τελικό αποτέλεσμα ως προς την πολιτική που θα ακολουθηθεί και τους στόχους που θα τεθούν. Η καθυστέρηση, όμως, της εν λόγω επικαιροποίησης, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι και στην περίπτωση αυτή, όπως και σε τόσες άλλες στη χώρα μας, η πολιτική προσπαθεί να προσαρμοστεί στα καινούργια δεδομένα κι όχι τα τελευταία σε έναν προϋπάρχοντα πολιτικό σχεδιασμό.

4 Μελέτη περίπτωσης παραλιακού μετώπου

Το παραλιακό μέτωπο, δημιουργημένο με διαδοχικές επεκτάσεις του αστικού ιστού της Αθήνας, αποτελούσε για πολλά χρόνια μια περιοχή με σημαντικά προβλήματα και δυσλειτουργίες. Ασυμβίβαστες χρήσεις κι έντονες δραστηριότητες, προβληματική πρόσβαση και κυκλοφορία σε όλο το μήκος του, καταστροφή του φυσικού και αισθητικού τοπίου, σημαντικές πιέσεις οικονομικών συμφερόντων, καταστρατήγηση του βασικού δημόσιου, ανοιχτού χαρακτήρα του αποτελούσαν μερικά μόνο από τα εξαιρετικά οξυμένα προβλήματα, τα οποία ταλάνιζαν την περιοχή κι οφείλονταν στην έλλειψη σχεδιασμού κι ενός προγράμματος ανάπτυξης και στην απουσία μιας αποτελεσματικής διαχείρισης.

Για την εξυπηρέτηση των αναγκών των Ολυμπιακών Αγώνων, σημαντικά τμήματα της περιοχής αυτής επιλέχθηκαν σαν πόλοι δημιουργίας τεράστιων συγκροτημάτων, ενώ,

παράλληλα, πραγματοποιήθηκαν και πλήθος άλλων παρεμβάσεων.

Βάσει σχεδιασμού, οι χρήσεις που επιλέχθηκαν μεταολυμπιακά για τα συγκροτήματα του παραλιακού μετώπου είναι, κυρίως αθλητικές, πολιτιστικές, εμπορικές και ψυχαγωγικές. Αυτές οι μητροπολιτικής εμβέλειας χρήσεις που πρόκειται να φιλοξενήσει το αστικό θαλάσσιο μέτωπο, θα ενισχύσουν αναμφισβήτητα το ρόλο της περιοχής για το σύνολο του Λεκανοπεδίου. Εκτάσεις που μέχρι πρότινος παρέμεναν αδιαμόρφωτες ή συγκέντρωναν παράνομες χρήσεις (Φαληρικός Όρμος, Άγιος Κοσμάς), αποκτούν στις μέρες μας πιο οργανωμένη μορφή. Παράλληλα, η δυνατότητα συμπληρωματικής και συνεργητικής λειτουργίας των πόλων της περιοχής αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο δημιουργίας ενός ολοκληρωμένου δικτύου οργανωμένων χώρων. Από την άλλη πλευρά, όμως, η νέα κατάσταση που τείνει να διαμορφωθεί συνεπάγεται μεγαλύτερη κτιριακή φόρτιση σε ορισμένα τμήματα και μείωση των ελεύθερων χώρων, ενώ, παράλληλα, ενέχονται κίνδυνοι υποβάθμισης του φυσικού περιβάλλοντος, κατακερματισμού του χώρου, ασυμβατότητας χρήσεων, εκτεταμένης εμπορευματοποίησης της έκτασης και λειτουργικού αποκλεισμού της παραλιακής ζώνης από τον υπόλοιπο αστικό ιστό.

Ο Φαληρικός Όρμος, ένας αδιαμόρφωτος και παραμελημένος μέχρι πριν λίγα χρόνια χώρος, φιλοξενεί σήμερα εγκαταστάσεις που πρόκειται, βάσει προγραμματισμού, να λάβουν ψυχαγωγικές, συνεδριακές και εμπορικές χρήσεις, προσδίδοντας στην έκταση μια πιο οργανωμένη μορφή. Όμως, η περιοχή θα οδηγηθεί σε μια υπερεντατικοποίηση των χρήσεων γης, που με τη σειρά της θα μειώσει κατά πολύ τους ελεύθερους χώρους της έκτασης. Η χωροθέτηση αστικού πρασίνου στην θέση του παλαιού Ιπποδρόμου καθώς και οικολογικού πάρκου και αθλητικών εγκαταστάσεων στην έκταση ανάμεσα στο Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας και τις εγκαταστάσεις του Μπιτς Βόλεϊ θεωρείται ένα θετικό, από περιβαλλοντικής άποψης, στοιχείο για την περιοχή του Φαληρικού Όρμου, όχι, όμως, αρκετό για να αντισταθμίσει τα αρνητικά που θα προκύψουν από την εξάντληση των συντελεστών δόμησης στις εγκαταστάσεις που φιλοξενεί, όπως επίσης και από το γεγονός ότι πολλές από τις νέες εμπορικές χρήσεις πρόκειται να στεγαστούν σε τμήματα των ελεύθερων περιβαλλόντων χώρων των εγκαταστάσεων, δομώντας έτσι ακόμα περισσότερο την έκταση.

Πύκνωση χρήσεων και μείωση των ελεύθερων χώρων της θα υποστεί και η περιοχή του Αγίου Κοσμά, όπου έχει προβλεφθεί η μετατροπή της σε ένα τεράστιο ψυχαγωγικό κέντρο. Στο τμήμα αυτό αναμένεται να δημιουργηθούν χρήσεις που, εκτός άλλων, θα περιλαμβάνουν

και τη λειτουργία τεράστιας μαρίνας σκαφών και υποστηρικτικών αυτής εγκαταστάσεων. Τα έργα που έχουν δημιουργηθεί και οι χρήσεις που προωθούνται οδηγούν μεν σε ανάταξη του υποβαθμισμένου και παραμελημένου μέχρι πρότινος υγροτόπου, ενέχουν, όμως, και σοβαρούς κινδύνους ρύπανσης των θαλασσιών υδάτων, γεγονός που στην ουσία επιβαρύνει το περιβάλλον και μειώνει την ποιότητα ζωής των κατοίκων τόσο της περιοχής όσο και ολόκληρου του λεκανοπεδίου.

Η περίπτωση των εγκαταστάσεων του Ελληνικού δεν προσιδιάζει με τις προηγούμενες δύο. Τα ολυμπιακά συγκροτήματα που φιλοξενούνται στην έκταση θα αποτελέσουν μέρος ενός τεράστιου πάρκου έκτασης περίπου 4.000 στρεμμάτων. Το έργο αυτό με τις εκτάσεις πρασίνου που θα συγκεντρώσει, καθώς και με τις υποδομές που θα το πλαισιώσουν, θεωρείται γολύ σημαντικό για το Λεκανοπέδιο της Αττικής και αναμένεται να οδηγήσει σε αναβάθμιση της ποιότητας ζωής. Στην έκτασή του, οι Ολυμπιακές εγκαταστάσεις θα αποτελέσουν χώρους ψυχαγωγίας και αναψυχής, ενώ η πιθανή ενοποίησή του με την παράκτια ζώνη του Αγίου Κοσμά μέσω υπογειωποίησης της Α. Ποσειδώνος, πρόκειται να δημιουργήσει στην περιοχή έναν ολοκληρωμένο πόλο υπερτοπικής σημασίας.

Οι Ολυμπιακές εγκαταστάσεις, όμως, αποτελούν σημειακές παρεμβάσεις και αφορούν σε ένα τμήμα μόνο της συνολικής έκτασης του παραλιακού μετώπου. Το τελευταίο, από την περιοχή του Σ.Ε.Φ. και μέχρι τη Βάρκιζα, ρυθμίστηκε ως προς τις επιτρεπόμενες χρήσεις του και τους όρους δόμησης από Προεδρικό Διάταγμα που θεσπίστηκε κατά το έτος 2004 (ΦΕΚ 254, τόμος Δ'), και το οποίο αφορούσε στις περιοχές εκείνες του παραλιακού μετώπου που δεν είχαν ενταχθεί στα προγράμματα ανάπλασης των Ολυμπιακών Αγώνων. Παρατηρώντας το είδος των χρήσεων που το εν λόγω Π.Δ. προτείνει, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι αυτό που στην ουσία επιδιώκεται είναι η μετατροπή του παραλιακού μετώπου σε έναν ενιαίο χώρο αναψυχής, πολιτισμού και τουρισμού. Όμως, ο Νόμος 3342/2005 και το Π.Δ. 254 δε φαίνεται να συνυπολογίζουν το ένα το άλλο, έχοντας στην ουσία διαχωρίσει τα κανονιστικά τους πλαίσια, με ευνόητους για την συνολική έκταση του παραλιακού μετώπου κινδύνους.

5 Συμπεράσματα

Σύμφωνα με την ανάλυση που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της εργασίας, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι προκειμένου τα ολυμπιακά συγκροτήματα του παραλιακού με-

τύπου, με τις μεικτές χρήσεις που προορίζεται να λάβουν, να δώσουν κάποια ώθηση στην ανάπτυξη της περιοχής, θα πρέπει να υπάρξει πλήρης συντονισμός και σύγκλιση όλων των επιμέρους πολιτικών που έχουν θεσπιστεί σε μια κοινή πορεία κι όχι αποσπασματική διαχείριση, όπως αυτή που μέχρι στιγμής παρατηρείται.

Η παραλιακή ζώνη δεν πρέπει να αντιμετωπιστεί από την κεντρική διοίκηση και τους αρμόδιους φορείς διαχείρισης ως ένα διαθέσιμο «οικόπεδο προς ανοικοδόμηση», γιατί αυτό θα οδηγήσει σε διάφορα δυσμενή για την περιοχή φαινόμενα, όπως τυχαία χωροθέτηση λειτουργιών, συχνά άσχετων με τον παράκτιο και θαλάσσιο χώρο, ασυμβατότητες μεταξύ αυτών, πύκνωση χρήσεων, μείωση των ελεύθερων χώρων και περιβαλλοντική υποβάθμιση. Αντίθετα θα πρέπει να συνυπολογισθούν η ευαισθησία και η αισθητική του τοπίου και η ανάγκη διαφύλαξης κι ενίσχυσης του δημόσιου χαρακτήρα του, που στις μέρες μας απειλείται. Θα πρέπει να υπάρξει μια συνέργια και συμπληρωματικότητα μεταξύ των διαφόρων πολιτικών που προωθούνται, και να συνυπολογιστούν οι επιδιώξεις των διαφόρων φορέων που έχουν συμφέροντα στην έκταση. Παράδειγμα προς μίμηση μπορεί να αποτελέσει η Βαρκελώνη, που κατάφερε να αξιοποιήσει αυτή τη δυνατότητα και να συνδέσει υποδειγματικά την πόλη με την παραλία με την ανάδειξη των εγκαταλελειμμένων βιομηχανικών κτιρίων, εγχείρημα που εξακολουθεί μετά από τόσα χρόνια να διατηρεί τη Βαρκελώνη ανάμεσα στους πιο ενδιαφέροντες προορισμούς.

Φυσικά, προκειμένου το εγχείρημα της μεταολυμπιακής αξιοποίησης να έχει ευεργετικά αποτελέσματα για το σύνολο του Λεκανοπεδίου, αντίστοιχος σχεδιασμός και συντονισμός πολιτικών είναι απαραίτητο να υπάρξει και στις υπόλοιπες περιοχές που συγκεντρώνουν ολυμπιακά ακίνητα. Γιατί μόνο μέσω αυτής της συντονισμένης και ολοκληρωμένης στρατηγικής αυξάνεται η πιθανότητα ανάταξης του όποιου αρνητικού ισοζυγίου τυχόν δημιουργείται από τη νέα μορφή και τις χρήσεις των ολυμπιακών συγκροτημάτων.

Η εφαρμογή των συμβάσεων παραχώρησης στην Ελλάδα. Η περίπτωση του Αεροδρομίου Ελευθέριος Βενιζέλος

Διπλωματική Εργασία για το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2006
Επιβλέπων: Καθ. Π. Γετίμης

Ευανθία ΘΕΟΤΟΚΑΤΟΥ

Τι είναι Οι Συμβάσεων Παραχώρησης Δημόσιου – Ιδιωτικού Τομέα ΣΔΙΤ)

Οι Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα (Σ.Δ.Ι.Τ.) αποτελούν μορφές συνεργασίας των Δημοσίων Αρχών με επιχειρήσεις του Ιδιωτικού Τομέα, που αποσκοπούν στην εξασφάλιση του σχεδιασμού, της χρηματοδότησης, της κατασκευής, της διαχείρισης, της λειτουργίας ανακαίνισης ή συντήρησης δημόσιων υποδομών αλλά και στην παροχή υπηρεσιών σε διάφορους τομείς της εθνικής οικονομίας. Αφορούν σύνθετα σχήματα συνεργασίας μεταξύ του δημόσιου με τον ιδιωτικό τομέα με μακροπρόθεσμες δεσμεύσεις που κατά τη αποδεδειγμένη εμπειρία στοχεύουν στη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών του κράτους προς τον πολίτη, στην παροχή της τεχνογνωσίας και των μεθόδων του ιδιωτικού τομέα προς τον δημόσιο, στην ενίσχυση παραγωγικών επενδύσεων, καθώς και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Σύντομο Ιστορικό των Συμβάσεων Παραχώρησης Δημόσιου – Ιδιωτικού Τομέα

Η παλαιότερη καταγεγραμμένη Σύμβαση Προχώρησης έχει τις ρίζες της στα τέλη του 4^{ου} αιώνα π.Χ. στην Ερέτρια, όπου οι Ερετριείς ανέθεσαν στον εργολάβο Χαιρεφάνη το έργο της αποξήρανσης της λίμνης των Πτεχών. Από τότε έχουν γίνει στη χώρα μας σημαντικά έργα με τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, από τη Διώρυγα της Κορίνθου μέχρι το Αεροδρόμιο Ελευθέριος Βενιζέλος και τη Γέφυρα Ρίου – Αντιρρίου. Κατά τα προηγούμενα χρόνια η αντιμετώπιση των νεοφερμένων Συμβάσεων παραχώρησης ήταν πλέον επιφυλακτική και σήμερα η Ελληνική κοινωνία έχει αποδεχτεί ότι αυτή η μέθοδος δεν αποτελεί τον «Δούρειο Ίππο του μεγάλου κεφαλαίου» αλλά αποτελεί ένα σοβαρό βήμα για να προχωρήσουμε μπροστά.

Λέγοντας λοιπόν Συμβάσεις Παραχώρησης εννοούμε την κατασκευή μεγάλων έργων υποδομής με συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στη χρηματοδότηση, με ταυτόχρονη ανάληψη της λειτουργίας τους από αυτόν. Η έννοια των συμπράξεων Δημόσιου-Ιδιωτικού τομέα χρειάζεται έναν ευρύτερο ορισμό, καθώς αρχικά ο περιορισμός του όρου αυτού σφειλόταν στη διάκριση ότι οι ΣΔΙΤ αναπτύσσονταν κατά κύριο λόγο για την παραγωγή μικρών έργων –σύμφωνα με οικονομικά και όχι μόνο κριτήρια- στα οποία η παροχή της υπηρεσίας εκχωρείται στον ιδιώτη (μαρίνες, πάρκινγκ κ.λπ.). Σύντομα όμως οι περιορισμοί ξεπεράστηκαν, καθώς ο διαχωρισμός μεταξύ των μεγάλων και μικρών έργων δεν σήμαινε και μη συσχέτιση με παραχώρηση υπηρεσίας.

Η ανάγκη για ΣΔΙΤ

Οι κύριοι λόγοι που επιτάσσουν την ανάπτυξη αυτής της νέας μεθόδου είναι αφενός η ανάγκη να προχωρήσουν επείγοντως σημαντικά μεγάλα έργα υποδομής σε όλη τη χώρα και ιδίως στην Περιφέρεια και αφετέρου οι περιορισμένοι διαθέσιμοι κρατικοί πόροι και ταυτόχρονα η επιδιωκόμενη μείωση του δημόσιου χρέους. Η δύο αυτοί λόγοι καθώς και η ανάγκη διατήρησης υψηλών ρυθμών ανάπτυξης ανοίγει το δρόμο για την υλοποίηση μιας σειράς έργων μέσω της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα, ακολουθώντας την τάση αυτή που παρατηρείται και διεθνώς.

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική

Οι σύγχρονες απαιτήσεις της διεθνούς και Ευρωπαϊκής οικονομίας ανέδειξαν την ανάγκη για δημιουργία δικτύων με τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνή χαρακτήρα. Τα δίκτυα αυτά αναφέρονται σε τηλεπικοινωνίες, την κοινωνία της πληροφορίας, την ενέργεια το περιβάλλον, τις μεταφορές και τις υποδομές. Βασική θέση σε όλα αυτά έχουν τα τεχνικά έργα, είτε αυτά είναι δημόσια είτε ιδιωτικά, τα οποία διαδραματίζουν βασικό ρόλο στην ανάπτυξη των οικονομιών.

Είναι γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Πολιτική έχει δώσει ιδιαίτερη έμφαση στην πραγματοποίηση έργων υποδομής στην νοτιανατολική Ευρώπη και ιδιαίτερα στα Βαλκάνια τα οποία κατασκευάζονται ή θα κατασκευαστούν με κοινοτικά κονδύλια. Ιδιαίτερα στον τομέα των μεταφορών η σημασία των υποδομών είναι βασική, καθώς η οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας σχετίζεται με τις εμπορικές ροές από και προς τις νέες αγορές. Η Ευρωπαϊκή Ένωση διαπιστώνοντας τα προβλήματα της ιδιωτικής χρηματοδότησης στράφηκε σε διάφορων ειδών οικονομικά σχήματα για τη μελλοντική της χρηματοδότηση. Η σημαντικότερη στροφή της έγινε προς την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ταμείο, για δανεισμό μεγάλων αναπτυξιακών έργων υποδομής. Η ΕΤΕΠ, συνοπτικά, είναι ένα χρηματοπιστωτικό, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, ίδρυμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για μακροπρόθεσμες χρηματοδοτήσεις αναπτυξιακού σκοπού. Διενεργεί, με λίγα λόγια, αναπτυξιακή πολιτική για την εκπλήρωση των σκοπών του κοινοτικού ενδιαφέροντος και συνεργάζεται στενά με άλλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Κατά συνέπεια η ΕΤΕΠ ανέλαβε το κύριο κόστος της δημιουργίας των κοινών ευρωπαϊκών υποδομών, προσφεύγοντας επικουρικά και στο ιδιωτικό διεθνές τραπεζικό σύστημα. Μάλιστα, καταφεύγει στους ιδιώτες κατασκευαστές, ώστε να μετέχουν με ίδια κεφάλαια στη διασφάλιση του πεπρωμένου τους έναντι των κολοσσών των ΗΠΑ, της Ιαπωνίας, της Αυστραλίας. Στην Ελλάδα η ΕΤΕΠ έχει χρηματοδοτήσει σε επίπεδο δικτύων υποδομών τη κατασκευή δύο γραμμών μετρό στην Αθήνα (Αττικό Μετρό Α.Ε.), την κατασκευή του Διεθνούς Αερολιμένα Σπάτων (Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών Α.Ε.), την κατασκευή περιφερειακού αυτοκινητόδρομου στα βόρεια της Αθήνας, το οποίο αποτελεί τμήμα του άξονα Πάτρα – Αθήνα - Θεσσαλονίκη και που συνδέει το κέντρο της Αθήνας με τον Διεθνή Αερολιμένα Ελ. Βενιζέλος (Αττική Οδός Α.Ε.). Επιπρόσθετα έχει χρηματοδοτήσει την κατασκευή της παράκαμψης της Πάτρας, η οποία αποτελεί τμήμα του Άξονα Πάτρα – Αθήνα – Θεσσαλονίκη – Εύζωνοι.

Οι ΣΔΙΤ στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα οι πρώτες προσπάθειες για Δημόσια Ιδιωτική Συνεργασία (Public Private Partnership – PPP), άρχισαν την περίοδο 1991 – 1992, με το Νέο Διεθνές Αεροδρόμιο και το Μετρό της Αθήνας. Σήμερα η λειτουργία αυτών των έργων, καθώς και η λειτουργία της Αττικής Οδού και της Γέφυρας Ρίου Αντιρρίου έχει πλέον μειώσει την καχυποψία που υπήρχε από μέρους της κοινής γνώμης, καθιερώνοντας τη χρησιμότητα της Δημόσιας - Ιδιωτικής Συνεργασίας – ΔΙΣ (PPP) στις περισσότερες συνειδήσεις των πολιτών. Όμως παρά την ορθότητα της πολιτικής της περιόδου 1992 – 1993 η προσπάθεια αυτή κατηγορήθηκε έντονα με αποτέλεσμα να σταματήσει για μια πενταετία ανακόπτοντας τη δυνατότητα σήμερα να είχαμε περισσότερα έργα διαθέσιμα, καλύτερο επίπεδο ανάπτυξης, αλλά και μεγαλύτερη εμπειρία για επέκταση της μεθόδου στη χρηματοδότηση νέων έργων σε νέους τομείς. Από το 1997-98 και ύστερα άρχισε σταδιακά να επανέρχεται η ιδέα για την ιδιωτική χρηματοδότηση υποδομών ως πολιτική αποδεκτή πλέον από την πλειοψηφία.

Η συγκυρία για την ανάπτυξη στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα ευνοϊκή τα τελευταία χρόνια, καθώς υπάρχουν διαθέσιμοι πόροι από τα Ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Δημόσιο και ιδιώτες επενδυτές. Όλα αυτά κάνουν την Ελλάδα να βρίσκεται σε μια αναπτυξιακή τροχιά στην οποία υλοποιούνται βασικές υποδομές όπου σε αρκετές από αυτές υπάρχει συμμετοχή ιδιωτικών πόρων, ίδιων και δανειακών. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την περίοδο 1994 – 2000 υλοποιήθηκαν τεχνικά έργα και προγράμματα υποδομών συνολικού ύψους 20 δις Ευρώ (7 τρις δρχ. περίπου).

Ο Διεθνής Αερολιμένας Ελευθέριος Βενιζέλος, η Ζεύξη Ρίου – Αντιρρίου, η Αττική Οδός και το Μετρό της Αθήνας είναι τα «μεγάλα έργα» που δημοπρατήθηκαν ως συμβάσεις παραχώρησης δημοσίων έργων και διέπονται από ειδικούς κυρωτικούς νόμους. Τα τρία αυτά μεγάλα έργα κατασκευάστηκαν και λειτουργήσαν με μεγάλη επιτυχία και η παράδοσή τους έγινε νωρίτερα κατά κάποιους μήνες. Ειδικότερα το Αεροδρόμιό μας κάθε χρόνο βραβεύεται το ίδιο και το δύσκολο έργο της Γέφυρας Ρίου – Αντιρρίου, η οποία ενώ είναι κατασκευασμένη σε ένα «καταραμένο» μέρος αποτελεί έργο που τυγχάνει διεθνούς θαυμασμού και παραδοχής με συνεχόμενες διεθνείς βραβεύσεις. Άλλες προσπάθειες που έγιναν προς αυτή την κατεύθυνση δεν απέδωσαν καρπούς, καθώς διάφορα άλλα έργα είτε δεν κατόρθωσαν να ανατεθούν ως συμβάσεις παραχώρησης δημοσίων έργων, είτε διακόπηκαν σε προδημοπρασιακό στάδιο ή και πριν τεθούν σε ισχύ οι οικείες συμβάσεις. Για παράδειγμα οι απόπειρες να ανατεθεί με

παραχώρησης το Μετρό της Αθήνας στις αρχές της δεκαετίας του '90, δεν απέφερε καρπούς, καθώς με τον 1955/91 ανατέθηκε μια αμιγώς κατασκευαστική σύμβαση. Το ίδιο συνέβη και με την εκτροπή του Αχελώου, η οποία αν και δημοπρατήθηκε ως σύμβαση παραχώρησης τελικά ανατέθηκε ως εργολαβική σύμβαση η οποία όμως δεν κυρώθηκε με νόμο και δεν τέθηκε σε ισχύ. Η αδυναμία της συμμετοχής των ιδιωτών στη χρηματοδότηση μεγάλων έργων – που αποτελούσε και πολιτικό στόχο – δικαιολογήθηκε λόγω των προβλημάτων που είχαν σχέση με τα περιβαλλοντικά προβλήματα των έργων ή τη νομιμότητα της ανάθεσής τους.

Ο Νέος Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών Ελευθέριος Βενιζέλος

Το Νέο Διεθνές Αεροδρόμιο της Αθήνας Ελευθέριος Βενιζέλος κατοχυρώνει την Αττική και την Ελλάδα σε έναν κυρίαρχο πόλο αναφοράς και σημαντικότερο κόμβο στις Ευρωπαϊκές και Διεθνείς Μεταφορές. Το μεγαλόπνοο αυτό έργο αποτελεί μια επιθετική απάντηση της χώρας στις προκλήσεις της εποχής μας φιλοδοξώντας να βάλει την Ελλάδα στην τροχιά του 21^{ου} αιώνα. Ως παραγωγική δραστηριότητα και τεράστια παραγωγική μονάδα το νέο αεροδρόμιο έχει τεράστιες θετικές και πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στην Αττική.

Μετά την έναρξη της λειτουργίας του Νέου Αεροδρομίου, τα έσοδα της Εταιρείας του Αεροδρομίου συνίστανται σε τέλη και δικαιώματα προσγείωσης, στάθμευσης, παραμονής και εξυπηρέτησης των αεροσκαφών, σε μισθώματα, δικαιώματα και τέλη από τη μίσθωση ή παραχώρηση γραφείων, κτισμάτων, καταστημάτων, γηπέδων και χώρων προς άσκηση πάσης επιχείρησης ή εκμετάλλευσης, σε τέλη αεροπορικών ταξιδιών εξωτερικού, σε τέλη στάθμευσης αυτοκινήτων, αλλά και κάθε άλλο τέλος σχετιζόμενο με τη γενικότερη λειτουργία και εκμετάλλευση του αεροδρομίου. Η Εταιρεία του Αεροδρομίου είχε το δικαίωμα εκχώρησης ή επικαρπίας του αεροδρομίου για το χρονικό διάστημα των 30 ετών για το οποίο διαρκεί η Σύμβαση Παραχώρησης. Μεγάλη συζήτηση είχε γίνει σχετικά με το κατά πόσο το νέο Διεθνές Αεροδρόμιο των Σπάτων θα ήταν φιλικό προς το περιβάλλον και ποιο θα ήταν το σύστημα περιβαλλοντικής του διαχείρισης. Ο Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών Ελ. Βενιζέλος είναι το πρώτο ελληνικό αεροδρόμιο του οποίου η Υπηρεσία Περιβάλλοντος έχει πιστοποιηθεί από το Δεκέμβριο του 2000 σύμφωνα με το EN ISO 14001 (πιστοποιητικό ISO 14001). Το σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης (ΣΠΔ) θέτει το πλαίσιο για την επίτευξη των ετήσιων περιβαλλοντικών στόχων και διασφαλίζει ένα υψηλό επίπεδο παροχής περιβαλλοντικών υπηρεσιών στο αεροδρόμιο. Η Υπηρεσία Περιβάλλοντος δεσμεύεται

για τη συμμόρφωση με την κείμενη περιβαλλοντική νομοθεσία και άλλων διατάξεων με στόχο τη συνεχή βελτίωση των περιβαλλοντικών δραστηριοτήτων. Οι στόχοι επιτυγχάνονται με την εφαρμογή ενός εντατικού προγράμματος εσωτερικών επιθεωρήσεων από πιστοποιημένους επιθεωρητές. Τέλος εφαρμόζεται ένα Πρόγραμμα Ελέγχου και Μείωσης Κινδύνων από Πτηνά, προκειμένου να μειωθούν οι πιθανότητες πρόσκρουσης πτηνών σε αεροσκάφη σύμφωνα με τα πρότυπα και τις συστάσεις του Διεθνούς Οργανισμού Πολιτικής Αεροπορίας (ICAO).

Θετικά έκλεισε ένα ακόμη οικονομικό έτος για το Αεροδρόμιο Ελ. Βενιζέλος, όπως εμφανίζουν τα οικονομικά αποτελέσματα. Το σύνολο των εσόδων ανήλθε σε 331,4 εκ. Ευρώ (+0,5% σε σχέση με το 2004) ενώ τα κέρδη προ φόρων σημείωσαν σημαντική αύξηση λόγω της μείωσης των χρηματοοικονομικών και λειτουργικών εξόδων, φθάνοντας τα 61,8 εκ Ευρώ (+31%).

Επιπρόσθετα το 2005 έκλεισε για το Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών με 14,3 εκατομμύρια επιβάτες σημειώνοντας αύξηση +4,5% σε σχέση με το 2004 (κατάρριπτοντας το ρεκόρ κίνησης της «Ολυμπιακής χρονιάς»). Η ανοδική αυτή πορεία της επιβατικής κίνησης οδήγησε σε αύξηση +2,8% των εσόδων από την αεροναυτιλιακή δραστηριότητα, αντιπροσωπεύοντας το 61% του συνόλου των εσόδων του Αεροδρομίου μας για το 2005. Σημαντικό επίσης, είναι ότι το 2005, στο πλαίσιο συμφωνίας με τις αεροπορικές εταιρείες, η Εταιρία Αεροδρομίου διατήρησε τις αεροπορικές της υποχρεώσεις στα ίδια επίπεδα με την προηγούμενη χρονιά, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό έμπρακτα στη μείωση του κόστους λειτουργίας των αεροπορικών εταιριών.

Η εμπειρία των Ευρωπαϊκών χωρών στις ΣΔΙΤ, στις οποίες υπάρχει νομοθετικό και κανονιστικό πλαίσιο για την υλοποίηση ΣΔΙΤ αναδεικνύει τους παρακάτω κρίσιμους παράγοντες για την επιτυχία των ΣΔΙΤ:

- Στρατηγικός Σχεδιασμός των ΣΔΙΤ
- Ιεράρχηση των Έργων
- Μεγιστοποίηση της σχέσης Αξίας - Κόστους (Value for Money)
- Οριοθέτηση των Έργων – Αποδοχή από Τραπεζικά Ιδρύματα (Bank ability)
- Εκτίμηση Μακροπρόθεσμου Κόστους των Έργων

- Βελτιστοποίηση του Επιμερισμού του Ρίσκου
- Κτήση των Πνευματικών Δικαιωμάτων των Έργων
- Βέλτιστη Διαχείριση των ΣΔΙΤ από το Δημόσιο
- Σύσταση Κατάλληλων Ομάδων Εργασίας από το Δημόσιο

Οι προαναφερθείσες προϋποθέσεις, δεν αποτελούν μόνο τις πιο σημαντικές παραμέτρους για την επιτυχή εφαρμογή των ΣΔΙΤ στη χώρα μας και ειδικά σε τομείς πολύ ευαίσθητους για την εξυπηρέτηση του πολίτη (για παράδειγμα έργα στον τομέα της Υγείας κ.ά.), αλλά και σε τομείς υψηλού επιπέδου τεχνογνωσίας (π.χ. έργα Πληροφορικής και Επικοινωνιών κ.ά.).

Από την πλευρά της Ειδικής Επιτροπής Εμπειρογνομόνων για τα Δημόσια έργα από την πλευρά του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών είχε προταθεί η συγκρότηση του κατάλληλου μηχανισμού που θα διοχετισθεί και θα διοικήσει (project management) τις σχετικές διαδικασίες, που αφορούν σε όλους τους εμπλεκόμενους Φορείς.

Συμπέρασμα

Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο να προβάσουμε τα θετικά αλλά και τα αρνητικά των συμβάσεων παραχώρησης δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Ξεκινώντας από τα θετικά συμπεράσματα μπορούμε να πούμε ότι οι ΣΔΙΤ δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται εισπρακτικά αλλά να έχουν στόχο τη βελτίωση της ποιότητας και ποσότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών. Ειδικότερα η επέκταση της ιδιωτικοποίησης των υποδομών και άλλων επιχειρήσεων του δημόσιου και των ΟΤΑ μπορεί να αποτελέσει σημαντικό μοχλό ανάπτυξης της οικονομίας σε διάφορους τομείς, όπως στους αυτοκινητοδρόμους, στις κοινωνικές υποδομές, στις υπηρεσίες υγείας, παιδείας, ΟΤΑ κ.λ.π. τα έργα των αυτοκινητοδρόμων, μάλιστα, μπορούν να προχωρήσουν πιο γρήγορα αφού υπάρχει σημαντική εμπειρία χρηματοδότησης τέτοιων έργων από τον ιδιωτικό τομέα στην Ελλάδα και διεθνώς. Προχωρώντας ένα βήμα παραπέρα πρέπει να επισημάνουμε την επέκταση της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα στην υλοποίηση υπηρεσιών και όχι μόνο έργων οικονομικής υποδομής, είτε με τη μορφή του *παροχέα υπηρεσιών* (Πρωτοβουλία Ιδιωτικής Χρηματοδότησης ΠΙΧ-Private Finance Initiative PFI) προς το Δημόσιο είτε με τη μορφή του *συνεργαζόμενου φορέα-εταίρου* (Συνεργασία Δημόσιου Ιδιωτικού Τομέα-Public Private Partnership-PPP) στην υλοποίηση υπηρεσιών και τη διαχείριση εγκαταστάσεων.

Αυτές οι μορφές συνεργασίας Δημόσιου-Ιδιωτικού Τομέα στην παροχή Υπηρεσιών (PFI) ήδη πραγματοποιούνται σε πολλές χώρες με πρωτοπόρο την Μεγάλη Βρετανία, έχοντας την δυνατότητα και την ευελιξία να χρησιμοποιηθούν για την κατασκευή και λειτουργία μικρότερων περιφερειακών έργων (π.χ. μαρίνες ελλιμενισμού σκαφών αναψυχής, έργων τουριστικής ανάπτυξης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης (PPP) αλλά με τη μορφή του παροχέα υπηρεσιών (PFI). Αυτό του είδους οι συνεργασίες επιπλέον αφορούν την παροχή, συντήρηση, αλλά και λειτουργία των κτιριακών εγκαταστάσεων (facility management) για σχολεία, νοσοκομεία, φυλακές και άλλες υποστηρικτικές υπηρεσίες με μακροχρόνια συμβόλαια, όπου οι πληρωμές του δημόσιου τομέα (ή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης) προς τον ανάδοχο – ιδιώτη κατανέμονται στην περίοδο σύμβασης (π.χ. 30 χρόνια) με την προϋπόθεση ότι η ποσότητα και η ποιότητα των υπηρεσιών να διατηρείται στο επίπεδο που έχει προσδιοριστεί στη Σύμβαση καθ' όλη τη διάρκειά της.

Η Συνεργασία μεταξύ Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα, μπορεί ακόμη να αποτελέσει μια βασική στρατηγική για να θερμάνει την οικονομία, τονώνοντας το ρυθμό ανάπτυξης, αλλά και δημιουργώντας ανταγωνιστικές συνθήκες στις αγορές επιτυγχάνοντας με τον τρόπο αυτό τεχνολογική αλλαγή και καινοτομία. Επίσης αυτή η μέθοδος έχει τη δυνατότητα να λύσει το πρόβλημα των υποδομών, να προσελκύσει ιδιωτικές επενδύσεις και να δώσει διέξοδο στον κατασκευαστικό κλάδο. Αυτό όμως απαιτεί σωστή προετοιμασία των έργων και σωστές επιλογές, ιδιαίτερα στην αρχή μέχρι να αποκτηθεί εμπειρία. Αρκεί να θυμηθούμε στο σημείο αυτό την κακοτεχνία και τις παλινδρομήσεις στην εφαρμογή του συστήματος στάθμευσης (πάρκινγκ) στην Αθήνα, την καθυστέρηση κατασκευής των υπογείων πάρκινγκ, την ανυπαρξία χώρων στάθμευσης κοντά στους σταθμούς των Μετρό. Πρέπει εδώ να τονίσουμε την μείωση του χρόνου παραχώρησης στο Αεροδρόμιο των Σπάτων, κατά την επαναδιαπραγμάτευση της Σύμβασης, που ήταν η κύρια αιτία για τα πανάκριβα τέλη και την έλλειψη αισθητικής του έργου.

Σημαντικό ακόμη θετικό στοιχείο των συμβάσεων παραχώρησης είναι και η έγκαιρη αποπεράτωση του έργου, καθώς η ιδιωτική κατασκευάστρια εταιρεία έχει ισχυρό κίνητρο να ολοκληρώσει όσο πιο γρήγορα μπορεί το έργο αυτό, γιατί θα έχει και περισσότερο χρόνο εκμετάλλυσής του μέσα στο χρόνο που έχει οριστεί η παραχώρησή του (μέσα στο χρόνο αυτό έχει συμπεριληφθεί και ο χρόνος κατασκευής του).

Επιπρόσθετα με τις Συμβάσεις Παραχώρησης των δημοσίων έργων επιτυγχάνεται η ανάθεση της λειτουργίας και της συντήρησης τους σε πιο ανταγωνιστικά συστήματα οργάνωσης και διαχείρισης τα οποία συναντάμε στον ιδιωτικό τομέα ο οποίος ως γνωστό λειτουργεί με πιο αυστηρά χρηματοοικονομικά κριτήρια.

Προχωρώντας στα αρνητικά συμπεράσματα για τις συμβάσεις παραχώρησης δημόσιου-ιδιωτικού τομέα, συναντάμε ότι βασικό μειονέκτημα των Συμβάσεων Παραχώρησης είναι το αρχικό υψηλό τους κόστος το οποίο είναι ιδιαίτερα ακριβό, παρά το γεγονός ότι το κόστος λόγω της Σύμβασης στη συνέχεια δεν μπορεί να αλλάξει.

Αρνητικό ακόμη είναι το αυξημένο κόστος χρήματος, λόγω της πολλαπλής μεσολάβησης τόσο ως προς την άντληση των κεφαλαίων όσο και στην εξασφάλιση των εγγυήσεών τους. Επιπλέον ακόμη και το αυτό καθεαυτό ποσοστό συμμετοχής των ιδίων κεφαλαίων του Ελληνικού Δημοσίου εξακολουθεί στο σύνολο των Συμβάσεων Παραχώρησης να παραμένει αρκετά υψηλό, ελαττώνοντας έτσι κατά πολύ τα όποια θετικά των Συμβάσεων Παραχώρησης. Ακόμη η σύναψη μεγάλων, πολύπλοκων και πολύτομων συνδυασμένων μεταξύ τους συμβάσεων που έχουν ιδιαίτερο οικονομικό και νομικό βάρος και όπου η γνώση τους σε λεπτομέρειες απαιτεί την ύπαρξη ικανότατου και δυναμικού επιτελείου αποτελεί επιπλέον παράγοντα που αυξάνει τελικά και άλλο το κόστος.

Υπάρχουν και προβλήματα, καθώς και δυσλειτουργίες στην εφαρμογή των συμβάσεων, δεδομένου ότι δεν υπάρχει ένα κοινό νομοθετικό πλαίσιο που να εφαρμόζεται στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που θα διευκόλυνε τους διακανονισμούς σε επίπεδο ένωσης ή να εκδίδονται οδηγίες.

Το μέλλον των ΣΔΙΤ στην Ελλάδα τώρα έχει διαφυλαχτεί και με τον νέο Νόμο περί ΣΔΙΤ 3389/2005 όπου είναι άρτιος και τα θετικά του αποτελέσματα θα φανούν σε δύο με τρία χρόνια. Ακόμη η εμπειρία των Ελληνικών Επιχειρήσεων αλλά και του Δημοσίου είναι μεγαλύτερη και αυτό σημαίνει ότι θα μπορέσουν να αντιμετωπίσουν με μεγαλύτερη ωριμότητα και πείρα τις νέες συμβάσεις. Το προσωπικό τους είναι πλέον πιο εξειδικευμένο και έτοιμο να συνεισφέρουν με τις γνώσεις και την εμπειρία τους στα νέα μεγάλα και μικρότερα έργα που θα γίνουν στη χώρα μας. Οι Ελληνικές επιχειρήσεις μπορούν και έχουν αποδείξει ότι πλέον μπορούν να συμμετέχουν στα μεγάλα έργα. Ακόμη οι ξένοι επενδυτές προσελκύονται περισσότερο πλέον και δεν διστάζουν να επενδύσουν σε μεγάλα έργα.

Η συμβολή της ψηφιακής τεχνολογίας στη διαχείριση της κυκλοφορίας σε μία μητροπολιτική περιοχή

*Διπλωματική Εργασία, για το διατμηματικό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών "Οργάνωση και Διαχείριση Συστημάτων Κυκλοφορίας και Στάθμευσης", Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών, Πολυτεχνική Σχολή Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 2006
Επιβλέπουσα: Καθηγήτρια Μάγδα Γησιτάβα-Λατινοπούλου*

Νικόλαος ΓΑΒΑΝΑΣ

Αντικείμενο της διπλωματικής εργασίας είναι η καταγραφή και παρουσίαση των Έξυπνων Συστημάτων Μεταφορών (Intelligent Transportation Systems, ITS) που χρησιμοποιούνται στη διαχείριση της κυκλοφορίας και των αστικών συγκοινωνιών σε μία μητροπολιτική περιοχή και η παρουσίαση πρότασης για την ανάπτυξη Ολοκληρωμένου «Έξυπνου» Συστήματος Διαχείρισης των Δημόσιων Συγκοινωνιών για την Θεσσαλονίκη.

Η εισαγωγή των τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας (information and communication technologies, ICTs) στον τομέα των μεταφορών έγινε παγκοσμίως με τα ευφυή συστήματα μεταφορών (intelligent transportation systems, ITS) (Διδακτικές Σημειώσεις Μαθήματος Ε11). Τα ITS αποτελούν συνδυασμό μέσων της ψηφιακής τεχνολογίας και των τηλεπικοινωνιών και στρατηγικών του σύγχρονου management με σκοπό την βελτιστοποίηση της απόδοσης ενός συστήματος μεταφορών (http://www.its-assist.org.uk/about_its.htm).

Νικόλαος Γαβανάς, M.Sc. Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών, Πολυτεχνική Σχολή, Α.Π.Θ.

ΤΟΠΟΣ: Επιθεώρηση Χωρ.κής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβαλλοντος, 26-27/2006 ISSN 1165-3267 σσ. 187-195

1 Ευφυή συστήματα μεταφορών

Η εγκατάσταση και ορθή λειτουργία των ITS είναι μία σύνθετη και χρονοβόρα διαδικασία. Παρόλα αυτά, η εφαρμογή τους σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, όπως τα μέτρα ήπιας κυκλοφορίας, μπορούν να αναβαθμίσουν ριζικά όχι μόνο τις συνθήκες της μετακίνησης αλλά και το επίπεδο διαβίωσης γενικότερα.

Το αντικείμενο του Κέντρου Ελέγχου και Διαχείρισης Κυκλοφορίας (Urban Traffic Management and Control, UTM) είναι η συλλογή και επεξεργασία πληροφοριών σχετικά με το δίκτυο μεταφορών και άλλες λειτουργικές παραμέτρους. Μέσω των ΚΕΔΚ, οι διάφοροι εμπλεκόμενοι φορείς για τη διαχείριση της κυκλοφορίας συντονίζουν τις ενέργειές τους. Η συλλογή, η επεξεργασία και η ανταλλαγή των πληροφοριών των σχετικών με το αστικό δίκτυο μεταφορών γίνεται με την συμβολή εξειδικευμένου προσωπικού, ηλεκτρονικών υπολογιστών, ειδικών λογισμικών και ψηφιακών χαρτών (Διδακτικές Σημειώσεις Μαθήματος Κο6).

«Έξυπνες» υποδομές

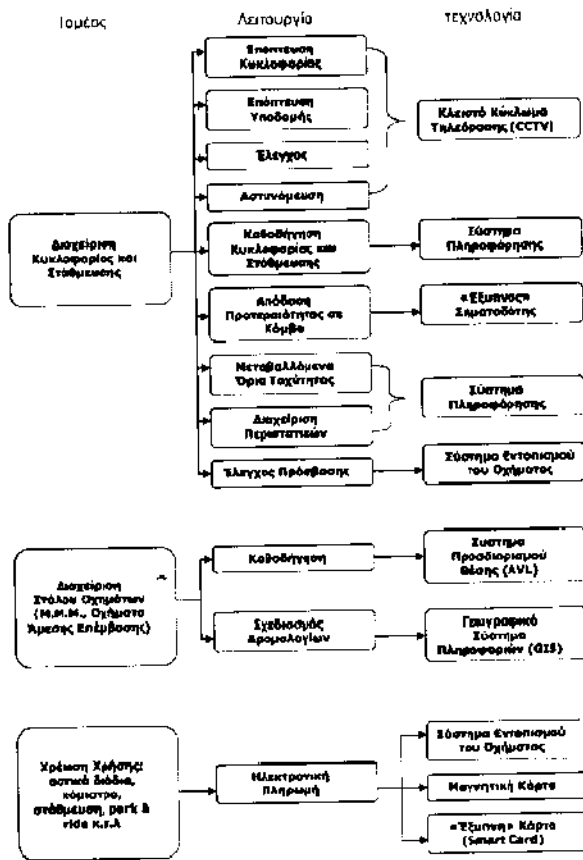
Στο Διάγραμμα 1 παρουσιάζεται μία συνοπτική ταξινόμηση των ευφύων συστημάτων μεταφορών που χρησιμοποιούνται σε μητροπολιτικά δίκτυα, με έμφαση στις «έξυπνες» υποδομές. Τα συστήματα ταξινομούνται ανάλογα με τον τομέα διαχείρισης των αστικών μεταφορών και τη συγκεκριμένη λειτουργία που εξυπηρετούν.

Ταυτόχρονα, έχουν αναπτυχθεί πολλές καινοτόμες τεχνικές διαχείρισης των αστικών μεταφορών, οι οποίες μπορούν να υποστηριχθούν από ευφυή συστήματα. Οι σημαντικότερες είναι: Park and Ride, Διατροφικότητα των ΜΜΜ, Διαχείριση της Ζήτησης (Demand Management), Διαχείριση Εμπορευματικών Μεταφορών σε επίπεδο διανομής.

Αξιολόγηση των Ευφύων Συστημάτων Μεταφορών

Τα πλεονεκτήματα της χρήσης ITS για τη διαχείριση του μητροπολιτικού δικτύου μπορούν να διαχωριστούν σε πλεονεκτήματα για τον φορέα διαχείρισης (όπως: Διευκόλυνση της διαδικασίας λήψης απόφασης, Μείωση παραβάσεων, Μείωση κόστους λειτουργίας, Δυνατότητα συνεργασίας μεταξύ συστημάτων και φορέων) και σε πλεονεκτήματα για τον χρήστη (όπως: Αποδοτικότερες μετακινήσεις, Συμπληρωματικότητα των μέσων, Ασφάλεια

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 Ταξινόμηση των ITS για τη διαχείριση μητροπολιτικών δικτύων μεταφορών (1/2)

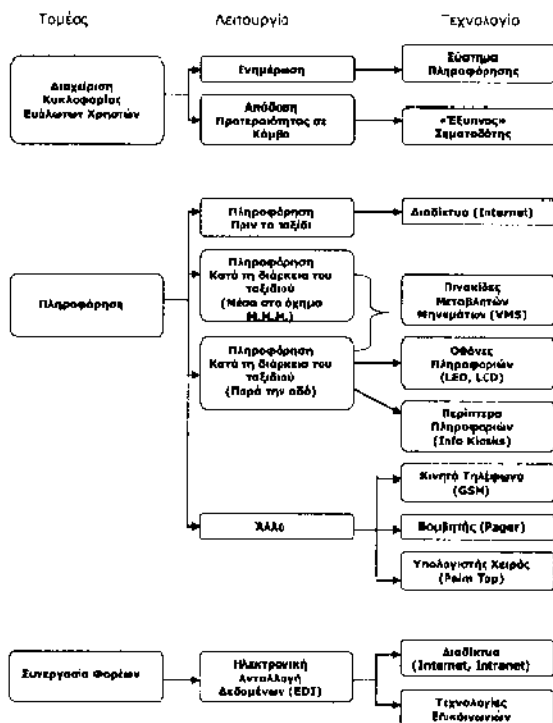

Πηγή: M:retak Systems, 2003, <http://www.benefitcost.its.dot.gov>

και άνεση, Εύρεση βέλτιστων διαδρομών, Καθοδήγηση σε έκτακτα περιστατικά, Μείωση των παραγόντων ρύπανσης.

Από την άλλη, τα αρνητικά σημεία των ITS πρέπει να αναζητηθούν στο πλαίσιο εφαρμογής τους και στον τρόπο χρήσης τους ως εργαλεία για την διαχείριση του δικτύου. Εδώ περιλαμβάνονται: Σχετικά υψηλό αρχικό κόστος, Συμβατότητα και τυποποίηση, Τεχνολογική απαξίωση, Αθέμιτος ανταγωνισμός, Μείωση θέσεων εργασίας, Ανισότητα στην προσφορά υπηρεσιών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 Ταξινόμηση των ITS για τη διαχείριση μητροπολιτικών δικτύων μεταφορών (2/2)

2 Εφαρμογή των ITS στον διεθνή χώρο

Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική

Πρωτοπόροι στον τομέα της Διαχείρισης της Κυκλοφορίας μέσω ITS είναι οι Η.Π.Α., η Ιαπωνία και η Ε.Ε. Ο στόχος αυτών των προσπαθειών εξαρτάται από τις ειδικές ανάγκες του μεταφορικού συστήματος της κάθε χώρας αλλά εντάσσεται γενικότερα στην προώθηση πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης. Έτσι, αναπτύσσονται διεθνείς συνεργασίες για την ανάπτυξη των ITS, με σημαντικότερο το Διεθνές Συμβούλιο για τα Ευφυή Συστήματα Μεταφορών (World Congress for Intelligent Transportation Systems).

Οι πρώτες πιλοτικές εφαρμογές στον ευρωπαϊκό χώρο χρονολογούνται από το 1988 με το πρόγραμμα DRIVE της DG XIII που αφορούσε στις οδικές μεταφορές. Τα επόμενα χρόνια, η Ε.Ε. υποστήριξε την ερευνητική δραστηριότητα στον εξεταζόμενο τομέα υπό την καθοδή-

γηση, αρχικά, της DG INFSO και, αργότερα, της DG TREN αλλά και της DG RTD.

Σε επίπεδο αρχών, η προώθηση των νέων τεχνολογιών στις μεταφορές είναι από τα κύρια σημεία στη λήψη μέτρων και αποφάσεων. Η προώθηση αυτή δεν αναφέρεται μόνο στον τομέα της έρευνας και της εφαρμογής αλλά και στην εύρεση τρόπων χρηματοδότησης (EC, 2001).

Η εφαρμογή της πόλης του Τορίνο (The Turin Case-Study)

Το 1992 ξεκίνησε στο Τορίνο το ερευνητικό πρόγραμμα Τεχνολογίες Τηλεματικής για τις Μεταφορές και την Κυκλοφορία (Telematic Technologies for Transports and Traffic in Turin, 5T) (Ιούλιος 1992-Δεκέμβριος 1997) με συγχρηματοδότηση της Ε.Ε. και του Ιταλικού Υπουργείου Περιβάλλοντος.

Η αξιολόγηση του προγράμματος οδήγησε στα εξής συμπεράσματα:

- Μείωση του χρόνου μετακίνησης (average O/D trip-time) κατά 21%.
- Μείωση στην εκπομπή CO κατά 6% και στην κατανάλωση καυσίμου κατά 8%.

Τέλος, η αξιολόγηση έδειξε ότι, μόνο από τα οφέλη λόγω της μείωσης του αριθμού οχημάτων και των ωρών απασχόλησης του προσωπικού, η επένδυση θα αποσβεσθεί σε 1.296 ημέρες (Mobility Telematics Application In Turin).

3 Εφαρμογή των ITS στην Ελλάδα: Το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης

Η εφαρμογή των ευφυών συστημάτων στη διαχείριση των αστικών μεταφορών στην Ελλάδα είναι περιορισμένη, με μοναδική ίσως εξαίρεση τις μεταφορές στη μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας όπου τα τελευταία χρόνια διεξάγονται σημαντικές παρεμβάσεις για την αποσυμφόρηση του κέντρου της και την αύξηση της προσπελασιμότητας των πολιτών προς τις βασικές χρήσεις γης.

Υφιστάμενη κατάσταση

Στο Παλεοδομικό Συγκρότημα της Θεσσαλονίκης και στην Περιαστική Ζώνη πραγματοποιούνται καθημερινά 1.600.000 μετακινήσεις με όλα τα μέσα μεταφοράς. Το 40,6% των

μετακινήσεων πραγματοποιείται με Ι.Χ. αυτοκίνητα και το 27,5% με Δημόσιες Συγκοινωνίες (ΟΡΘΕ, 2001). Τα βασικά προβλήματα κινητικότητας που παρουσιάζονται είναι τα εξής:

- Χαμηλό ποσοστό μετακινήσεων με αστικά λεωφορεία.
- Έλλειψη υποδομών και τεχνικών διαχείρισης της κυκλοφορίας
- Κυκλοφοριακή συμφόρηση των κεντρικών περιοχών, που εξυπηρετούν μετακινήσεις με προορισμό τα κεντρικά εμπορικά καταστήματα και υπηρεσίες αλλά και σημαντικό τμήμα της διαμπερούς κυκλοφορίας, και διασπορά του φαινομένου προς κάποιους Δήμους εκτός κέντρου.
- Ελλείψεις σε θέσεις στάθμευσης. Σύμφωνα με την Κυκλοφοριακή Μελέτη του 1996, από το Πρώτο Δημοτικό Διαμέρισμα “λείπουν” 11.000 θέσεις στάθμευσης.
- Ψύπανση λόγω συμφόρησης (αέρια ρύπανση, οπτική όχληση και θόρυβος).
- Έντονη αστική ανάπτυξη και μεταβολή της κατανομής χρήσεων γης σε συνδυασμό με ιδιαίτερα γεωγραφικά χαρακτηριστικά.
- Χαμηλή ανταγωνιστικότητα των δημοτικών συγκοινωνιών.

Στα πλαίσια της εφαρμογής ITS για την αναβάθμιση του επιπέδου των αστικών μεταφορών στη μητροπολιτική περιοχή, η σημαντικότερη προσπάθεια είναι το «Ολοκληρωμένο Σύστημα Τηλεματικής Ο.Α.Σ.Θ. για την Πληροφόρηση των Επιβατών», το οποίο δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμη (Σπανός, 2001). Ταυτόχρονα, πολλά είναι τα έργα υποδομής που προγραμματίζονται για την περιοχή, όπως το Μετρό Θεσσαλονίκης και η Υποθαλάσσια Αρτηρία.

Πρόταση για την ανάπτυξη Ολοκληρωμένου «Εξυπνου» Συστήματος Διαχείρισης των Δημόσιων Συγκοινωνιών

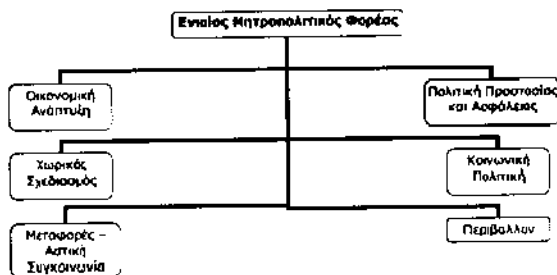
Η μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης, όπως κάθε σύγχρονη μητρόπολη, αποτελεί το κέντρο κοινωνικοοικονομικής και διοικητικής δραστηριότητας της ευρύτερης περιοχής και παρουσιάζει μεγάλη πληθυσμιακή συγκέντρωση. Με δεδομένο το μητροπολιτικό χαρακτήρα, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τον προγραμματισμό για τις μελλοντικές μεταφορικές υποδομές που σχολιάσθηκαν παραπάνω, η παρούσα εργασία προτείνει την ανάπτυξη ενός

ολοκληρωμένου συστήματος διαχείρισης των δημόσιων συγκοινωνιών στη Θεσσαλονίκη, το οποίο θα χρησιμοποιεί ένα λειτουργικό συνδυασμό ITS.

Συγκεκριμένα, εξετάστηκαν στο σύνολό τους τα συστήματα ITS που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στις Δημόσιες Συγκοινωνίες, καθώς και άλλα συμπληρωματικά μέτρα κοινωνικού και περιβαλλοντικού χαρακτήρα.. Κάποια συστήματα απορρίφθηκαν, όπως για παράδειγμα το σύστημα αυτόματης πλοήγησης στα οχήματα του Ο.Α.Σ.Θ. λόγω των κυκλοφοριακών και γεωμετρικών χαρακτηριστικών του οδικού δικτύου. Αντίθετα, η σημασία κάποιων δραστηριοτήτων υπογραμμίστηκε, όπως η προώθηση της διατροφικότητας κατά την ανάπτυξη των εναλλακτικών μέσων δημόσιων συγκοινωνιών (Μετρό Θεσσαλονίκης).

Η διαχείριση του συστήματος που εξετάστηκε θα αποτελεί αντικείμενο του ενιαίου σχήματος μητροπολιτικής διακυβέρνησης της Θεσσαλονίκης και, συγκεκριμένα, του τομέα των Μεταφορών και Αστικών Συγκοινωνιών (Διάγραμμα 2). Ο τομέας των Μεταφορών, από την άλλη, θα αποτελείται από τους υποτομείς για τον καθολικό σχεδιασμό των μεταφορών, για τη διαχείριση των αστικών συγκοινωνιών, για τη διαχείριση των υπεραστικών συγκοινωνιών, για τη χωροθέτηση ειδικών χρήσεων γης, για τη διαχείριση στάθμευσης, για τη διαχείριση κυκλοφορίας και για τη διαχείριση εμπορευματικών μεταφορών.

Διάγραμμα 2 Δομή της σχέσης αλληλεξάρτησης της Διαχείρισης των Δημόσιων Συγκοινωνιών με τον Ενιαίο Μητροπολιτικό Φορέα Θεσσαλονίκης

Πηγή: Γετίλης και Κουκάλας, 2003

Οι υποτομείς θα εποπτεύονται από τα αντίστοιχα Κέντρα Ελέγχου και Διαχείρισης, που θα συνεργάζονται με δυναμική ανταλλαγή πληροφορίας, εξοπλισμού και υπηρεσιών.

Η εγκατάσταση του εξεταζόμενου συστήματος στη μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης πρέπει να γίνει μέσα σε ένα πλαίσιο προϋποθέσεων, όπως ο σαφής διαχωρισμός αρμοδιοτήτων μεταξύ των φορέων, η εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα, ο σχεδιασμός των επεμβάσεων σε σχέση με την υφιστάμενη κατάσταση και τις μελλοντικές εκτιμήσεις, η αξιολόγηση με επιστημονικές μεθόδους, η σταδιακή εφαρμογή και ο συνδυασμός με συμπληρωματικά μέτρα και η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης.

4 Συμπεράσματα και προτάσεις

Σε διεθνές επίπεδο, τα Ευφυή Συστήματα Μεταφορών έχουν συμβάλει σε διάφορους τομείς, όπως η βελτίωση των συνθηκών μετακίνησης, η προώθηση των Μ.Μ.Μ. και της διατροπικότητας αλλά και η εξομάλυνση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των μεταφορών. Παρόλα αυτά, η εφαρμογή των ITS είναι ένα σύνθετο εγχείρημα που απαιτεί συνδυασμό ενεργειών σε διαφορετικά επίπεδα δραστηριότητας.

Καθώς η ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης αυξάνεται σε διάμετρο και πληθυσμό, τα προβλήματα στις ήδη βεβαρημένες ζώνες αυξάνονται, ενώ, ταυτόχρονα, εξαπλώνονται και στις αναπτυσσόμενες ζώνες. Η εφαρμογή του Συστήματος Διαχείρισης των Δημόσιων Συγκοινωνιών της Θεσσαλονίκης θα λειτουργήσει αποτρεπτικά στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων της ανάπτυξης στις ζώνες όπου τα προβλήματα είναι εμφανή, αλλά και προληπτικά στις υπόλοιπες ζώνες της μητροπολιτικής περιοχής.

Ένα σημαντικό εμπόδιο στην προώθηση των εφαρμογών ITS σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι η ανεπάρκεια κοινών προδιαγραφών. Έτσι, πρέπει να αναπτυχθεί ένα πλέγμα προδιαγραφών συμβατότητας, τεχνικών αλλά και ποιοτικών χαρακτηριστικών με στόχο την εξασφάλιση των στόχων βιωσιμότητας στον ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο.

Παράλληλα, το πλαίσιο προδιαγραφών πρέπει να συνδυαστεί με ένα δυναμικό, ενιαίο Σύστημα Αξιολόγησης των ITS που θα παρέχει ποσοτικά και ποιοτικά συγκριτικά αποτελέσματα για κάθε στάδιο ανάπτυξης, εγκατάστασης και εφαρμογής τους στο πεδίο. Στόχος της αξιολόγησης είναι ο έλεγχος του συστήματος ITS κατά την ανάπτυξή του, ώστε η τελική μορφή του να ανταποκρίνεται στις ανάγκες για τις οποίες σχεδιάστηκε. Ταυτόχρονα, η αξιολόγηση αποτελεί βασικό συστατικό της ορθής διαχείρισης κατά τη λειτουργία του συστήματος (<http://www.its.dot.gov>).

Βιβλιογραφικές Αναφορές**ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ**

European Commission (EC), (2001), *White Paper, European transport policy for 2010: time to decide*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Mitretek Systems, (2003) *Intelligent Transportation Systems Benefits And Costs*, , Update, Federal Highway Administration, United States Department Of Transportation, Washington D.C., May.

MobilityTelematics Application In Turin: The Project 5T, Cape – Good Practice Examples In Transport Telematics.

Steve Tarry, (2002), *Associate Director Faber Maunsell, ITS Assist Regional Seminar*, The DTLR's ITS Assist Project, April.

Traffic Advisory Leaflet ITS 1/03, (2003), *ITS In Local Government*, U.K. Department For Transport, Traffic Advisory Unit.

ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Θεσσαλονίκης-(ΟΡΘΕ) (2001) *Γενική Μελέτη Μεταφορών Και Κυκλοφορίας Για Το Πολεοδομικό συγκρότημα Και Την Περιαστική Ζώνη Θεσσαλονίκης*, Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.

Σπανός Γ. Μ., (2001), *Διερεύνηση Των Επιπτώσεων Των Νέων Τεχνολογιών Αυτόματου Εντοπισμού Οχημάτων Στην Δομή Και Λειτουργία Φορέων Δημοσίων Αστικών Συγκοινωνιών (Διαδακτορική Διατριβή)*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών, Θεσσαλονίκη, Σεπτέμβριος.

Διδακτικές Σημειώσεις Μαθήματος Ε11, Οργάνωση Και Διαχείριση Συστημάτων Κυκλοφορίας Και Στάθμευσης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης – Πολυτεχνική Σχολή, Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: «Σχεδιασμός, Οργάνωση Και Διαχείριση Συστημάτων Μεταφορών – ΜΕΤ.Μ.», Φερινό Εξάμηνο, Ακαδημαϊκό Έτος 2004 – 2005.

Διδακτικές Σημειώσεις Μαθήματος Κο6, Εφαρμογή Των Τεχνικών Της Κοινωνίας Της Πληροφορίας Στις Μεταφορές, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης – Πολυτεχνική Σχολή, Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: «Σχεδιασμός, Οργάνωση Και Διαχείριση Συστημάτων Μεταφορών – ΜΕΤ.Μ.», Χειμερινό Εξάμηνο, Ακαδημαϊκό Έτος 2004 – 2005.

Παναγιώτης Γετίμης, Γρηγόρης Καυκαλάς, (2003), *Μητροπολιτική Διακυβέρνηση (Διεθνής Εμπειρία και Ελληνική Πραγματικότητα)*, Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού (ΙΑΠΑΔ), Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Δικτυακοί Τόποι

http://www.its-assist.org.uk/about_its.htm

<http://www.benefitcost.its.dot.gov>

<http://www.its.dot.gov>

Ελληνική πόλη και περιφέρεια σε μετάβαση: Μετασχηματισμοί και κεντρικότητες - Η περίπτωση της Θεσσαλονίκης

*Διπλωματική Εργασία για το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Πολεοδομίας - Χωροταξίας,
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, ΕΜΠ, Αθήνα 2005
Επιβλέπουσα: Καθηγήτρια Ντ. Βαΐου*

Γεωργία ΓΕΜΕΝΕΤΖΗ

Η συνεχής αστικοποίηση μεταλλάσσει την αντίληψή μας για την πόλη και τον τρόπο που τη βιώνουμε. «Πόλη», «κέντρο», «περιφέρεια», «υπαιθρος» είναι έννοιες που απαιτούν συνεχή επαναπροσδιορισμό. Αυτό που μέχρι πρόσφατα θεωρούνταν ότι ανήκε στην περιφέρεια τώρα ενσωματώνεται στον αστικό χώρο, ενώ ο άλλοτε πυρήνας της πόλης σήμερα αποτελεί μονάχα ένα τμήμά του κέντρου της. Τα όρια της είναι ασαφή και διαπερατά. Καθώς η πόλη εξαπλώνεται προς την υπαίθρο, τα σύνορά της, φυσικά, θεσμικά ή οικονομικά μετατοπίζονται. Ανάλογα μετατοπίζονται και διευρύνονται τα όρια του κέντρου, ο αστικός, περιαστικός και εξωαστικός χώρος, ενώ ο μεταξύ τους διαχωρισμός παραμένει δυσδιάκριτος.

Αντικείμενο της εργασίας είναι η διερεύνηση των μετασχηματισμών της ελληνικής πόλης σε συνάρτηση με την περιφέρειά της. Εξετάζονται τόσο οι χωρικές μορφές αστικοποίησης του άλλοτε υπαίθριου χώρου όσο και οι λειτουργικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των επιμέρους τμημάτων της πόλης. Από αυτό το σύνθετο πλέγμα αλληλεξαρτήσεων του αστικού και εξωαστικού χώρου γεννιέται το ερώτημα αν η διεύρυνση των ορίων της

πόλης επιδρά στην εμβέλεια του παραδοσιακού κέντρου, είτε σχηματίζοντας νέα κέντρα ή κεντρικότητες είτε ενισχύοντας το γνωστό μοντέλο του κυρίαρχου κέντρου και της εξαρτώμενης περιφέρειας.

Η εργασία διαρθρώνεται σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος συνίσταται σε δύο επιμέρους τμήματα. Η μεταβολή του χωρο-λειτουργικού συστήματος της πόλης δεν είναι σύγχρονο φαινόμενο, ούτε αποκλειστικά ελληνικό. Έτσι, αρχικά κρίνεται σκόπιμη μια σύντομη ανασκόπηση στη δομή της ευρωπαϊκής πόλης, κυρίως από τον 19^ο αιώνα και μετά, που επιχειρεί να δείξει ότι ο προσδιορισμός της πόλης και των επιμέρους τμημάτων της – κέντρο, προάστια, περιφέρεια - που τη συνθέτουν μεταβάλλεται στο πέρασμα του χρόνου. Στη συνέχεια εξετάζονται τα φαινόμενα μετασχηματισμού του αστικού και περιφερειακού χώρου, που συνεπάγεται η ανάπτυξη της ελληνικής πόλης από το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα και μετά. Οι ρυθμοί και οι μορφές της ανάπτυξης δεν είναι ταυτόσημες σε όλες τις ελληνικές πόλεις, ωστόσο επαναπροσδιορίζουν το μέγεθος και τη λειτουργία της πόλης, θέτοντας ταυτόχρονα το ζήτημα της θέσης του παραδοσιακού κέντρου στο παλλόμενο σύστημα της πόλης.

Το κύριο εργαλείο που χρησιμοποιείται για την περιγραφή της δομής της πόλης ως ένα ευρύτερο σύστημα και του μετασχηματισμού της είναι μια «τομή διαμέσου» της ("transect"). Αυτή εφαρμοζόμενη στη δομή της πόλης εικονογραφεί τη θεμελιώδη αστική ως αγροτική διαβάθμισή της και τη διαφοροποίηση αλλά και πυκνότητα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων που τη διαμορφώνουν. Αποτελεί μια μορφή ιεράρχησης των επιμέρους συστατικών της πόλης, από το πιο αστικό (και κατά συνέπεια αυτό που είναι πιο κοντά στον όρο «πόλη», όπως για παράδειγμα το κέντρο της) ως το περιφερειακό και το αγροτικό.

Η οργάνωση της ελληνικής πόλης στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα βασίστηκε ως επί το πλείστον στο μονοκεντρικό μοντέλο, που κυριαρχεί μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του '80. Το κέντρο αποτελεί τον πυρήνα, τον πυκνωτή της ελληνικής πόλης και έχει πολυλειτουργικό χαρακτήρα. Το τελευταίο οφείλεται στη διάχυση των δραστηριοτήτων στον αστικό ιστό, αποτέλεσμα του ευέλικτου μοντέλου της πολυκατοικίας. Ιδιαίτερα η λειτουργία τριπογενών δραστηριοτήτων στο ισόγειο των πολυκατοικιών διαμορφώνει ένα συνεχές πλέγμα κεντρικών που υποδεικνύει την εκτεταμένη κεντρικότητα της πόλης. Ορισμένες μεταβολές στο κέντρο της πόλης παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια, με τις προγραμματισμένες πολεοδομικές παρεμβάσεις, με τη μορφή των «αναπλάσεων» κεντρικών περιοχών που

στοχεύουν στον «εξευγενισμό» τους. Χρήσεις που σχετίζονται με άτυπες παραγωγικές δραστηριότητες εκτοπίζονται για να καταληφθεί ο χώρος από «ευγενέστερες» χρήσεις, αναψυχής, πολιτισμού ή ακόμα και κατοικίας των εύρωστων οικονομικά στρωμάτων. Έτσι, νέα μικρότερα κέντρα δημιουργούνται μέσα στο ευρύτερο σε έκταση και λειτουργίες παραδοσιακό κέντρο. Είναι ένας νέος τύπος κέντρου, με διακεκριμένες λειτουργίες που αποκτούν κεντρικό χαρακτήρα σε συγκεκριμένους χρόνους της ημέρας και απευθύνονται σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού.

Ο πιο συνήθης μετασχηματισμός του αστικού χώρου συντελείται με την αστική ανάπτυξη στην περίμετρο της πόλης. Η δόμηση, περισσότερο ή λιγότερο συνεκτική, καταλαμβάνει και τις «εκτός σχεδίου» περιοχές, είτε πραγματοποιείται αυθαίρετα είτε με βάση τα εκάστοτε νομοθετικά εργαλεία. Τα επάλληλα κύματα προσφύγων και μεταναστών εγκαθίστανται σε εκτεταμένες συνοικίες αυθαίρετων, γύρω από υφιστάμενους πυρήνες ή σε άμεση γειτνίαση με την περιφέρεια της πόλης. Η επέκταση της πόλης με την ενσωμάτωση των αυθαίρετων περιοχών δε συνοδεύεται άμεσα από την ανάπτυξη κεντρικών λειτουργιών στην περιφέρειά της. Μόνο όταν αυτά εντάσσονται θεσμικά και διοικητικά στην πόλη τίθεται το ζήτημα της πολυκεντρικής δομής με την οργάνωση τοπικών ισχυρών κέντρων. Στον αντίποδα των περιοχών αυτών βρίσκεται η δημιουργία περιοχών κατοικίας «προαστιακού τύπου» με χαμηλή πυκνότητα και δόμηση. Η τάση αυτή για διασπορά της κατοικίας έξω από τα όρια της πόλης, χωρίς σημαντική μείωση του πληθυσμού στις κεντρικές ζώνες, δε δημιουργεί από μόνη της νέες κεντρικότητες.

Η γραμμική ανάπτυξη κατά μήκος σημαντικών οδικών αξόνων αποτελεί ένα ακόμη φαινόμενο μετασχηματισμού των περιαστικών και εξωαστικών περιοχών. Η συγκέντρωση λειτουργιών που αφορά συνήθως τριπογενείς δραστηριότητες και κατ'επέκταση κεντρικές λειτουργίες μπορεί να συνοδεύει την κατοικία ή να συμπαρασύρει την ανάπτυξή της. Η κατασκευή ενός νέου οδικού άξονα, όπως ο παρακαμπτήριος δρόμος πόλης ή οικισμού ασκεί ισχυρές ελκτικές δυνάμεις σε διαφόρων ειδών «εντατικές» χρήσεις γης, οι οποίες ελλείψει απαγορευτικών ή άλλων ρυθμιστικών διαδικασιών αρχίζουν να εγκαθίστανται στον παρόδιο χώρο του. Σε ένα επόμενο στάδιο ασκούνται πιέσεις για εντάξεις των εκτάσεων στο σχέδιο πόλης και προωθούνται ρυθμίσεις για την επαύξηση της συγκέντρωσης παρόδιων λειτουργιών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η πόλη να διαστέλλεται ακολουθώντας τη χάραξη των οδικών περιοχών και τις αστικές περιοχές που γεννώνται κατά μήκος αυτών,

ενώ οι άξονες αναδεικνύονται σε γραμμικά τοπικά κέντρα. Συχνά, οι μεγάλοι βασικοί οδικοί άξονες, συνιστούν και κέντρα ευρύτερης εμβέλειας, με την αποκέντρωση του εμπορίου και των υπηρεσιών και την εγκατάστασή τους κατά μήκος τμημάτων τους, σε απόσταση από τη «συνεκτική» πόλη.

Η οργανωμένη ανάπτυξη σημειακών συγκεντρώσεων στην περιφέρεια της πόλης, αποτέλεσμα των πυκνώσεων του «ιστού» κατά μήκος των αρτηριών και της δημιουργίας αστικών επιφανειών συνιστά μια νέα πραγματικότητα. Συνεπάγεται σημαντικές αλλαγές στην οργάνωση του αστικού χώρου με επιδράσεις κυρίως στον κεντρικό πυρήνα της πόλης, αλλά και της περιφέρειας αφού «ανοίγει» νέα εδάφη προς εκμετάλλευση. Οι συγκεντρώσεις αυτές στοιχειοθετούν ένα διασκορπισμένο δίκτυο λειτουργικών αυτονομιών, αποκομμένων από τον πολεοδομικό ιστό, που συνδυάζουν κεντρικές λειτουργίες και εξαστομικευμένη δράση και δημιουργούν έτσι αυξημένες ροές κινητικότητας. Παρά το γεγονός ότι πρόκειται για χώρους με εξειδικευμένες χρήσεις γης (κυρίως χώρους αναψυχής και κατανάλωσης) εντούτοις αποτελούν νέες «κεντρικότητες» και διευρύνουν τα όρια της πόλης.

Στο δεύτερο μέρος εξετάζεται ως περίπτωση μελέτης η Θεσσαλονίκη. Επιχειρείται ο εντοπισμός και η εξειδίκευση των φαινομένων μετασχηματισμού που αναφέρθηκαν στο πρώτο μέρος μέσα από την καταγραφή των τάσεων της αστικής και περιαστικής ανάπτυξης της πόλης. Εντοπίζεται το κέντρο της πόλης και διερευνώνται οι χωρικές μορφές της συγκρότησής του και η μεταβολή της ισχύος του σε συνάρτηση με τα εν δυνάμει νέα κέντρα ή κεντρικότητες. Το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης επιβεβαιώνει τη θέση ότι η επέκταση του αστικού χώρου προς τον περιαστικό και εξωαστικό δεν είναι ένα νέο φαινόμενο. Αυτό που αλλάζει είναι η ταχύτητα και η ένταση με την οποία συντελείται τις δύο τελευταίες δεκαετίες.

Η οικιστική ανάπτυξη της Θεσσαλονίκης μετά το μεσοπόλεμο είναι αποτέλεσμα της σταδιακής ενσωμάτωσης των αυθαίρετων επεκτάσεων κυρίως στη βορειοδυτική άκρη της πόλης. Σε αυτό το διευρυμένο αστικό χώρο, τοπικά κέντρα για την εξυπηρέτηση των καθημερινών αναγκών αναπτύσσονται οργανικά ή κατόπιν πολεοδομικών ρυθμίσεων. Η συνεχής μορφολογικά δομημένη επιφάνεια της πόλης αυξάνεται μέχρι σήμερα με τις επεκτάσεις που γίνονται σύμφωνα με το σχέδιο πόλης και συχνά έπονται των ήδη διαμορφωμένων τάσεων οικιστικής ανάπτυξης. Η μετατόπιση των φυσικών ορίων της πόλης συνεπάγεται και μεταβολή των ορίων του παραδοσιακού κέντρου, το οποίο μεγαλώνει σε έκταση. Το

δίκτυο των κεντρικών λειτουργιών διευρύνεται ακολουθώντας την επέκταση και πυκνώση του υπάρχοντος οικιστικού δικτύου. Ωστόσο, η διάχυση των κεντρικών λειτουργιών προσανατολίζεται στις άμεσα γειτονικές περιοχές του κέντρου και εξασθενεί ποσοτικά και ποιοτικά στις περισσότερο περιφερειακές περιοχές του πολεοδομικού συγκροτήματος, ενώ η συγκέντρωση είναι μεγαλύτερη στους κύριους οδικούς άξονες που συνιστούν γραμμικά κέντρα.

Στα τέλη της δεκαετίας του '80 ξεκινά μία τάση «προαστικοποίησης» ιδιαίτερα έντονη στον ανατολικό τομέα της πόλης. Καθώς πραγματώνεται χωρίς χωροταξικό σχεδιασμό δεν καταφέρνει να ολοκληρωθεί σε μια ώριμη φάση ανάπτυξης νέων οικισμών που συνοδεύεται από τη δημιουργία περιφερειακών κέντρων στον περιαστικό χώρο. Η μονοκεντρική δομή της πόλης επηρεάζεται μόνο από τη δημιουργία ορισμένων τοπικών κέντρων – πυρήνων, που βρίσκονται όμως εντός του του ΠΣΘ.

Παράλληλα, η πόλη ακολουθεί την τυπική διαδικασία επέκτασης κατά μήκος κύριων οδικών αξόνων, η οποία όμως συσχετίζεται από την αρχή της δεκαετίας του '90 και μετά με την εγκατάσταση μεγάλων καταστημάτων και ειδικών χρήσεων. Η αποκέντρωση τριτογενών δραστηριοτήτων από το κέντρο της πόλης σε οργανωμένες συγκεντρώσεις στον περιαστικό χώρο, λόγω της διαθεσιμότητας μεγάλων και ενιαίων γηπέδων και της χαμηλής αξίας γης, δημιουργούν νέου τύπου κεντρικότητες που λειτουργούν ανταγωνιστικά ως προς το παραδοσιακό κέντρο.

Στο τρίτο μέρος παρουσιάζονται ορισμένα συμπεράσματα για τη μεταβολή των χωρικών μορφών και κεντρικών λειτουργιών της Θεσσαλονίκης και των ελληνικών πόλεων. Σίγουρα υπάρχουν διαφορές μεταξύ των πόλεων αφού καθεμιά είναι συνισταμένη πολλών παραγόντων, ιστορικών, κοινωνικών, οικονομικών. Θεωρείται όμως δυνατή η οριοθέτηση ενός γενικότερου πλαισίου ιδιαίτερα για τα μεγάλα αστικά κέντρα που προσομοιάζουν στη δυναμική της Θεσσαλονίκης, χωρίς να αποκλείεται η αντίστίξή του σε μικρότερης κλίμακας πόλεις.

Με τη συνεχώς αυξανόμενη αστική πίεση, αποτέλεσμα των δημογραφικών μεταβολών, των διαρθρωτικών αλλαγών της οικονομίας και της τεχνολογικής εξέλιξης, και χωρίς πολιτικές ικανές να κατευθύνουν την ανάπτυξη η ελληνική πόλη διαστέλλεται, καταναλώνοντας τον ενδιάμεσο ύπαιθρο χώρο. Η μορφή και τα όρια της είναι σήμερα περισσότερο ρευστά. Ο

περιαστικός χώρος πυκνώνει προσομοιάζοντας όλο και περισσότερο στη συνεκτική ζώνη της πόλης, η περιφέρεια αστικοποιείται, οι λειτουργίες και οι χρήσεις γης ανακατανέμονται στο χώρο. Από τα τέλη της δεκαετίας του '80 ορισμένες από τις κεντρικές λειτουργίες που παραδοσιακά συγκεντρώνονται στο κέντρο, μετατοπίζονται προς την περιφέρεια και δημιουργούν αναδυόμενες κεντρικότητες ή σημειακά κέντρα, με μονολειτουργικό συνήθως χαρακτήρα. Το παραδοσιακό κέντρο δε φαίνεται να απειλείται, αλλά γεννώνται ερωτήματα για τη σφαίρα επιρροής του. Η αντοχή του στο χρόνο ίσως είναι στενά συνδεδεμένη με την αύξηση του μεγέθους της πόλης.

Ερμηνευτική ανάλυση της χωρικής κατανομής των δικτύων κορμού (backbone networks) στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Διπλωματική Εργασία MA in Regional Development - CURDS Newcastle University, U.K. 2006

Επιβλέπων: Prof. Andy Gillespie

Εμμανουήλ ΤΡΑΝΟΣ

Γενικό Πλαίσιο

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση των παραγόντων εκείνων που καθορίζουν την χωρική κατανομή των δικτύων κορμού¹ (backbone networks) στον Ευρωπαϊκό χώρο. Τέτοιου τύπου δίκτυα είναι η απαραίτητη υποδομή που επιτρέπει τη λειτουργία του Διαδικτύου. Τα δίκτυα αυτά αποτελούνται από ένα σύνολο φυσικών συνδέσεων μέσω των οποίων τοπικά δίκτυα διασυνδέονται με απομακρυσμένες τοποθεσίες (Malekci 2004). Πρόκειται στην ουσία για εκτεταμένα διαπεριφερειακά δίκτυα οπτικών ινών, τα οποία διασυνδέουν τους βασικούς κόμβους του Διαδικτύου, η παρουσία των οποίων σε μία πόλη καθορίζει την ικανότητά της να συνδέεται ψηφιακά με τον υπόλοιπο κόσμο. Οπότε, μελετώντας τη χωρική κατανομή των δικτύων αυτών μπορεί κανείς να προσεγγίσει τη γεωγραφία του Διαδικτύου.

Τα δίκτυα αυτά, που αποτελούν τον πυρήνα του Διαδικτύου, δεν είναι «ένα ουτοπικό δημόσιο αγαθό διαθέσιμο στον καθένα, ανεξάρτητα από το αν βρίσκεται σε κεντρικές ή απομακρυσμένες περιοχές», όπως συνέβαινε στα πρώτα στάδια εξέλιξης του Διαδικτύου

Εμμανουήλ Τρανός, MA in Regional Development - CURDS Newcastle University

(Gorman and Malecki 2000, σελ. 132). Αντίθετα, αυτά τα δίκτυα αναπτύσσονται και διαχειρίζονται από ιδιωτικές εταιρίες. Αν δεχτούμε πως οι επενδύσεις αυτές έγιναν στο πλαίσιο της οικονομίας της αγοράς, τότε είναι προφανές πως η χωροθέτησή τους, που έγινε με βάση τη μεγιστοποίηση του κέρδους, αντανάκλαει τη χωρική κατανομή της ζήτησης για τέτοιου τύπου υποδομές, σύμφωνα με το νεοκλασικό υπόδειγμα. Αυτό όμως που δεν είναι προφανές, είναι οι παράγοντες που καθορίζουν τη ζήτηση για αυτές. Και αυτό είναι και το κύριο ζητούμενο της εργασίας αυτής.

Βασικό κίνητρο για την επιλογή αυτού του ερευνητικού αντικειμένου είναι η αυξανόμενη σημασία των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών (ΤΠΤ) στην οικονομία. Η παραγωγική διαδικασία βασίζεται όλο και περισσότερο στις ΤΠΤ, στις οποίες εντάσσεται το Διαδίκτυο συνολικά και προφανώς τα δίκτυα κορμού. Ο υποδομιακός χαρακτήρας του Διαδικτύου του επιτρέπει να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στο παραγόμενο προϊόν, στην παραγωγικότητα και στην απασχόληση. Ακόμα και οι λιγότερο εξεζητημένες λειτουργίες του Διαδικτύου, είναι βασικές πλέον στην παραγωγική διαδικασία. Για παράδειγμα, παρά το γεγονός ότι η τεχνολογία που υποστηρίζει το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο δεν είναι κάτι το καινούριο, η συνδρομή του στην παραγωγική διαδικασία είναι αναμφισβήτητη (Batty 1997). Όπως λοιπόν οι μεταφορικές υποδομές συνεισφέρουν στην οικονομία τα τελευταία 200 χρόνια μεταφέροντας τα βιομηχανικά προϊόντα της, έτσι και το Διαδίκτυο μεταφέρει τα άυλα προϊόντα της σύγχρονης οικονομίας, την οποία ο Castells (1996) χαρακτηρίζει ως πληροφοριακή και παγκόσμια (Moss and Townsend 2000). Εξάλλου, η υποδομιακή προσέγγιση του Διαδικτύου είναι ένα βασικό στοιχείο σε μερικές από τις πιο γνωστές θεωρητικές εργασίες σχετικά με την Κοινωνία της Πληροφορίας (για παράδειγμα Castells 1996, Batty 1997).

Πέρα από την υποδομιακή προσέγγιση, αυξανόμενο ενδιαφέρον παρατηρείται στη διεθνή βιβλιογραφία για τις επιδράσεις που μπορεί να επιφέρει η συγκέντρωση των υποδομών ΤΠΤ στη χωρική δομή. Όπως συμβαίνει και με άλλες υποδομές, έτσι και το Διαδίκτυο φαίνεται πως προκαλεί την ταυτόχρονη δράση αντίρροπων δυνάμεων. Από τη μία μεριά, οι περιμετρικές περιφέρειες επωφελούνται από τέτοιου είδους υποδομές γιατί αυξάνονται οι δυνατότητες πρόσβασης σε υπηρεσίες και πληροφορία. Ταυτόχρονα όμως, κεντρομόλες δυνάμεις αναπτύσσονται, αφού οι ΤΠΤ διευκολύνουν την πρόσβαση μεγάλων επιχειρήσεων σε απομακρυσμένες αγορές, αυξάνοντας έτσι τον ανταγωνισμό, που συνήθως λειτουργεί

προς όφελος των μεγάλων επιχειρήσεων του κέντρου οδηγώντας παράλληλα στη μείωση της τοπικής παραγωγής (Gorman and Malecki, 2000, Richardson and Gillespie, 2000). Οπότε μπορεί να πει κανείς πως οι ΤΠΤ όχι μόνο δεν οδηγούν αυτόματα στην αποκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων αλλά προκαλούν και την ταυτόχρονη δράση αντίρροπων δυνάμεων, αντίθετα με τις πρώιμες προβλέψεις περί αποκλειστικά αποκεντρωτικής λειτουργίας των ΤΠΤ (Richardson and Gillespie 2000, Malecki and Gorman 2001).

Επιπλέον, οι ΤΠΤ και οι διαδικτυακές υποδομές, τείνουν να συγκεντρώνονται στους βασικούς κόμβους των αστικών δικτύων. Παρά το γεγονός ότι κατάφεραν να άρουν κάποιες από τις ανισότητες των απομακρυσμένων περιοχών, όχι μόνο δεν κατάφεραν να αποδυναμώσουν την τάση των οικονομικών δραστηριοτήτων να συγκεντρώνονται στις αστικές και κεντρικές περιοχές αλλά αντίθετα φαίνεται πως την ενίσχυσαν (Moss and Townsend 2000). Παράλληλα, η πρόσβαση σε ΤΠΤ φαίνεται πως συμβάλλει στην ανάπτυξη των αστικών κέντρων. Υποδομές που εντάσσονται στο πεδίο των ΤΠΤ βρίσκονται πλέον στην αιχμή των τοπικών αρχών ως μέσο για τη δημιουργία συγκριτικού πλεονεκτήματος (Grubesić and O'Kelly, 2002).

Βιβλιογραφική επισκόπηση

Η χωρική ανάλυση της υποδομής του Διαδικτύου έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης αρκετών εργασιών τα τελευταία χρόνια. Η πλειοψηφία των μελετών αυτών επικεντρώθηκε στην κατανομή της δικτυακής υποδομής μεταξύ των βασικών πόλεων του αστικού δικτύου στις Η.Π.Α. Άλλωστε το Διαδίκτυο και προφανώς η υποδομή που υποστηρίζει τη λειτουργία του είναι μια αστική τεχνολογία (Rutherford et al. 2004), που εντοπίζεται στις πόλεις, εκεί δηλαδή που εντοπίζεται και η ζήτηση για αυτό (Gorman and Malecki 2000). Όπως ακριβώς η χωρική δομή των δικτύων μεταφορικών υποδομών αντανάκλασε και παράλληλα επιδρούσε στην οικιστική δομή, έτσι και η γεωγραφία της διαδικτυακής υποδομής έχει επηρεαστεί από την οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα της Αμερικής του 20ου αιώνα (Moss and Townsend 2000).

Σε ένα μακροσκοπικό επίπεδο, η κυριαρχία των Αμερικανικών πόλεων στον παγκόσμιο διαδικτυακό ανταγωνισμό, είναι επαρκώς τεκμηριωμένη στην αντίστοιχη διεθνή βιβλιογραφία και αποδίδεται στη συγκέντρωση των αντίστοιχων υποδομών στις πόλεις αυτές (Townsend 2001, Gorman and Malecki 2000). Φαίνεται πως η ιστορική παρατήρηση είναι πολύ χρήσιμη

στην κατανόηση του παραπάνω. Όπως ακριβώς οι οικονομίες συγκέντρωσης μπορούν να ερμηνευτούν ως ένα βαθμό, από την πρώτη και ίσως τυχαία κατανομή των πόρων, έτσι και η κατανομή της δικτυακής υποδομής επηρεάστηκε από το γεγονός ότι κάποιες πόλεις ήταν παρόν στα πρώτα στάδια εξέλιξης του Διαδικτύου (Malecki and Gorman 2001, Moss and Townsend 2000).

Σε ένα πιο λεπτομερειακό επίπεδο, οι εμπειρικές μελέτες καταλήγουν σε μια χαλαρή θετική σχέση μεταξύ της διαδικτυακής προσπελασιμότητας² και του μεγέθους των πόλεων (Wheeler and O'Kelly 1999, O'Kelly and Grubestic 2002). Παρόλα αυτά, ο πληθυσμός δεν είναι ο καθοριστικός παράγοντας της κατανομής της διαδικτυακής υποδομής μεταξύ των αστικών κέντρων. Εάν στην παραδοσιακή οικονομική γεωγραφία, οι οικονομίες συγκέντρωσης συνήθως αναπαριστούνται με την πληθυσμιακή κατανομή, τότε στην e-οικονομική γεωγραφία οι οικονομίες συγκέντρωσης έλκουν τις δικτυακές υποδομές σε περιοχές που χαρακτηρίζονται από υψηλές τιμές στους σχετικούς δείκτες με την οικονομία της γνώσης, όπως καταλήγει ο Malecki (2004).

Εμπειρική ανάλυση

Στο τελευταίο τμήμα της εργασίας παρουσιάζεται η εμπειρική μελέτη διερεύνησης των παραγόντων που καθορίζουν την κατανομή των δικτύων κορμού μεταξύ των περιφερειών της ΕΕ25. Για την ανάλυση αυτή σχηματίστηκε ένα σύνολο 37 μεταβλητών για τις περιφέρειες NUTS3 και 27 για τις περιφέρειες NUTS2 της ΕΕ25. Οι μεταβλητές αυτές μπορούν να ταξινομηθούν στις εξής τρεις κατηγορίες σύμφωνα το περιεχόμενό τους: επίπεδο ανάπτυξης, οικονομία της γνώσης και χωρική δομή. Τρία μοντέλα σχηματίστηκαν με βάση αυτές τις μεταβλητές. Το πρώτο αφορούσε το σύνολο των 1206 περιφερειών NUTS3. Αρχικά εφαρμόστηκε Παραγοντική Ανάλυση (Factor Analysis) και συγκεκριμένα Ανάλυση σε Κύριες Συνιστώσες (Principal Component Analysis) για το σύνολο των 37 μεταβλητών. Από αυτήν προέκυψαν 6 νέοι παράγοντες, οι οποίοι και τροφοδότησαν στη συνέχεια το μοντέλο Λογιστικής Παλινδρόμησης (Logistic Regression). Ως εξαρτημένη μεταβλητή στο μοντέλο αυτό χρησιμοποιήθηκε μία διχοτομική μεταβλητή που εκφράζει τη σύνδεση ή μη της περιφέρειας με τουλάχιστον ένα δίκτυο κορμού.

Η ίδια μεθοδολογία ακολουθήθηκε και για το σχηματισμό του δεύτερου μοντέλου. Σε αυτό συμπεριλήφθησαν μόνο οι 184 διασυνδεδεμένες NUTS₃ περιφέρειες της ΕΕ25 και η εξαρτημένη μεταβλητή σε αυτή την περίπτωση ήταν ο αριθμός των συνδέσεων κορμού της κάθε περιφέρειας. Η Ανάλυση σε Κύριες Συνιστώσες ομαδοποίησε τις αρχικές 37 μεταβλητές σε 7 νέους παράγοντες, οι οποίοι αποτέλεσαν τις ανεξάρτητες μεταβλητές του Γραμμικής Παλινδρόμησης που εφαρμόστηκε στη συνέχεια.

Το τρίτο μοντέλο αφορούσε τις 139 διασυνδεδεμένες NUTS₂ Περιφέρειες της ΕΕ25. Εφαρμόστηκε και πάλι Παραγοντική Ανάλυση στις 27 αρχικές μεταβλητές που κατέληξε σε 5 νέους παράγοντες, οι οποίοι αποτέλεσαν τις ανεξάρτητες μεταβλητές του μοντέλου Γραμμικής Παλινδρόμησης. Ως εξαρτημένη μεταβλητή σε αυτή την περίπτωση χρησιμοποιήθηκε ο αριθμός των Παροχών Διαδικτυακών Υπηρεσιών (ISP – Internet Service Provider) σε κάθε περιφέρεια.

Συνοψίζοντας τα συμπεράσματα των τριών επεξηγηματικών μοντέλων, προκύπτει πως η συνδετικότητα μιας περιφέρειας συνδέεται θετικά με την έννοια της κεντρικότητας, τόσο σε όρους γεωμετρίας όσο και με βάση εθνικές αστικές ιεραρχίες. Συνδέεται όμως και με τις περιμετρικές περιφέρειες στο βαθμό που αυτές αποτελούν περιφέρειες – πύλες για τα δίκτυα αυτά. Επιπλέον, τα χωρικά χαρακτηριστικά μιας περιφέρειας όπως ο βαθμός αστικοποίησης, το επίπεδο προσπελασιμότητας καθώς και η ύπαρξη διακομιστικών κέντρων φαίνεται πως έλκουν τα δίκτυα κορμού.

Επιπλέον, και τα τρία μοντέλα κατέδειξαν μία θετική σχέση μεταξύ του επιπέδου ανάπτυξης και της συγκέντρωσης των δικτύων κορμού. Ευημερούσες και αστικοποιημένες περιφέρειες έχουν αυξημένες πιθανότητες να εξυπηρετούνται από ένα τουλάχιστον δίκτυο. Ακόμα, υψηλή συνδετικότητα παρατηρείται σε δυναμικές και ιδιαίτερα παραγωγικές περιφέρειες.

Τέλος, η οικονομία της γνώσης διαδραματίζει επίσης καθοριστικό ρόλο στην κατανομή των δικτύων κορμού στον Ευρωπαϊκό χώρο. Περιφέρειες με υψηλό ποσοστό απασχόλησης στον τριτογενή τομέα και αντίστοιχα χαμηλό στον πρωτογενή φαίνεται πως έλκουν τέτοιου τύπου υποδομές. Επιπλέον, δυναμικές περιφέρειες που εστιάζουν στον τομέα των υπηρεσιών και φιλοξενούν διευθυντικά κέντρα πολυεθνικών επιχειρήσεων φαίνεται πως χαρακτηρίζονται από υψηλή συνδετικότητα.

Οπότε, μπορεί κανείς να πει πως το χωρικό πρότυπο της συνδετικότητας με τα δίκτυα κορμού, όπως αυτή αποτυπώνεται από τις τρεις εξαρτημένες μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν για την εργασία αυτή, δηλαδή τη διασύνδεση ή όχι της περιφέρειας, τον αριθμό των συνδέσεων κορμού της περιφέρειας καθώς και τον αριθμό των Παροχών Διαδικτυακών Υπηρεσιών, επηρεάζεται από την υφιστάμενη χωρική δομή, το επίπεδο ανάπτυξης και την οικονομία της γνώσης.

Εν κατακλείδι, προκύπτει πως η γεωγραφία των δικτύων κορμού στην ΕΕ25 δεν προκαλεί εκπλήξεις, εφόσον συμπίπτει με τις υφιστάμενες δομές. Το Διαδίκτυο και η υποδομή που το υποστηρίζει φαίνεται πως δεν δημιουργεί νέα χωρικά αποκεντρωτικά πρότυπα, όπως αναμενόταν στα πρώτα στάδια της εξέλιξής του. Αντίθετα, ενδυναμώνει τον υφιστάμενο διαχωρισμό κέντρου-περιφέρειας.

Σημειώσεις

- ¹ Η ακριβής μετάφραση του όρου από την αγγλική γλώσσα είναι δίκτυα ραχοκοκαλιάς, όρος που επίσης χρησιμοποιείται στην ελληνική βιβλιογραφία.
- ² Η διαδικτυακή προσπελασιμότητα σχετίζεται με την ικανότητα διασύνδεσης ενός αστικού κέντρου.

Βιβλιογραφία

- Batty, M., 1997, 'Virtual Geography', *Futures* 29 (4/5):337-352.
- Castells, M., 1996, *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell.
- Gorman, S. P., and Malecki, E. J., 2000, 'The networks of the Internet: an analysis of provider networks in the USA', *Telecommunications Policy* 24 (2):113-134.
- Grubestic, T. H., and O'Kelly, M. E., 2002, 'Using points of presence to measure accessibility to the commercial Internet', *Professional Geographer* 54 (2):259-273.
- Malecki, E. J., 2004, 'Fibre tracks: explaining investment in fibre optic backbones', *Entrepreneurship and Regional Development* 16 (1):21-39.
- Malecki, E. J., and Gorman, S. P., 2001, 'Maybe the death of distance, but not the end of geography: the Internet as a network', In *Worlds of E-Commerce: Economic, Geographical and Social Dimensions*, edited by T. R. Leinbach and S. D. Brunn. West Sussex: Wiley.
- Moss, M. L., and Townsend, A. M., 2000, 'The Internet backbone and the American metropolis', *Information Society* 16 (1):35-47.
- O'Kelly, M. E., and Grubestic, T. H., 2002, 'Backbone topology, access, and the commercial Internet, 1997-2000', *Environment and Planning B-Planning & Design* 29 (4):533-552.

- Richardson, R., and Gillespie, A., 2000, 'The economic development of peripheral rural areas in the information age', In *Information Tectonics*, edited by M. I. Wilson and K. E. Corey: Wiley.
- Rutherford, J., Gillespie, A., and Richardson, R., 2004, 'The territoriality of Pan-European telecommunications backbone networks', *Journal of Urban Technology* 17 (3):1-34.
- Townsend, A. M., 2001, 'Network cities and the global structure of the Internet', *American Behavioral Scientist* 44 (10):1697-1716.
- Wheeler, D. C., and O'Kelly, M. E., 1999, 'Network Topology and city accessibility of the commercial internet', *Professional Geographer* 51 (3):327-339.